

ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ
: กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย
A STUDY OF THE BELIEFS AND RITE FOR WORSHIPPING PHRADHATU
OF BUDDHISTS : A CASE STUDY OF PHRADHATU
LANONG IN NONGKHAI PROVINCE

พระปลัดวิทย์ สิริภุทโท (เที่ยงธรรม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ
: กรณีศึกษาพระธาตุห้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย

พระปลัดวิทย์ สิริภุทโท (เที่ยงธรรม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF THE BELIEFS AND RITE FOR WORSHIPPING PHRADHATU
OF BUDDHISTS : A CASE STUPA STUDY OF PHRADHATU
LANONG IN NONGKHAI PROVINCE**

PHRAPALAD VIDYA SIRIBHADDO (THIANGTHAM)

A Thesis Submitted In Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2010

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ
: กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย

ผู้วิจัย : พระปลัดวิทย์ สิริภทฺโท (เที่ยงธรรม)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: พระมหาประมวณ ฐานทศโต, ป.ธ. ๖, พธ.บ. (ภาษาไทย), M.A.
(Ling), M.A. (Pali & Bud), Ph.D. (Pali & Bud)
: พระมหาบาง เขมานนุโท, ป.ธ. ๕, B.A., M.A. (Bud), M.A. (Phil),
Ph.D. (Phil)
: ดร.ประยูร แสงใส, ป.ธ. ๔, พ.ม., พธ.บ., M.A., (Ed) P.G.Dip. in
Journalism, Ph.D. (Education)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒ เมษายน ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการสร้างพระธาตุหล้าหนองจังหวัดหนองคาย ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนองของประชาชนจังหวัดหนองคาย

ผลการวิจัยพบว่า

พระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย เป็นพระธาตุที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ คือ พระธาตุพระบาทก้าขวา (เบื้องขวา) สร้างเมื่อ พ.ศ. ๘ โดยพระอรหันต์ทั้ง ๕ รูป ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้างเจดีย์ใหญ่ครอบไว้ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และพระธาตุหล้าหนอง ได้พังทลายลงในแม่น้ำโขง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๐ ประชาชนจังหวัดหนองคายได้สร้างพระธาตุหล้าหนองจำลองขึ้นทดแทนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๘

ประชาชนจังหวัดหนองคายมีความเชื่อว่า พระธาตุหล้าหนอง เป็นเจดีย์ที่พระอรหันต์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจริง และองค์พระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ คลบบันดาลให้ผู้ที่ศรัทธาแคล้วคลาดปลอดภัย และเป็นสิริมงคลต่อตัวเอง

พิธีกรรมการบูชาพระธาตุ คือ การบวงสรวง จุดบั้งไฟถวาย แข่งเรือยาวถวาย ถวาย
ปราสาทผึ้ง การลอยอังคาร และการไหลเรือไฟ พิธีกรรมดังกล่าว เมื่อได้สืบทอดกันมาจน
กลายเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติทุกปี แต่ในปัจจุบันมีรูปแบบและวิธีการที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย
จากการสักการบูชากลายเป็นการประกวดแข่งขันกัน โดยมีเงินรางวัลเป็นตัวล่อในที่สุด

Thesis Title : A Study of the Beliefs and Rite for Worshipping
Phradhatu of Buddhists : A Case Study of Phradhatu Lanong in
Nongkhai Province

Researcher : Phrapalad Vidya Siribhaddo (Thiangtham)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Pramuan Thanadatto, Pali VI, B.A. (Thai), P.G. Dip. in
I.P.R. (Phi.&Religion), M.A.(Ling.), M.A.(Pali&Bud.),
Ph.D.(Pali&Bud.)

: Phramaha Bang Khemanando, Pali V, B.A. M.A.(Phil),
M.A. (Bud), Ph.D. (Phil)

: Dr. Prayoon Saengsai (Pali IV, B.A., M.A. (Ed.), P.G. Dip.
(Journalism), Ph.D.(Ed.)

Date of Graduation : April 2, 2011

ABSTRACT

The main purposes of this thesis were to study a history of worshipping the great Phradhatu and Phradhatu Lanong of Buddhists in the Nongkhai province, and the beliefs and rite about Phradhatu Lanong on Buddhists in the Nongkhai province.

The result of the present study was found that Phradhatu Lanong in the Nongkhai province was a pagoda to contain the Buddha's relics-the relics of his right foot made by five *Arahants*. Later, the Chaiyachettharat king established a big pagoda to cover a dhatu. Phradhatu Lanong was ruin and went down into the Khong River in 1847. Then, it was reproduced in 2004.

Buddhists in the Nongkhai province believed that Phradhatu Lanong was a pagoda to contain the real Buddha's relics. It had auspicious power, and miracle to save believers from danger and to give them the prosperity.

The rite of worshipping Phradhatu Lanong that was practiced form generation to generation was Rocket festival, competition of a long boat and giving, Prasatphueng Remain ash

Floating and Illuminated Boat Procession. This rite was derived from generation to generation till it became a tradition that was organized in every year. In the present time, there was a change of practice from worship to competition.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ได้แก่ พระมหาประมวล ฐานตฺโต, ดร. ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พระมหาบาง เขมานนฺโท, ดร. และ ดร.ประยูร แสงใส คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำตรวจแก้ข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในความเมตตากรุณาของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง ขออนุโมทนาและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ผู้วิจัย ขอขอบคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่กรุณาให้คำแนะนำ และตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามรูปแบบของงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น และวิทยาเขตหนองคาย ที่ได้ให้ความเอื้อเฟื้อและอำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ผู้วิจัย ขอขอบคุณและขออนุโมทนา เจ้าของผลงานประพันธ์ ตำรา หนังสือ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยใช้เป็นเอกสารสำหรับอ้างอิง เพื่อศึกษาค้นคว้า รวบรวมและเรียบเรียงในการเขียนวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณครูบาอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ผู้วิจัย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ที่จะลืมนิได้ขอขอบคุณพระมหาเถระและญาติโยม ที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ท้ายที่สุด ผู้วิจัย ขอขอบคุณพระสงฆ์สามเณร และญาติโยมชาวคุ้มวัดนาพิภวนาวาส ที่ให้ความอุปถัมภ์ด้วยดีเสมอมา ขออนุโมทนาขอบคุณทุก ๆ ท่านที่มีส่วนและเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จลงได้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

พระปลัดวิथा สิริภทฺโท (เที่ยงธรรม)

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

๓.๑.๕ ด้านบุคคลและวัตถุที่เกี่ยวข้อง	๓๔
๓.๑.๖ ด้านจิตใจ	๓๖
๓.๒ พิธีกรรมการบูชาองค์พระธาตุห้ำห่นอง	๓๗
๓.๒.๑ ประเพณีบุญบังไฟ	๓๘
๓.๒.๒ พิธีบวงสรวงองค์พระธาตุ	๔๑
๓.๒.๓ พิธีถวายปราสาทผึ้ง	๔๓
๓.๒.๔ การแข่งขันเรือยาว	๕๐
๓.๒.๕ พิธีการลอยอังคาร	๕๗
๓.๒.๖ ประเพณีไหลเรือไฟ	๕๙
 บทที่ ๔ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๖๔
๔.๑ สรุปผลการวิจัย	๖๔
๔.๒ ข้อเสนอแนะ	๖๖
 บรรณานุกรม	๖๘
ภาคผนวก	๗๕
ก. ภาพประกอบกิจกรรมและผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์	๗๖
ข. คำกล่าวบูชาพระธาตุห้ำห่นอง	๙๗
ค. หนังสือขอความร่วมมือตอบแบบสัมภาษณ์	๙๙
ง. แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล	๑๐๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๗

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑) พระราชตูล้ำหนององค์เดิม	๗๗
๒) พระราชตูล้ำหนององค์จริงและองค์จำลอง	๗๗
๓) พระราชตูล้ำหนององค์จำลอง	๗๘
๔) พระราชตูล้ำหนององค์จำลอง	๗๘
๕) พระราชตูล้ำหนองในช่วงฤดูแล้ง	๗๙
๖) พุทธศาสนิกชนกำลังบูชาพระธาตุกลางลำน้ำโขง	๗๙
๗-๘) ประเพณีแข่งขันเรือยาวเทศกาลออกพรรษา	๘๐
๙) ภาพลายเส้นของนายฟรอนซ์วาร์นิเยร์ ชาวฮอลันดา	๘๑
๑๐) ประชาชนร่วมชมการแข่งขันเรือยาวประเพณีออกพรรษา	๘๑
๑๑) นำปราสาทผึ้งไปถวายองค์พระธาตุลำนองในเทศกาลออกพรรษา	๘๒
๑๒) กำลังแกะลายหยวกฐานปราสาทผึ้ง	๘๒
๑๓) พิธีบวงสรวง โดย นายทรงพล โกวิทศิริกุล นายกเทศมนตรีเมืองหนองคาย	๘๓
๑๔) พิธีบวงสรวงเพื่อขอสร้างพระธาตุลำนองจำลอง	๘๓
๑๕) ขบวนแห่บุญบั้งไฟวัดธาตุ ในวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนหกของทุกปี	๘๔
๑๖) พิธีจุดบั้งไฟบูชาองค์พระธาตุบริเวณทุ่งหนองตัว ตำบลวัดธาตุอำเภอเมือง	๘๔
๑๗) ปราสาทผึ้งจากชุมชนต่างๆ เข้าร่วมบูชาองค์พระธาตุลำนอง	๘๕
๑๘) ภาพในเดือนมีนาคม มองเห็นฐานพระธาตุกลางน้ำอย่างชัดเจน	๘๕
๑๙) พิธีบวงสรวงพระธาตุลำนอง (องค์จริง) เพื่อขออนุญาตสร้างองค์จำลองเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘	๘๖
๒๐) นายวงศ์ศักดิ์ สวัสดิ์พานิช ผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคาย เข้าร่วมพิธีบวงสรวงสร้างพระธาตุองค์จำลอง ปี พ.ศ. ๒๕๔๘	๘๖
๒๑) เครื่องบวงสรวงที่ใช้ในการประกอบพิธี	๘๗
๒๒) นายทรงพล โกวิทศิริกุล นายกเทศมนตรีเมืองหนองคาย เป็นประธานในพิธีบวงสรวง	๘๗
๒๓) ช่างกำลังทำปราสาทผึ้ง	๘๘
๒๔) สัมภาษณ์ พระธรรมมงคลรังษี (คำป้อ อรุโณ)	๘๘
๒๕) สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมดา (บุญเลิศ เขมจาโร)	๘๙
๒๖) สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล (ประมล สุภาจาโร)	๘๙

๒๗) สัมภาษณ์ พระครูโพธิสารกิจ (นารถ ยโสธโร)	๙๐
๒๘) สัมภาษณ์ พระครูสุตรัตนาภรณ์ (สุดใจ วรรณโณ)	๙๐
๒๙) สัมภาษณ์ สะอาด แสงรัตน์	๙๑
๓๐) สัมภาษณ์ สี ภาษาเวทย์	๙๑
๓๑) สัมภาษณ์ เวียง ศรีพล	๙๒
๓๒) สัมภาษณ์ สงวน ดวงลาดนา	๙๒
๓๓) สัมภาษณ์ ทศพงษ์ ถิ่นชมพู่	๙๓
๓๔) สัมภาษณ์ สุรพงษ์ วิสุทธิ์ศรี	๙๓
๓๕) สัมภาษณ์ เตชิต จันทรีใบ	๙๔
๓๖) สัมภาษณ์ วินิจ พลพิทักษ์	๙๔
๓๗) สัมภาษณ์ สมคิด ไชยวงศ์	๙๕
๓๗) สัมภาษณ์ เวียง ศรีพล	๙๕
๓๙) สัมภาษณ์ วิเชียร แสงไสย์ นักวิชาการวัฒนธรรม	๙๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ทั้งทางด้าน คุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว จิตใจ มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อแสดงความรักที่ตนนั้นนับถือพระพุทธศาสนา บางที่ได้ แสดงความเคารพศรัทธาศาสนาโดยสร้างพระธาตุเจดีย์ และนำพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธ องค์มาประดิษฐานในพระธาตุเจดีย์นั้น มีการสันนิษฐานว่า พระปฐมเจดีย์เป็นพระธาตุแรกที่มี การสร้างขึ้นในประเทศไทย และได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในยุคต่อมาได้มีการสร้างพระธาตุ ขึ้นในหลายที่ เช่น พระบรมธาตุไชยา พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) พระธาตุหริภุญชัย พระธาตุ พนม เป็นต้น และมีความเชื่อว่า พระอรหันต์ทั้ง ๕ องค์ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมา ประดิษฐานไว้ ๖ แห่ง^๑ คือ

- ๑) พระธาตุหอผ้า หอแพ (พระธาตุเขี้ยวฝาง ๔ องค์) เมืองหาดทรายฟอง ประเทศลาว
- ๒) พระธาตุหลวง (พระธาตุหัวเหน่า ๒๙ องค์) เมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาว
- ๓) พระธาตุพนม (พระอุรังคธาตุ : หน้าอก) จังหวัดนครพนม
- ๔) พระธาตุบังพวน (พระธาตุบังคล : กระเพาะอาหาร) จังหวัดหนองคาย
- ๕) พระธาตุโพนจิกเวียงจัว (พระธาตุเขี้ยวฝาง ๓ องค์) จังหวัดหนองคาย
- ๖) พระธาตุหล้าหนอง (พระธาตุฝ่าเท้า ๙ องค์) จังหวัดหนองคาย

จังหวัดหนองคายเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอัน มาก และมีปูชนียสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นที่เคารพศรัทธา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

^๑ พระธรรมราชาวัตร (แก้ว อุทุมมาลา), *อุรังคนิทาน*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : นีล นารากการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๙๔.

จิตใจของชาวหนองคาย หลายแห่ง เช่น พระธาตุบังพวน พระธาตุหล้าหนองหรือพระธาตุกลางน้ำและพระธาตุโพนจิกเวียงจัว เป็นต้น^๒

พระธาตุหล้าหนองหรือพระธาตุกลางน้ำ สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๘ และถูกแม่น้ำโขงกัดเซาะพังทลายลงเมื่อตอนเย็นวันศุกร์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๙ ปีมะเมีย พุทธศักราช ๒๓๙๐ จุลศักราช ๑๒๐๙^๓ และพระธาตุหล้าหนองเป็นพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งอยู่บนบกด้านใต้ตัวเมือง บริเวณตำบลพระธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีเนื้อที่มากกว่าร้อยไร่ ถือเป็นพระธาตุที่สำคัญและ เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนจังหวัดหนองคายและประชาชนจังหวัดใกล้เคียง รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน จึงได้มีการจัดประเพณีปฏิบัติต่อองค์พระธาตุเจดีย์สืบทอดกันมา ประกอบด้วยประเพณีบุญบั้งไฟ พิธีบวงสรวงองค์พระธาตุ พิธีถวายปราสาทผึ้ง การแข่งขันเรือยาว การลอยอังคารและการไหลเรือไฟ แต่เพราะเหตุที่ไม่สามารถนำพระธาตุองค์เดิมขึ้นมาได้ และพระธาตุองค์เดิมทำการสักการะได้ยาก ประชาชนในจังหวัดหนองคายจึงได้มีการสร้างพระธาตุจำลองขึ้นด้วยแรงศรัทธาและเพื่อความสะดวกในการสักการะของประชาชน

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมา ความเชื่อ พิธีกรรม ในองค์พระธาตุหล้าหนอง อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ที่มีต่อประชาชนจังหวัดหนองคาย เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาและการปฏิบัติต่อพระบรมสารีริกธาตุให้ถูกต้องสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนองของประชาชนจังหวัดหนองคาย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนอง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนองของประชาชนจังหวัดหนองคาย และศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดย

^๒ สำนักโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดหนองคาย, โครงการก่อสร้างพระธาตุหล้าหนอง, (หนองคาย: โรงพิมพ์มิตรไทย, ม.ป.ป.), หน้า ๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๐.

การสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติ ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับองค์พระธาตุหล้าหนอง จากพระมหาเถระ พระเถระและปราชญ์ในพื้นที่ชุมชนเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จำนวน ๒๔ รูป/คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความเชื่อ หมายถึง สิ่งที่ประชาชนจังหวัดหนองคายให้ความศรัทธาเลื่อมใสต่อองค์พระธาตุหล้าหนอง

พิธีกรรม หมายถึง พิธีกรรมอันเกี่ยวกับการบูชาองค์พระธาตุหล้าหนองของประชาชนจังหวัดหนองคาย

พระธาตุหล้าหนอง คือ พระธาตุที่ถูกน้ำเซาะและพังทลายอยู่ในกลางแม่น้ำโขง ใกล้กับเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

พระธาตุหล้าหนองจำลอง คือ พระธาตุที่ประชาชนจังหวัดหนองคายสร้างขึ้นเพื่อสักการะบูชา

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพระธาตุ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาสรุปโดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ไว้ดังนี้

๑.๕.๑ ตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระคัมภีร์ปวงศ ดำเนินว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์ กล่าวถึงพระเจ้าอโศกมหาราชสร้างพระสถูป ๘๔,๐๐๐ องค์^๔ ว่า วันหนึ่ง พระเจ้าอโศกมหาราชประทับยืนอยู่ที่ช่องพระแกล ได้ทอดพระเนตรเห็นนิโครธสามเณรผู้ได้รับการฝึกหัดอบรมมาดีแล้ว มีอาภักิริยาเรียบร้อย มีความสงบเสงี่ยมทุกอิริยาบถ เดินมาถึงหน้าพระลานหลวง ทรงมีพระหฤทัยเลื่อมใสและโปรดปรานนิโครธสามเณร นิมนต์เข้าวัง ถวายภัตตาหาร และสนทนาธรรมด้วย และให้สามเณรนิมนต์พระภิกษุมาฉันภัตตาหารทุกวันเพิ่มขึ้นถึงวันละ ๖ หมื่นองค์ ต่อมาได้สร้างวิหารถึง ๘ หมื่น ๔ พัน กับพระเจดีย์ ถึง ๘ หมื่น ๔ พันองค์ ใน ๘ หมื่น ๔ พันเมือง ทั่วชมพูทวีปโดยชอบธรรมฝ่ายเดียว หาได้สร้างสร้างโดยมิชอบธรรมไม่

^๔ พระคัมภีร์ปวงศ ดำเนินว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์, มปป, มปป.

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมามาลา ป.ธ. ๖) ได้กล่าวไว้ในอุรังคนิทาน ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร)^๕ ว่าราชวงศ์ล้านช้างอุปถัมภ์การปฏิสังขรณ์ครั้งที่ ๒ และปฏิสังขรณ์ครั้งที่ ๓ พระธาตุหนองคายพังลงแม่น้ำโขง

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ เรวโต) กล่าวถึงพระอรหันต์ ๕ องค์ นำพระบรมสารีริกธาตุมาสร้างไว้ที่พระธาตุเมืองหนองคาย^๖ ว่าในการบรรจุประดิษฐานพระธาตุหัวเหน่า ๒๗ องค์นั้น มาพิจารณาดูคงจะแบ่งพระธาตุหัวเหน่าออกไปสองส่วนเหมือนกันกับพระธาตุเขี้ยวฝาง แบ่งเป็นสองส่วน พระธาตุหัวเหน่าถ้าจะแบ่งคงได้ดังนี้ พระธาตุเขี้ยวฝาง เวียงจัว พระโค ๓ องค์ หอแพ ๔ องค์ รวมเป็น ๗ องค์ พระธาตุฝางพระบาทกำขวาไม่ได้แบ่งบรรจุไว้ที่พระธาตุหนองคายทั้งหมด ๙ องค์ และพระธาตุหัวเหน่า แบ่งตามตำนานเวียงจันทน์ ได้ดังนี้ พระธาตุหลวง ๑๔ องค์ พระธาตุบังพวน ๑๓ องค์ ถ้าแบ่งตามตำนานพระธาตุพนม ดังนี้ พระธาตุหลวง ๑๕ องค์ พระธาตุบังพวน ๑๔ องค์ เพราะตำนานทั้งสองยังขัดแย้งกันอยู่

พระราชปรีชาญาณมุนี (นวน เขมจารี ป.ธ. ๖) กล่าวถึงพระธาตุหล้าหนอง^๗ ว่าพระมหาธาตุ (เจดีย์) ที่ปรากฏประดิษฐานอยู่ ณ ท่ามกลางแม่น้ำโขง เคยเป็นปูชนียสถานของวัดมหาธาตุ ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย บัดนี้พังไปอยู่กลางแม่น้ำโขงแล้ว พระมหาธาตุนั้นยังคงปรากฏตั้งมูมฐานที่ก่อด้วยดินอิฐแบบลายสอง สูงพ้นผิวน้ำในหน้าแล้งประมาณ ๓ เมตร โดยทอดปลายนอนไปตามทิศใต้ของแม่น้ำโขง (แต่เป็นทิศตะวันออกเฉียงเหนือของทิศตะวันออก) มีประเพณีการสักการบูชาด้วยปราสาทผึ้ง และแข่งขันเรือยาวถวาย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ^๘ ได้กล่าวไว้ในตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ว่า อันพระสถูป (ซึ่งเรามักเรียกกันแต่ว่า “พระเจดีย์” เช่นที่ชอบสร้างตามวัด) นั้นมีประเพณีสร้างสำหรับบรรจุอัฐิธาตุมาแต่ก่อนพุทธกาล ไม่เฉพาะแต่สำหรับบรรจุอัฐิธาตุของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น สถูปที่สร้างบรรจุอัฐิธาตุบุคคลอื่น ๆ ก็มีดังปรากฏในคัมภีร์อรุณกถา ธรรมบท ว่าพระพาหิยะเป็นพุทธสาวก ถูกโคชนถึงมรณภาพ พระพุทธองค์โปรดให้สร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้เป็นตัวอย่าง ถ้าว่าตามโบราณวัตถุที่ตรวจพบในอินเดีย ถึงพวกที่ถือศาสนาอื่นเช่น พวกเดียรถีย์นิครนถ์ ก็สร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุของศาสดาจารย์เป็นทำนอง

^๕ พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมามาลา), *อุรังคนิทาน*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐(กรุงเทพมหานคร : นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๐)

^๖ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ เรวโต) , *ครบรอบ ๙๐ ปีของพระธรรมไตรโลกาจารย์*. (หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย, ๒๕๓๙).

^๗ พระราชปรีชาญาณมุนี (นวน เขมจารี), *สมณศักดิ์ก่อนมรณภาพเป็น พระธรรมปริยัติมุนี. ประวัติพระมหาธาตุ (เจดีย์) กลางน้ำ อำเภอเมืองหนองคาย*. (หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย, ๒๕๔๒).

^๘ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์*. (ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๓), หน้า ๖.

เดียวกัน พิจารณาเหตุตามลักษณะพระสถูปที่สร้างตั้งแต่โบราณ เห็นว่าสถูปชั้นเดิมที่เดียวก็จะเป็นแต่พูนดินขึ้นเป็นโคกตรงที่ฝังอัฐิธาตุ อย่างที่เราท้อพระทลาย

ศ.ธรรมรัตน์^๙ ได้กล่าวไว้ว่า พระธาตุ หมายถึง พระอัฐิของพระพุทธเจ้าพระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ซึ่งหากเป็นอัฐิของพระพุทธเจ้า จะเรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุหรือพระบรมธาตุ แต่ถ้าเป็นอัฐิของพระอรหันต์จะเรียกว่าพระธาตุ แต่โดยทั่วไปแล้วจะเรียกโดยรวมว่าพระธาตุ แต่สำหรับคำว่า พระธาตุ ในที่นี้ จะมีความหมายถึงส่วนสำคัญของพระสถูป หรือพระปรารักษ์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุไว้ภายในที่เรียกว่า พระธาตุเจดีย์ โดยพระธาตุเจดีย์แต่ละแห่งจะมีตำนานเล่าขานถึงมูลเหตุการณสร้างซึ่งสัมพันธ์กับการเสด็จโปรดสัตว์ของพระพุทธเจ้าในดินแดนต่าง ๆ และมีข้อสังเกตว่า สถานที่ใดที่มีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ก็มักจะกลายเป็นเมืองสำคัญในเวลาต่อมา

น. ณ ปากน้ำ^{๑๐} ได้กล่าวไว้ว่า สถูป มาจากคำบาลีว่า ฐูปะ คือมูลดินเป็นกอง น่าจะเกิดจากการเผาศพแล้วรวบรวมเก้าถ่านเป็นกองไว้แล้วเอาดินเอาหินมาทับไว้เป็นเนินสูง เป็นเครื่องหมายให้เห็นชัด เดิมสมัยก่อนนั้นการก่อมูลดิน สูงเป็นประเพณีที่นิยมมานาน ล่วงมาสมัยพุทธกาลก็ยังคงนิยมสืบต่อกัน โดยสร้างสถูปสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและอังคารของพระพุทธองค์

ปัญญา เทพสิงห์^{๑๑} ได้กล่าวไว้ว่า สถูปมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “เจดีย์” ทั้งสถูปและเจดีย์หากมองในแง่รูปแบบโครงสร้างไม่แตกต่างกัน แต่หากมองในแง่ความหมายจะต่างกัน ความหมายเดิมของสถูปนั้นเป็นสถานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุกระดูกหรืออัฐิของผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ผู้เคารพนับถือได้สักการบูชา ดังเช่นเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปรินิพพาน มีกษัตริย์เมืองต่าง ๆ เข้าร่วมพิธีถวายพระเพลิงและขอรับพระบรมสารีริกธาตุ (อัฐิ) ไปสักการบูชาประจำเมือง จึงได้สร้างสถูปไว้สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนเจดีย์หรือเจติยยะ หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงหรือเพื่อเคารพบูชา

^๙ ศ.ธรรมรัตน์, พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟิค, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓-๑๕.

^{๑๐} น. ณ ปากน้ำ, สยามศิลป์ จิตรกรรมและสถูปเจดีย์. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๓.

^{๑๑} ปัญญา เทพสิงห์, ศิลปะเอเชีย. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

ปลาย บุรพาทิศ^{๑๒} ได้กล่าวไว้ว่า พระบรมธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนต่าง ๆ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมสารีริกธาตุนี้ในตำนานมูลศาสนาซึ่งพระเถระชาวล้านนาได้รจนาไว้แต่โบราณกล่าวว่า “ภูนี้จักหานิพพานแล้ว ศาสนาถูกกว้างขวางนัก เหตุธาตุทุกทั้ง ๗ ประการ คือว่า กระดูกหน้าผาก เขี้ยวทั้ง ๔ และกระดูกด้านมีด ๒ อันนี้ อย่าให้แตกให้ย่อยมเกิด ธาตุอันกว้างนี้จึงแตกจยย่อยเท่าเม็ดถั่วถิม (ถั่วเขียว) เท่าเม็ดข้าวสารหักกึ่ง เท่าเม็ดพรรณผักกาด เพื่อให้คนทั้งหลายผู้อันประกอบด้วยศรัทธา เอาไป อุปัฏฐากบูชาในที่อยู่แห่งตนเพื่อเป็นเหตุให้ได้ถึงสุดดีแก่เขาเกิด”

พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย”^{๑๓} ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุสูงยิ่ง และเชื่อมั่นในอำนาจของพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระสถูปเจดีย์ ผู้มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาจะมีความสุขความเจริญในชีวิต ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงพยายามปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ เพราะเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธรูป

พระมหามนตรี วรุลโก (ป้อมสุข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของวัดถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน”^{๑๔} ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า “ทัศนคติและความเชื่อในสังคมไทย มีความเชื่อเรื่องวัดถุมงคล เชื่อในอำนาจของวัดถุมงคลที่ได้รับการปลุกเสก และเชื่อว่าวัดถุมงคลเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนา จึงได้ยอมรับและศรัทธาต่อวัดถุมงคลอย่างสนิทใจ ทั้งยังทำให้เกิดความเชื่อต่อความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ในด้านพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพ ต่อวัดถุมงคลว่าจะช่วยคุ้มครองให้รอดปลอดภัย

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ได้ศึกษาเรื่อง พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย^{๑๕} ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “พระธาตุ” มีความหมายเหมือนกับคำว่า “ธาตุ” แต่มีข้อพิเศษออกไปก็คือเป็นส่วนต่างๆ ของร่างกายคนที่บรรลุธรรม มีจิตใจบริสุทธิ์ หมกกิเลสเป็นพระ

^{๑๒} ปลาย บุรพาทิศ, **พระบรมธาตุและวัดถุมงคล**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์, ๒๕๕๑), คำนำ.

^{๑๓} พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖) บทคัดย่อ.

^{๑๔} พระมหามนตรี วรุลโก (ป้อมสุข), **อิทธิพลของวัดถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน**. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๑๕} พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, **พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย**. **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

อรหันต์ซึ่งเหลือจากการถูกเผา บางที่เรียกว่า "พระอรหันตธาตุ" พระสาวก สาวิกาของพระพุทธเจ้า (หมายรวมถึงพระปัจเจกพุทธเจ้า และอุบาสก อุบาสิกาผู้เป็นอรหันต์ด้วย) คำว่า "พระบรมสารีริกธาตุ" หมายถึงกระดูกของพระพุทธเจ้า(พระสัมมาสัมพุทธเจ้า) เผาชนทั้งหลายในอดีตถือว่า กระดูกคนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีนิยมในพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะในยุคของพระพุทธเจ้าองค์ไหน นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าพระนามว่าที่ปึงกรมาจนถึงพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม การเก็บกระดูกไว้บูชาสักการะปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา”^{๑๖} เกิดผลจากการศึกษา ได้ข้อสรุปว่า “การบูชาเป็นกิจกรรมสำคัญประการหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานของการบูชา เกิดจากมนุษย์เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น จึงเกิดกลัวภัย หวังความปลอดภัยในชีวิตจึงทำการอ้อนวอนบูชา แต่คำว่าศรัทธา คือความเชื่อ ความเลื่อมใส เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการบูชา แต่ความเชื่อ ความเลื่อมใสนั้นต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ

พระชุตินันท์ อานนโท (นามสมุทร) ทำการศึกษาเรื่อง อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย^{๑๗} พบว่า การสร้างเจดีย์นั้น ได้วิวัฒนาการมาจากการจัดศพของผู้ตาย ซึ่งเดิมมีการฝังอย่างเดียว ส่วนการเผานั้นเพิ่งจะมีขึ้นภายหลังเมื่อมนุษย์มีความเชื่อว่าคนที่ตายไปแล้วจะไม่กลับฟื้นคืนชีพขึ้น จึงได้มีการเผาศพขึ้น แต่ก็ยังเก็บเถ้าถ่านและอัฐิบรรจุไว้ในเนินดินหรือในเจดีย์เพื่อการสักการบูชา หรือเพื่อเป็นอนุสาวรีย์เตือนใจแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ การสร้างพระเจดีย์ในพระพุทธศาสนามีลักษณะใหญ่ ๒ แบบ คือ(๑) แบบทรงโอ่งคว่ำ มีแต่รูปก่ออยู่บนยอด (๒) แบบสี่เหลี่ยม ซึ่งมีลักษณะคล้ายเทวาลัยในศาสนาฮินดู

ประเสริฐ จันทน์หอม ได้ศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัย^{๑๘} พบว่า กระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และศาสนา มีผลกระทบต่อรูปแบบของเจดีย์ โดยเฉพาะกระแสแนวคิดของการเผยแพร่ศาสนาในแต่ละยุค และหลักธรรมที่ชนชั้นปกครองมา

^{๑๖} พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์), การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๑๗} พระชุตินันท์ อานนโท (นามสมุทร), อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

^{๑๘} ประเสริฐ จันทน์หอม, วิวัฒนาการเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัย, *วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), บทคัดย่อ.

เผยแพร่ในสังคม อันแสดงถึงความต้องการในเชิงศีลธรรมและคุณธรรมในแต่ละยุคสมัย ของสังคมชาวสุโขทัย มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบเจดีย์มาโดยตลอด พระสถูปเจดีย์สมัยสุโขทัยสร้างขึ้นมีต้นกำเนิดแนวคิดมาจากคัมภีร์อรรถกถาที่แต่งในลังกาและพุกาม คือ "คัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง" ที่เรียบเรียงขึ้นโดยพระมหากษัตริย์ราชาลิไทย พระสถูปเจดีย์สมัยสุโขทัยเป็นภาพจำลองของจักรวาลวิทยา ในทศวรรษของชาวสุโขทัย ด้วยกลวิธีทางสถาปัตยกรรมผ่านระเบียบแนวความคิด ระบบสัญลักษณ์และแบบแผนพิธีกรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกรู้ทางปัญญาของผู้พบเห็นให้ระลึกถึงคำสอน หรือหลักธรรมที่เป็นรากฐานและเป็นที่ยอมรับของสังคม

สุพจน์ ทองเนื้อขาว ได้ศึกษาถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น^{๑๙} ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พบว่า ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น มี ๓ แบบคือ ประเพณีพิธีกรรมประจำปี ประเพณีพิธีกรรมส่วนบุคคลและประเพณีพิธีกรรมส่วนรวม ซึ่งประเพณีพิธีกรรมทั้ง ๓ แบบนี้เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับความเชื่อพื้นบ้าน ซึ่งเป็นลัทธิพราหมณ์และฮินดู ๑๒ เป็นสำคัญ การทำบุญในฮินดู ๑๒ นั้นเป็นงานบุญเกี่ยวเนื่องจากพระพุทธศาสนา ส่วนพิธีกรรมพื้นบ้านเกี่ยวเนื่องกับลัทธิพราหมณ์ คือ พิธีการถวายสักการะแด่องค์พระธาตุ เพราะเชื่อว่ามีดวงวิญญาณที่ศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่

พิบูลย์ ลี้พานิษฐ์^{๒๐} ได้กล่าวไว้ว่า สถูปกับเจดีย์มีความหมายแตกต่างกันคือสถูปหมายถึง เจาะสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรม แต่เจดีย์นั้นมีความหมายกว้างกว่าสถูป คือไม่ได้หมายถึงเจาะสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่คำว่า เจดีย์ ยังมีความหมายรวมถึงวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่ควรแก่การสักการบูชาทุกอย่าง เช่น พระพุทธรูป วิหาร ต้นโพธิ์ เป็นต้น ส่วนเจดีย์ ที่มีความหมายตรงกับสถูป ก็คือ เจดีย์ประเภทธาตุเจดีย์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมเหมือนกับสถูป ดังนั้น สถูปก็แบบเจดีย์ที่เป็นธาตุเจดีย์จึงใช้เรียกแทนกันได้

^{๑๙} สุพจน์ ทองเนื้อขาว, ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

^{๒๐} พิบูลย์ ลี้พานิษฐ์, อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑.

เชษฐะ ธีรทินรัตน์ ได้ศึกษาถึงพระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน^{๒๑} พบว่า พระบรมสารีริกธาตุที่มีผลต่อวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนชาวไทยอย่างมาก โดยมีประวัติศาสตร์สืบทอดมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ครั้งการเข้ามาของพุทธศาสนาจากชมพูทวีปสู่ดินแดนสยามประเทศ ที่รู้จักกันในสมัยนั้นว่า “สุวรรณภูมิประเทศ” และเราชาวพุทธก็ยึดถือปฏิบัติต่อพระบรมสารีริกธาตุอย่างดีเสมอมา ปรากฏเป็นหลักฐานทั้งเอกสาร และโบราณวัตถุ-สถานมากมายที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยแห่งความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา นอกจากนี้ชาวพุทธยังได้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อที่ว่า การได้บูชาพระบรมสารีริกธาตุเปรียบได้กับการได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าต่อหน้าพระพักตร์นั่นเอง

ณัฐ์ เชาวนพูนผล ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมผู้บริโภคในการบูชาพระธาตุจำลอง 12 ปีนักษัตรในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่^{๒๒} พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบูชาพระธาตุมากที่สุดคือ ปัจจัยด้านความเลื่อมใสและศรัทธาในองค์พระธาตุ รองลงมาคือ ปัจจัยด้านความน่าเชื่อถือของผู้จัดทำและปัจจัยด้านความหลากหลายขององค์พระธาตุ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาปัจจัยดังกล่าวข้างต้น จำแนกตามเพศ อายุ และอาชีพแล้วพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันกล่าวคือ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบูชาพระธาตุมากที่สุดคือ ปัจจัยด้านความเลื่อมใสและศรัทธาในองค์พระธาตุ

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย มีดังนี้

๑.๖.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source)

เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงจริยธรรมซึ่งมีปรากฏเป็นข้อมูลปฐมภูมิ คือ อรรถนิทาน

^{๒๑} เชษฐะ ธีรทินรัตน์, พระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๗.

^{๒๒} ณัฐ์ เชาวนพูนผล, พฤติกรรมผู้บริโภคในการบูชาพระธาตุจำลอง 12 ปีนักษัตรในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

๑.๖.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source)

ได้แก่แหล่งข้อมูล หนังสือ ตำรา เอกสาร ที่มีผู้ประพันธ์เกี่ยวกับประวัติของพระธาตุเวปไซค์ ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการวิจัย

๑) การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษาจากการสังเกต การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง คือกลุ่มเป้าหมาย เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการสร้างและการบูชาพระธาตุหล้าหนอง และกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนอง ทำการวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปข้อมูลตามหลักวิชาการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สัมภาษณ์ในเชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปผล รวบรวมนำเสนอผลการวิจัย

๒) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แนวทางการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาและภาษาก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย มีการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ กล้องถ่ายภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว เป็นเครื่องมือ

๓) การวิเคราะห์ข้อมูล ได้นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากการบันทึกเทปและถอดเทปที่บันทึกเสียงไว้ รวมทั้งเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง นำมาเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา เรียบเรียงผลการศึกษา นำมาสรุปการวิจัย และจัดทำข้อเสนอแนะ

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนองของประชาชนจังหวัดหนองคาย

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนองที่มีต่อประชาชนจังหวัดหนองคาย

บทที่ ๒

ประวัติการสร้างพระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย

พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยมีความผูกพันกับองค์พระธาตุ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม องค์พระธาตุเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทุกภูมิภาคในประเทศไทย ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูป อันเป็นศิลปกรรมที่เกิดขึ้นก่อนการสร้างพระพุทธรูป ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญหลายแห่ง พระธาตุในเขตภาคอีสานโดยมากแล้วได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะของอาณาจักรล้านช้าง เพราะว่าดินแดนภาคอีสานหรือตะวันออกเฉียงเหนือของไทยบางส่วนก็เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของล้านช้างมาก่อน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการบูรณะซ่อมแซมใหม่ แต่ก็ยังมีเค้าโครงเดิมปรากฏอยู่ เช่น พระธาตุพนม พระธาตุศรีสองรัก และพระธาตุขามแก่น ส่วนจังหวัดหนองคายมีพระธาตุที่สำคัญคือ พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงงัว และพระธาตุหล้าหนอง ซึ่งจะได้กล่าวถึงประวัติและความสำคัญของพระธาตุหล้าหนองที่มีต่อประชาชนจังหวัดหนองคาย ดังนี้

๒.๑ เมืองหล้าหนอง (คาย)

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ สมัยเดียวกับประเทศลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ๙ สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ในขณะนั้นประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง มีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า ๗ ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ญวน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่นพระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรทรงกลมเป็นหลักฐานสำคัญ แต่พม่าก็สันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่เมืองสะเทิม ภาคใต้ของพม่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิในยุคนี้ นำโดยพระโสณะและพระอุตตระ พระเถระชาวอินเดีย เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบนี้ จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ

การตั้งถิ่นฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๖^๑ สมัยทวารวดี มีหลักฐานทางศิลปกรรมของเจนละปะปนอยู่ในช่วงกลางสมัยทวารวดีพบอิทธิพลศิลปะขอมและลพบุรีในช่วงสมัยทวารวดีปลาย (พุทธศตวรรษ ที่ ๑๖-๑๙)

^๑ พินิจ จารุสมบัติ, หนองคาย, (กรุงเทพมหานคร : มังกรการพิมพ์ (๑๙๙๔) จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๓.

(ก) **เวียงคำ-เวียงคุก** เวียงคุกอยู่ที่อำเภอเมืองดิดเขตอำเภอท่าบ่ออยู่ตรงข้ามเมืองเวียงคำ (เมืองชายฟอง) ทางฝั่งลาว ทั้งสองเมืองนี้น่าจะเป็นเมืองเดียวกัน เพราะพบหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุร่วมสมัยกัน ชื่อเวียงคำปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ ว่า “เบื้องตะวันออกทำฝั่งของเวียงจันทน์-เวียงคำ เป็นที่แล้ว”

(ข) **เวียงจัว** ปรากฏชื่ออยู่ในตำนานพระอัฐมราชทูต สันนิษฐานว่าเป็นพื้นที่ในตำบลบ้านฝาง อำเภอเมือง นอกจากนั้นนิทานเรื่อง ท้าวบารส - นางอุสา ก็มีอยู่ว่า เมืองของท้าวบารสอยู่ที่เมืองปะโค เวียงคุก

(ค) **เวียงนกยูง** อยู่ติดกับห้วยโงงในเขตกิ่งอำเภอโพธิ์ตาก มีเสมหิณยุคทวาราวดีอยู่เป็นจำนวนมาก ชื่อปากโงงหรือห้วยโงง มีตามในตำนานพระอัฐมราชทูตกล่าวว่า “หมื่นนั้นทอาราม มีครัว ๕๐,๐๐๐ ครัว อพยพมาตั้งอยู่ปากห้วยนกยูง หรือปากโงงก็เรียก” อยู่ในเขตอำเภอรัตนาธิเบศร์ มีเสมหิณขนาดใหญ่เหลืออยู่ขึ้นหนึ่งชาวบ้านเรียกว่า เจ้าพ่อเป่งจาน มีอายุในสมัยทวาราวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ที่ฐานใบเสมา มีอักษรปัลลวะอินเดจารึกไว้ มีร่องรอยเมืองโบราณอยู่ทั่วบริเวณริมแม่น้ำโขง เป็นแนวยาวถึง ๘๐ กิโลเมตร เมื่อขุดลงไปใต้ดินบริเวณนี้จะพบซากกองอิฐอยู่มาก สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่

(ง) **เมืองหล้าหนอง – หนองคาย** หลักฐานเก่าแก่ที่สุดของเมืองหล้าหนองคือ พระราชทูตหนองคาย อายุใกล้เคียงกันกับพระธาตุบังพวน ตามตำนานพระอัฐมราชทูต เมืองลาหนองหรือเมืองหล้าหนองเป็นเมืองเดียวกัน ในสมัยต่อมาคำว่าคายน่าจะมีที่มาจากคำยบกวาน อันเป็นที่ตั้งของกองทัพอไทย ครั้งที่ยกมาตีเมืองเวียงจันทน์ ค่ายนี้ตั้งอยู่บริเวณริมหนอง ซึ่งมีต้นบกหวานขึ้นอยู่ จึงเรียกว่า ค่ายบกหวาน และได้กลายมาเป็นชื่อหนองคาย ส่วนองค์พระธาตุหนองคาย ถูกกระแสน้ำในแม่น้ำโขงกัดเซาะตลิ่งพังทำให้จมลงไปอยู่ในแม่น้ำโขง

๒.๒ ประวัติพระธาตุหล้าหนอง

ชาวไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เมื่อก่อนเป็นอาณาเขตของแคว้นพวน มีเมืองจันทบุรี (เวียงจันทน์) เป็นศูนย์กลางเรียกสิ่งก่อสร้างในรูปของเจดีย์ว่า ธาตุ ดังนั้น พระเจดีย์องค์ที่อยู่กลางลำน้ำโขงจึงถูกเรียกว่า พระธาตุกลางน้ำ^๒

ในสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพาน มัลลกะษัตริย์ผู้ครองกรุง กุสินาราได้ช่วยกันถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว เจ้าเมืองต่างๆ มีประสงค์ที่จะได้พระบรมสารีริกธาตุไปไว้บูชา จนเกือบจะเกิดสงครามแย่งชิงพระบรมธาตุขึ้น โทณพราหมณ์ได้ฟังการทะเลาะกันของเหล่ากษัตริย์ จึงได้เข้าไปห้าม เพราะเหล่ากษัตริย์ล้วนเป็นศิษย์ของตน โดยกล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงเทศนาสอนให้ทุกคนมีขันติธรรม เราทำการสู้รบกันเพื่อแย่งชิงพระ

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒ – ๑๘๓.

สารีริกธาตุของพระองค์ยอมไม่ควร เราควรที่จะแบ่งให้เป็น ๘ ส่วนเท่าๆ กัน เหล่ากษัตริย์จึงให้
โทรณพราหมณ์เป็นคนแบ่ง^๓ โดยได้คนละ ๒ ทะนาน ส่วนตนได้ซ่อนเอาพระทักษิณทาฬธาตุไว้ใน
ผ้าโพกศีรษะ แต่สมเด็จพระนรินทรालงมาถือเอาพระทักษิณทาฬธาตุจากผ้าโพกศีรษะของโทร
ณพราหมณ์ไปบูชาโดยไม่รู้ตัว ทำให้โทรณพราหมณ์ได้เพียงทะนานทองที่ดวงพระสารีริกธาตุ
ไปบูชา ส่วนกษัตริย์โมรียนครมาในภายหลังจึงได้เพียงพระอังคารไปทำสักการบูชา

พ.ศ. ๒๑๘ พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์แห่งแคว้นมคธ มีความดุร้ายและโหดเหี้ยม
เป็นอย่างยิ่ง จนได้รับฉายาว่า จันหาโศก แปลว่าโศกผู้ดุร้าย^๔ ต่อมาเมื่อไปรบที่แคว้นกาลิงคะ
มีผู้บาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก จึงเกิดความสลดสังเวชในบาปกรรม และตั้งใจแสวงหาสัจธรรม
และพบนิโครธสามเณรที่มีกิริยามารยาทสงบเรียบร้อย จึงทรงนิมนต์นิโครธสามเณรแสดงธรรม
โปรด นิโครธสามเณรแสดงธรรม จึงเกิดความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ต่อมาได้ฟัง
พระธรรมจากพระสมุทระทรงส่งกระแสนิจตามพระธรรมเทศนาจนเข้าถึงพระรัตนตรัย พระองค์
ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนา ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงผนวชขณะที่ยังทรงครองราชย์อยู่
และเลิกการแผ่อำนาจในการปกครอง มาใช้หลักพุทธธรรมปกครอง ทรงอุปถัมภ์พระโมคคัลลี
บุตรติสสะให้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ ณ วัดอโศการาม เมืองปาฏลิบุตร^๕ ต่อมา
ทรงโปรดเกล้าให้สร้างบ่อน้ำ ที่พักผ่อนเดินทาง โรงพยาบาล และปลูกต้นไม้ เพื่อจัด
สาธารณูปโภคและสาธารณะ ตามหลักพุทธธรรม ต่อจากนั้นก็เสด็จไปพบสังฆะนียสถาน ๔
แห่ง เป็นผู้แรกและทรงสถาปนาให้เป็นเป็นสถานที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนในเวลาต่อมา
และรับสั่งให้สร้างสถูป ๘๔,๐๐๐ องค์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ประดิษฐานไว้ในที่ต่างๆ ทั้งใน
และนอกพระราชอาณาจักร^๖ นับว่าพระองค์เป็นอัครศาสนูปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณะทูตไปเผยแผ่ศาสนา โดยแบ่งเป็น ๘ สาย
สายที่ ๘ มาเผยแผ่ที่สุวรรณภูมิ โดยพระโสณะและพระอุตระเป็นสมณะทูต และยังดินแดน
ต่างๆ ทั้งในและนอกพระราชอาณาจักร ซึ่งรวมถึงดินแดนที่เป็นที่ตั้งของประเทศไทยใน
ปัจจุบัน^๗ และได้มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปด้วยทุกสาย ทำให้พระบรมสารีริกธาตุ

^๓ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ, พระปฐมสมโพธิกถา. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียง
เชียงจางเจริญ, ๒๕๑๔), หน้า ๔๑๑ – ๔๑๓.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), จารึกอโศก. (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^๖ ทศพล จันทนิชย์กุล, พระธาตุเจดีย์มรดกล้ำค่าของเมืองไทย. (กรุงเทพมหานคร : คอมม่า,
2546). หน้า ๑๐.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

คราวที่พระมหากัสสปเถระเข้ามานั้น ได้มีสามเถระ ๓ รูป ติดตามมาด้วย คือ สามเถระพุทธรักขิต สามเถระธรรมรักขิตะ สามเถระสังฆรักขิตะ

ครั้งต่อมาพระพุทธรักขิตได้รับเจ้ามหารัตนนะ กับเจ้าจุลรัตนโอรสของพระเจ้าอินทปัตถ์นครมาบวชศึกษาศาสนาอยู่ใกล้เมืองจันทบุรี (เวียงจันทน์)^{๓๓} ซึ่งหมื่นกลางโงง ได้สร้างวัดหอแพให้อยู่พระธรรมรักขิตะรับเจ้ามหาสุวรรณปราสาทกับเจ้าจุลสุวรรณปราสาทโอรสพระยาจุลผณีพรหมทัตมาบวชบำเพ็ญธรรมอยู่ที่เวียงจัว (วัดธาตุโพธิ์จิกเวียงจัว ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายในปัจจุบัน) หมื่นกลางโงงได้สร้างวัดและวิหารถวายเป็นอีกแห่งหนึ่ง คือ วัดยอดแก้วในตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายในปัจจุบัน พระสังฆรักขิตะรับเอาเจ้าสังขวิชชโอรสกำพร้าพระยาสุริยวงศาสิทธิเดชเจ้าเมืองสาเกต (เมืองร้อยเอ็ดประทุม หรือจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน) ที่เกิดบังโพรเบิดเกิดเป็นหนองน้ำใหญ่ คือ หนองปลาญชัย เป็นหนองน้ำแรก และผู้คนซึ่งนำโดยเจ้าสังขวิชัย อพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเดิมมีหนองน้ำใหญ่และได้ตั้งชื่อว่า “เมืองหล้าหนอง” แปลว่า หนองน้ำใหม่หรือสุดท้ายโดยถือนิมิตหนองปลาญชัยเป็นแห่งแรกมาบวชในพระพุทธศาสนาบำเพ็ญธรรมอยู่ที่วัดฟี่เลี้ยงนางนมสร้างให้อยู่จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ปัจจุบัน คือ วัดธาตุในเทศบาลเมืองหนองคาย^{๓๔} และได้สร้างพระธาตุเมืองหล้าหนองขึ้นประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุฝ่าพระบาทขวา ๙ องค์ ในอุโมงค์หิน

ครั้นเมื่อพระภิกษุทั้ง ๕ รูป ได้บำเพ็ญเพียรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์และมีนามตามลำดับว่า พระมหารัตนเถระ พระจุลรัตนเถระ พระมหาสุวรรณปราสาทเถระ พระจุลสุวรรณปราสาทเถระ และพระสังขวิชชเถระ

พระอรหันต์ทั้ง ๕ รูปได้ติดตามพระพุทธรักขิต พระธรรมรักขิต และพระสังฆรักขิตไปยังเมืองราชกฤห์แล้วได้นำพระบรมสารีริกธาตุกลับมายังสุวรรณภูมิด้วย จำนวน ๔๕ องค์ โดยแยกที่ประดิษฐาน^{๓๕} คือ

พระธาตุหัวเหน่า ๒๙ องค์ ประดิษฐานไว้ที่ภูเขาลวง ปัจจุบันคือที่พระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

พระธาตุเขี้ยวฝาง ๗ องค์ ประดิษฐานที่พระธาตุโพธิ์จิกเวียงจัว ๓ องค์ และที่พระธาตุหอผ้าหอแพอีก ๔ องค์

พระธาตุพระบาทกำขา (เบื่องขา) อีก ๙ องค์ พระมหาสังขวิชชเถระได้นำไปประดิษฐานไว้ที่พระธาตุเมืองหล้าหนองซึ่งหมายถึงพระธาตุกลางน้ำในปัจจุบัน

^{๓๓} ทองดี ธรรมคุณารมณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๓๔} พินิจ จารุสมบัติ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑.

^{๓๕} กวี ศรีสวรรค์, นมัสการหลวงพ่อบุญพระใส ชมพระธาตุบังพวน. ไทรัฐ ฉบับวันที่ ๒๓

ครั้งต่อมา เจดีย์องค์นี้ได้พังทลายลงในแม่น้ำโขง เนื่องจากตลิ่งพังเพราะอยู่ในเขตใกล้แม่น้ำทำให้เกิดการกัดเซาะ ซึ่งปรากฏหลักฐานว่า พระธาตุหล้าหนองได้พังทลายลงในแม่น้ำโขง เมื่อวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๙ ปีมะแม พ.ศ. ๒๓๗๐ ร.ศ. ๖๖ ค.ศ. ๑๘๔๗ โดยพังทอดองค์ลงตามลำน้ำโขง ด้านฐานรับการไหลปะทะของแม่น้ำโผล่มุมฐาน ๑ ด้าน ซึ่งเมื่อน้ำโขงลดระดับลงในฤดูแล้งจะเห็นฐานเจดีย์โผล่สูงประมาณ ๓ – ๔ เมตร สำนักงานโบราณคดีได้นำจังหวัดจันทบุรีได้มาทำการตรวจสอบ ซึ่งพบหลักฐานที่น่าสนใจดังนี้

พระธาตุหนองคาย หรือ พระธาตุกลางน้ำ เดิมชื่อพระธาตุหล้าหนอง^{๑๖} เป็นพระธาตุที่หักพังอยู่กลางลำน้ำโขง เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุผ้าพระบาทเก่าพระองค์ตามตำนานอุรังคธาตุ หรือตำนานพระธาตุพนม จากการสำรวจได้นำของหน่วยโบราณคดีภาค ๗ พบว่าองค์พระธาตุมีฐานกว้างด้านละ ๑๗.๒ เมตร ย่อมุมที่ฐาน และมีความสูงประมาณ ๒๘.๕ เมตร หักออกเป็น ๓ ท่อน สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ – ๒๒ เนื่องจากมีรูปร่างคล้ายพระธาตุบังพวน

ในหนังสืออุรังคธาตุ หรือตำนานพระธาตุพนม ตอนหนึ่งได้กล่าวถึงการสร้างพระธาตุหล้าหนองว่า พระธาตุองค์นี้สร้างโดยพระอรหันต์ ๕ องค์ ประกอบด้วย พระมหารัตนเถระ พระจุลรัตนเถระ พระมหาสุวรรณปราสาทเถระ พระจุลสุวรรณปราสาทเถระ และพระสังฆวิชัยเถระ ที่ล้วนเป็นศิษย์พระพุทธรักขิต พระธรรมรักขิต พระสังฆรักขิต พระอรหันต์ทั้ง ๓ องค์

พระอรหันต์ทั้ง ๕ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า จากประเทศอินเดียมาพร้อมกันและได้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้พร้อมกัน ๖ แห่ง^{๑๗} คือ

(๑) พระธาตุหอผ้าหอแพ บ้านทรายฟอง เมืองหาดทรายฟอง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

(๒) พระธาตุหัวเหน่า ๒๘ องค์ บรรจุไว้ที่พระธาตุหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

(๓) พระอุรังคธาตุ หรือพระธาตุหน้าอก บรรจุไว้ที่พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

(๔) พระธาตุบังคล หรือกระเพาะอาหาร บรรจุไว้ที่พระธาตุบังพวน วัดพระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย

(๕) พระธาตุเขี้ยวฝาง ๗ องค์ บรรจุไว้ที่พระธาตุโพนจิกเวียงจั่ว อำเภอเมืองหนองคาย

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘๕.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๘๘.

(๖) พระธาตุผาพระบาทเบื้องขวา ๙ องค์ บรรจุไว้ที่พระธาตุเมืองลา หรือ พระธาตุหล้าหนอง อำเภอเมืองหนองคาย โดยพระธาตุหล้าหนองนี้ตั้งอยู่กลางบริเวณวัดธาตุ หรือวัดสิริมหากัจจายน์ ชุมชน วัดธาตุ เทศบาลเมืองหนองคาย

เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๙ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๑ มหาราชแห่งอาณาจักรล้านช้างได้สร้างเจดีย์ครอบก่อดูถือปูชนียสถานกว้าง ๑๕.๘๐ เมตร สูง ๓๓ เมตร ศิลปะแบบล้านช้างต่อมาแม่น้ำโขงได้ไหลกัดเซาะฝั่งขวาถึงมหาธาตุเจดีย์จนทรุดเอียงในวันศุกร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ พ.ศ. ๒๓๙๐ เมื่อตั้งเมืองหนองคาย พ.ศ. ๒๓๙๑ แล้ว ๑๙ ปี และกระแสน้ำได้กัดเซาะตลิ่งพังทลายไปอีกจนห่างจากฝั่งขวาแม่น้ำโขงประมาณ ๑๘๐ เมตร ในปัจจุบัน

องค์พระธาตุหล้าหนองนี้มีขนาดใกล้เคียงกับองค์เจดีย์พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ซึ่งบริเวณวัดธาตุแห่งนี้มีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ไร่ และตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง พอถึงฤดูน้ำหลากแม่น้ำโขงที่ไหลเชี่ยวกรากจะกัดเซาะตลิ่งบริเวณวัดธาตุจนพังทลายหายไป ซึ่งตามประชุมพงศาวดาร ภาค ๗๐ ได้บันทึกไว้ว่า น้ำโขงกัดเซาะตลิ่งพังเข้าไปจนถึงองค์พระธาตุหล้าหนอง และพระธาตุได้พังลงในแม่น้ำโขง เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๙ เวลาใกล้ค่ำ ร.ศ.๖๖ จ.ศ.๑๒๐๙ พ.ศ. ๒๓๙๐

ก่อนที่องค์พระธาตุหล้าหนองจักพังทลายลงในแม่น้ำโขงนั้น ได้มีมร.องรี ฌูโอด นักสำรวจชาวฝรั่งเศส^{๑๘} รับงานราชภูมิศาสตร์สมาคมอังกฤษที่เดินทางมาสำรวจแม่น้ำโขงและวาดภาพนครวัด นครธม ประเทศกัมพูชา เผยแพร่ให้ชาวโลกได้รับรู้^{๑๙} ได้มายังเมืองหนองคายเพื่อวาดภาพพระธาตุเมืองหล้าหนองที่กำลังเอียงทรุดตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๙๐ เอาไว้

จากการสำรวจของคณะสำรวจอินโดจีนในอาณาจักรล้านช้าง โดยนายฟร็องซัวการ์นิเยร์ ชาวฮอลันดา ได้วาดภาพลายเส้นขององค์พระธาตุหล้าหนองไว้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๑ พร้อมบรรยายว่า “ปริมิตหรือองค์พระธาตุตั้งอยู่บนพื้นที่รูปครึ่งวงกลมที่ถูกตัดขาดจากฝั่งแม่น้ำด้านขวาหรือฝั่งไทย โดยปริมิตแห่งนี้ถูกน้ำพัดขาดจากที่ตั้งเดิมบนริมฝั่งสิบปีมาแล้ว และยังเอียงลงสู่แม่น้ำราวกับเรืออัปปางที่พร้อมจะจมลง”

หน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดหนองคาย (โรงเรียนปทุมเทพวิทยาคาร) โดยอาจารย์วินิจ พลพิทักษ์^{๒๐} หัวหน้าหน่วยฯ อาจารย์สิทธิพร ฌ นครพนม กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ติดต่อ นายภิรมย์ จีระเจริญ อธิบดีรองอธิบดีกรมศิลปากร ซึ่งมีภริยาเป็นชาวหนองคาย ให้ส่งนายเอิบเปรม วัชรกร หัวหน้าหน่วยโบราณคดีใต้น้ำและคณะมาสำรวจพระธาตุองค์นี้ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๙ ผลการสำรวจพบว่า

^{๑๘} <http://www.sophiaportal.com/forums/index.php?showtopic=๑๐๓>, (๒๕ กันยายน ๒๕๕๓).

^{๑๙} สัมภาษณ์ วินิจ พลพิทักษ์, หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดหนองคาย, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

๑. องค์พระธาตุ ล้มตะแคงไปตามสายน้ำด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและแตกหักออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรก คือ มุมฐานที่พื้นผิวหน้า และที่จมอยู่ ความกว้างของฐานรวมกัน ๑๕.๘๐ เมตรพอดี ทั้งยังสร้างด้วยอิฐถือปูนทั้งองค์ต่างกับเจดีย์อื่น ซึ่งก่ออิฐถือปูนเป็นกรอบแล้วอัดด้วยดินให้แน่น

๒. ส่วนที่จมอยู่ใต้น้ำต่อจากบัลลังก์ถึงปลายที่หักยาว ๗๓๒ เซนติเมตร มีลวดลายปูนปั้นประดับ คาดว่าเป็นเรือนธาตุส่วนกลาง

๓. ส่วนยอดพระธาตุไม่สามารถสำรวจได้ เพราะมีเนินทรายสูงกลบทับ เนื่องจากการหมุนย่นวนกลับของกระแสน้ำและทราย ปะทะฐานองค์พระธาตุจนทับถมเป็นเนินสูงมาเป็นเวลาช้านาน

๒.๓ ความสำคัญของพระธาตุหล้าหนอง

ประชาชนจังหวัดหนองคายตั้งแต่ครั้งอดีตมาจนถึงปัจจุบันนั้น ต่างให้ความสำคัญต่อองค์พระธาตุหล้าหนองเป็นอันมาก เพราะเป็นเสมือนตัวแทนองค์พระพุทธเจ้า การได้กระทำสักการบูชาขององค์พระธาตุหล้าหนอง จึงเหมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าต่อหน้าพระพักตร์ แต่สิ่งสำคัญเหนือกว่าการนำดอกไม้ธูปเทียนกราบสักการะพระบรมสารีริกธาตุ^{๒๐} ก็คือ การได้ระลึกนึกถึงพระพุทธคุณ และพระธรรมคุณ อันจะน้อมนำจิตใจของผู้ที่ระลึกถึงให้มั่นคงในการกระทำความดี เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาซึ่งหากได้ระลึกถึงพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดแล จะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกหรืออุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นย่อมชื่อว่าสักการะ เคารพ นับถือ บูชาตถาคตด้วยการบูชาอย่างยอด” เห็นได้ว่า พระองค์ทรงยกย่องว่าการบูชาพระองค์ด้วยการประพติ ปฏิบัติชอบ ดำรงตนอยู่ในธรรม เป็นการบูชาอย่างยอด เหนือกว่าการบูชาด้วยอามิสใดๆ ทั้งปวง”^{๒๑} องค์พระธาตุหล้าหนอง จึงมีความสำคัญต่อการดำรงวิถีชีวิตของประชาชนจังหวัดหนองคาย ดังนี้

ด้านสังคม

๑. พระบรมสารีริกธาตุเป็นเครื่องแสดงถึงพระกายหรือพระธรรมของพระพุทธองค์ การบูชาพระบรมสารีริกธาตุจึงเป็นการระลึกในพระพุทฺธ คุณและพระธรรมคุณอันจะยังให้คนในสังคมดำรงอยู่ในความดี

๒. เป็นหลักให้ประชาชนในจังหวัดหนองคายได้ยึดถือ และเหนี่ยวนำจิตใจของคนในหลากหลายที่มาหลายวัฒนธรรมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^{๒๐} ญาณฐภัทร จันทวิช. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

ด้านศิลปวัฒนธรรม

๑. ชีวิตขององค์พระธาตุห้ำหองขึ้นอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่บรรจุไว้ภายใน การบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายในจึงเป็นการนำชีวิตมาสู่อิฐดินหรือวัสดุที่มาสรางองค์พระธาตุห้ำหองนั้น

๒. และเนื่องจากองค์พระธาตุห้ำหองเหมือนกับสิ่งมีชีวิต ช่างไทยผู้สรรสร้าง ศิลปกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาจึงทุ่มเททั้งแรงกายและจิตใจรังสรรค์พุทธศิลป์อัน วิจิตรบรรจงเพื่อให้ผู้ที่สักการะบูชาเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และมีความปิติที่ จะยึดถือในพระธรรมของพระพุทธองค์

พระธาตุห้ำหอง เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนจังหวัดหนองคาย และ ชาวบ้านได้จัดงานประเพณีเกี่ยวกับพระธาตุในทุกปี คือ ประเพณีบุญบั้งไฟ เดือน ๖ เพื่อจุด ถวายองค์พระธาตุ ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ พิธีบวงสรวงองค์พระธาตุ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ถวายปราสาทผึ้ง วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ และการแข่งเรือยาว รวมถึงการไหลเรือไฟในวันออก พรรษาเป็นประจำทุกปี^{๒๒} ส่วนการลอยอังคารนั้นไม่มีการกำหนดว่าจะมีการลอยเมื่อใด การลอย อังคารนั้นจะขึ้นอยู่กับที่ญาติของผู้ที่ตายแล้วว่าจะกำหนดขึ้นวันใด แต่ถึงอย่างไรก็ตามการลอย อังคารจะต้องเวียนรอบองค์พระธาตุ ๓ รอบก่อนแล้วจึงลอยได้ แต่ทุกอย่างก็กล่าวมานั้นล้วนทำ ขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ประเพณีดังกล่าวนั้นจะเห็นได้ว่าองค์พระธาตุห้ำหองมีความ สำคัญเป็นอย่างมาก ดังปรากฏได้ ดังนี้^{๒๓}

๑. พระอรหันต์ทั้ง ๕ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุส่วนฝ่าพระบาทเบื้องขวา ๘ องค์ของพระพุทธเจ้าจากประเทศอินเดียมาบรรจุไว้ในพระธาตุห้ำหอง อำเภอเมือง จังหวัด หนองคาย

๒. พระธาตุห้ำหองได้สร้างขึ้นพร้อมกันกับพระธาตุที่สำคัญ คือ พระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงจัว พระธาตุหอผ้าหอแพ และพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๓. องค์พระห้ำหองเป็นพระมหาสถูปเจดีย์ที่สำคัญยิ่งทางพระพุทธศาสนาใน ประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงความเผยแผ่และความตั้งมั่นในพระพุทธศาสนาในจังหวัด หนองคายแห่งนี้

๔. ในสมัยโบราณ บรรดาประชาชนในจังหวัดหนองคายและชาวสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาวมีความเชื่อถือสืบต่อกันมาว่า ถ้าใครมีโอกาสมากราบไหว้พระธาตุ

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูโพธิสารกิจ (นารถ ยโสธร), เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๓ เจ้าอาวาสวัด โพรศรี, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน

หน้าหนองอันศักดิ์สิทธิ์ ทำบุญกุศล ถวายเครื่องสักการบูชา สวดมนต์สาธยายคัมภีร์พระธรรม และเจริญเมตตา ภาวนา จิตใจจะสงบเยือกเย็นอย่างน่าอัศจรรย์

๕. มีปรากฏการณ์ประหลาดในช่วงวันออกพรรษาของทุกปีจักมีดวงไฟลอยพุ่งขึ้นมาจากกลางแม่น้ำโขงบริเวณที่พระธาตุหล้าหนองจมอยู่ รวมทั้งในบริเวณใกล้เคียง ชาวบ้านจึงเรียกดวงไฟนี้ว่า บั้งไฟพญานาค เพราะทำหน้าที่ดูแลรักษาพระธาตุได้ทำการสักการะองค์พระบรมธาตุ

๖. องค์พระธาตุหล้าหนอง เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ โดยเฉพาะประชาชนจังหวัดหนองคาย องค์พระธาตุหล้าหนองนั้นถือเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทุกชนิดของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ศาสนา การศึกษา และพาณิชยกรรม ก็ล้วนถือเอาองค์พระธาตุหล้าหนองเป็นศูนย์กลางทั้งสิ้น

ดังนั้น พระธาตุหล้าหนองจึงถือว่ามีความสำคัญต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดหนองคายทั้งในด้านของการประพฤติปฏิบัติตามหลักประเพณีต่างๆ โดยยึดองค์พระธาตุเป็นจุดศูนย์กลาง เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีแข่งเรือยาว การลอยอังคาร หรือแม้แต่การไหลเรือเป็นต้น ยึดองค์พระธาตุเป็นสำคัญ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงสามารถสรุปความสำคัญขององค์พระธาตุหล้าหนองได้ดังนี้

๑. เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ประชาชนจังหวัดหนองคายได้ยึดเอาองค์พระธาตุหล้าหนองนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เพราะเชื่อว่าในพระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณนั้นได้รวมอยู่ในองค์พระธาตุหล้าหนอง ถ้าผู้ใดได้มากราบไหว้และสักการบูชาอยู่เป็นประจำจักทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง รวมถึงเป็นกำลังใจในการดำเนินชีวิต เมื่อจิตคิดในสิ่งที่ไม่ดีองค์พระธาตุหล้าหนองนี้จักเป็นเครื่องเตือนจิตใจของผู้นั้นให้ละในสิ่งที่ไม่ดี

๒. เป็นหลักประเพณีคุณค่าแห่งความประเพณี หมายความว่า องค์พระธาตุหล้าหนองเป็นเครื่องวัดคุณธรรม จริยธรรมของผู้ที่หมั่นการกราบไหว้บูชา และประพฤติปฏิบัติตามเป็นนิตย เป็นแรงผลักดันให้เกิดกำลังใจ เกิดการสร้างสรรค์ ความสามัคคี โดยมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเองเคารพคือองค์พระธาตุหล้าหนอง และไม่มีความเคลือบแคลงสงสัยในพระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ โดยมุ่งปฏิบัติเพื่อการบรรลุคุณธรรมที่ตั้งไว้

๒.๕ การสร้างพระธาตุหล้าหนองจำลอง

จังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดที่มีพระพุทธศาสนาเป็นแบบแผนในวิถีชีวิตของประชาชน จะเห็นได้จากมีพระธาตุ และพระพุทธรูปที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือมากมาย ไม่ว่าจะเป็นพระธาตุพ็องพวน พระธาตุโพนจิกเวียงงัว พระธาตุหล้าหนอง หลวงพ่อพระใส พระเจ้าองค์โต หลวงพ่อพระใหญ่ เป็นต้น^{๒๔} สำหรับองค์พระธาตุหล้าหนอง มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองหนองคาย และศูนย์รวมจิตใจของประชาชนจังหวัดหนองคายเป็นอย่างมากจากอดีตจนถึงปัจจุบัน^{๒๕} ทำให้จังหวัดหนองคายเป็นเมืองที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของประชาชนจังหวัดหนองคายจะเกี่ยวเนื่องกับการทำบุญตลอด ประชาชนจังหวัดหนองคายจึงมีความร่มเย็นเป็นสุขใครที่มาอยู่จังหวัดหนองคาย ไม่ปรารถนาที่จะย้ายไปที่อื่น^{๒๖}

พระธาตุหล้าหนองได้ถูกสร้างขึ้นโดยพระอรหันต์ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุผาพระบาทขวา จำนวน ๙ องค์ ไว้ในอุโมงค์หิน บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๑ แห่งอาณาจักรล้านช้างได้สร้างเจดีย์ครอบ กระแสน้ำได้กัดเซาะตลิ่งและได้พังทลายลงในปี พ.ศ. ๒๓๙๐ หลังจากตั้งเมืองหนองคายแล้ว ๑๙ ปี ต่อมาจังหวัดหนองคายได้สร้างพระธาตุหล้าหนองจำลองขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘

พระธาตุเมืองหล้าหนองหรือพระธาตุกลางน้ำ (จำลอง)^{๒๗} แห่งนี้ ได้ก่อสร้างขึ้นเพื่อเทิดพระเกียรติแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวาระมีมหามงคลที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗๒ พรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ และเพื่อระลึกถึงความร่วมมือร่วมใจของประชาชนชาวไทยและชาวลาวในอดีต ซึ่งพระธาตุเมืองหล้าหนององค์จริงได้ถูกกระแสน้ำกัดเซาะตลิ่งทำให้องค์พระธาตุที่ประดิษฐานอยู่บนริมฝั่งแม่น้ำโขงเป็นอันต้องพังลงสู่แม่น้ำโขงเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๙๐ ดังนั้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้อนุชนรุ่นหลังได้รำลึกถึงความสัมพันธ์ของประชาชนสองฝั่งโขงที่สืบทอดมายาวนาน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคายร่วมมือกับเทศบาลเมืองหนองคายและประชาชนประชาชนจังหวัดหนองคายรวมทั้งผู้มีจิตศรัทธา จึงได้ริเริ่มโครงการก่อสร้างพระธาตุเมืองหล้าหนอง (จำลอง) ขึ้นพร้อมก่อสร้างเขื่อนป้องกันตลิ่ง รวมทั้งปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยได้รับความร่วมมือในการออกแบบก่อสร้างจากกรมโยธาธิการและผังเมือง และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบพิธีบวงสรวง

^{๒๔} สัมภาษณ์ สะอาด แสงรัตน์, ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๕} สัมภาษณ์ บัวรอง วงละคร, ประชาชนชาวบ้านจังหวัดหนองคาย, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๖} สัมภาษณ์ เตชิต จันทรีใบ, ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๗} สัมภาษณ์ ทรงพล โกวิทศิริกุล, นายกเทศมนตรีเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย, ๑๘

วางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๘ และทำการประดิษฐานพระธาตุรวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีจิตศรัทธานามามอบให้ โดยได้บรรจุไว้ในยอดพระธาตุองค์นี้ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ก่อสร้างแล้วเสร็จในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙^{๒๘}

ลักษณะของพระธาตุได้จำลองแบบมาจากองค์พระธาตุหล้าหนององค์ที่ล่มลงในแม่น้ำโขง โดยได้นำภาพที่นายฟรอนซ์ชาร์นีเยร์ ชาวฮอลันดา^{๒๙} ได้วาดภาพลายเส้นขององค์พระธาตุหล้าหนองไว้ก่อนที่พระธาตุจะล่มลงไป รวมถึงการนำเอาศิลปะสมัยล้านช้างและแบบมาจากพระธาตุบังพวนในการสร้าง แล้วบรรจุชิ้นส่วนพระธาตุองค์จริงเข้าไว้ข้างใน องค์พระธาตุหล้าหนองมีส่วนสูงตั้งแต่ฐานถึงปลายบัวยอดฉัตร ๑๕ เมตร ส่วนกว้าง ๑๐ x ๑๐ เมตร พร้อมทั้งการเสริมสร้างเสถียรภาพตลิ่งและป้องกันการกัดเซาะตลิ่งตลอดความยาว 194 เมตร และงานตกแต่งปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยรอบ

เนื้อที่โดยรอบองค์พระธาตุหล้าหนองจำลองมีประมาณ ๔ ไร่ ๓ งาน ๒๙ วา สาเหตุในการสร้างองค์พระธาตุจำลองนั้น เนื่องจากองค์พระธาตุหล้าหนองนั้น เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนในเขตจังหวัดหนองคายและประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อพังทลายลงไปในแม่น้ำโขง ผู้ที่ต้องการทำการสักการะนั้นจะต้องนำเรือลงไปทำสักการะในแม่น้ำโขง หรือบางคนไม่สามารถที่จะลงไปสักการะที่พระธาตุได้ จึงได้นำเครื่องสักการะวางไว้ที่ริมตลิ่งบ้าง โยนลงไปแม่น้ำโขงบ้าง^{๓๐} และในเวลาน้ำหลากไม่สามารถที่จะลงไปสักการะหรือเป็นการลำบากในการสักการะ เมื่อเป็นเช่นนี้ ประชาชนจังหวัดหนองคายและเทศบาลเมืองหนองคายจึงได้มีการสร้างองค์พระธาตุหล้าหนองจำลองขึ้น ได้นิมนต์พระเกจิอาจารย์ชื่อดังมาทำการวางศิลาฤกษ์ในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๘^{๓๑} และก่อสร้างแล้วเสร็จในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙

องค์พระธาตุหล้าหนองจำลองนั้น จะประกอบด้วยส่วน ๗ ส่วน^{๓๒} และมีส่วนที่สำคัญ ๓ ส่วน คือ ฐานส่วนล่างจะประดิษฐานองค์พระสังกัจจายน์จำลอง ซึ่งเดิมที่องค์จริงได้ประดิษฐานในที่แห่งนี้ เพื่อที่จะให้ผู้ที่มาสักการะได้กราบไหว้ รวมถึงบริเวณฐานด้านล่างนั้น ยังสามารถประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้อีกมากมาย เช่น การปฏิบัติธรรม การทำวัตร สวดมนต์ เป็นต้น ส่วนที่ ๒ ขององค์พระธาตุเป็นโครงเว่าบริเวณส่วนกลางจะเป็นสถานที่เวียนเทียน ทางขึ้นองค์พระธาตุชั้นที่ ๒ นั้น จะมีบันไดขึ้นทั้ง ๔ ทิศ ส่วนบนยอดฉัตรจะมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมได้ประดิษฐานองค์พระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้

^{๒๘} สัมภาษณ์ ยุทธนา ศรีตะบุตร. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย. ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๙} พินิจ จารุสมบัติ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๙.

^{๓๐} สัมภาษณ์ สาคร ปรวิติ. ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย. ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^{๓๑} สัมภาษณ์ ทรงพล โกวิทศิริกุล, เรื่องเดียวกัน

^{๓๒} สัมภาษณ์ สุวิทย์ ยิ่งยง. ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย. ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

ดังนั้น พระธาตุหล้าหนองเกิดขึ้นจากพระอรหันต์ ๕ องค์ได้นำพระสารีริกธาตุของพระพุทธรูปมาประดิษฐานในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้บูรณะองค์พระธาตุหล้าหนอง ประมาณปีพ.ศ. ๒๓๙๐ ได้ถูกน้ำกัดเซาะและพังทลายลงไป เชื่อว่าชาวเมืองหนองคายเห็นความลำบากของผู้ที่มาสักการะและในเวลาน้ำหลากไม่สามารถที่จะมองเห็นได้จึงได้สร้างองค์พระธาตุหล้าหนองขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และสร้างเสร็จในเวลาต่อมา

จากการกล่าวข้างต้นนั้น เป็นการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระธาตุหล้าหนอง รวมถึงมูลเหตุในการสร้างองค์พระธาตุหล้าหนองจำลองขึ้นเพื่อที่จะอำนวยความสะดวกให้ประชาชนผู้ที่ต้องการแสวงบุญได้สักการะได้ง่ายขึ้น ส่วนความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับองค์พระธาตุนั้นจะได้กล่าวในบทต่อไป

บทที่ ๓

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนอง ของประชาชนจังหวัดหนองคาย

ประเพณีพิธีกรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกของคนในสังคมแต่ละสังคม ซึ่งคนส่วนใหญ่ให้การยอมรับ แล้วนำมาเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิต ประเพณีพิธีกรรมต้องมีการสั่งสม และสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน โดยมีความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม สภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยเป็นตัวกำหนด ฉะนั้นแล้วความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมใดๆ จะคงอยู่ได้ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาด้วยเช่นกัน ดังเช่นพิธีกรรมในจังหวัดหนองคาย เป็นต้น

๓.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระธาตุหล้าหนอง

พระธาตุหล้าหนองเป็นจุดศูนย์กลางหรือเป็นสถาบันทางความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาถือผิอันเป็นรากฐานประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของประชาชนในจังหวัดหนองคาย ดังนั้นพระธาตุหล้าหนองจึงมีบทบาทอย่างสำคัญในระบบสังคมของกลุ่มชนที่มีความนับถือและเชื่อถือในความคิดความเชื่อของผู้คนโดยทั่วไป ซึ่งเชื่อกันว่าองค์พระธาตุหล้าหนองนั้นมีพญานาคทำหน้าที่ในการเฝ้าคุ้มครองปกป้องรักษา และมีการบูชาองค์พระธาตุในวันออกพรรษา โดยจะปล่อยลูกไฟพุ่งขึ้นมาจากน้ำ โดยรู้จักในนามของบั้งไฟพญานาค^๑ และองค์พระธาตุหล้าหนองยังเป็นจุดศูนย์กลางและสถาบันทางความเชื่อแก่ประชาชนที่ว่า สามารถที่จะอำนวยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และสกัดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นทางธรรมชาติแก่ประชาชนจังหวัดหนองคายได้ ดังนั้นวิถีชีวิตและพฤติกรรมของประชาชนโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในชุมชนใกล้เคียงได้เคารพนับถือองค์พระธาตุหล้าหนอง และมีความใกล้ชิดเกี่ยวกับองค์พระธาตุหล้าหนองเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร และแม้แต่กิจกรรมต่างๆ ทั้งในของสังคมโดยรวมและกิจกรรมส่วนตนย่อมนึกถึงองค์พระธาตุเป็นสำคัญ^๒ มีผู้กล่าวว่าหากประชาชนท่านใดไม่ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบประเพณี โดยเฉพาะไม่นับถือองค์พระธาตุ

^๑ สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมธาดา (บุญเลิศ เขมจาโร). รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย. ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^๒ สัมภาษณ์ ทองวัน โยธวงศ์. ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย. ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

ด้วยแล้ว บุคคลผู้นั้นจะกลายเป็นผีปอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมไม่ให้การยอมรับบุคคลนั้นและบุคคลนั้นจะต้องได้รับการลงโทษจากสังคมในที่สุด^๓

ประชาชนจังหวัดหนองคายนอกจากจะมีความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนองแล้ว ประชาชนจังหวัดหนองคายยังมีความเชื่อเกี่ยวกับพระสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่ในองค์พระธาตุหล้าหนองด้วย ซึ่งพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่นั้นเป็นพระธาตุพระบาทกำขาของพระพุทธเจ้า ประชาชนจึงมีความศรัทธาและความเชื่อต่อพระธาตุหล้าหนอง และพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในองค์พระธาตุนั้น เพราะมีความเชื่อว่า^๔

๑. ได้บูชาพระพุทธเจ้าโดยตรง เพราะเชื่อว่าบุคคลใดมีจิตเลื่อมใสบูชาพระพุทธเจ้าด้วยอามิสบูชา คือการบูชาด้วยดอกไม้ ของหอม รูป เทียน เป็นต้น ย่อมจะได้เสวยผลทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

การกราบไหว้บูชาพระบรมสารีริกธาตุหรือในพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นพุทธานุสสติกรรมฐาน เท่ากับได้เข้าเฝ้าต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้าโดยตรง อานิสงส์นั้นมีมากมายมหาศาล ทำให้จิตใจเราเบิกบาน แจ่มใส เป็นกุศล จิตจะสะอาดผ่องใสขึ้นเรื่อย ๆ บ้านที่มีพระบรมสารีริกธาตุบูชาและมีการปฏิบัติบูชา อยู่ในศีลในธรรมเป็นประจำ บนหลังคาบ้านจะสว่างไสว มีเทพ พรหมเทวดา มาร่วมกราบไหว้โมทนาบุญ คอยดูแลรักษาคุ้มครองพระบรมสารีริกธาตุและคนในบ้าน ให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางโลกและทางธรรม บางคนก็มีพระบรมสารีริกธาตุเสด็จมาเพิ่มได้อีกด้วย แต่ถ้าใครมีไว้ได้มาแล้วไม่สนใจ หรือเอาไปเก็บไว้ในที่ต่ำ ไม่สมควร ก็เสด็จหนีไปอยู่กับคนอื่นที่เคารพนับถือกราบไหว้ศรัทธาท่านได้เช่นกัน^๕

๒. ได้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพราะชาวพุทธมีความเชื่อที่ว่า เมื่อมีพระบรมสารีริกธาตุและการสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ถือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูชาองค์พระพุทธเจ้า ยิ่งมีองค์พระธาตุมากเพียงใด ถือว่าสถานที่นั้นเป็นเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา และให้สืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนองนั้น นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น ประชาชนยังให้ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของพระธาตุ เชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการเคารพกราบไหว้ เพื่อต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในองค์พระธาตุนั้นได้คุ้มครองรักษาตนให้แคล้วคลาด

^๓ สุรพล ดำริห์กุล, วารสารเรื่อง สังคมชายชาช่วงใช้องค์พระธาตุพนมเมืองโบราณ. ๑๔

(๓) (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๗ – ๑๑๙.

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาบุญชู ฐิตสวโร. เจ้าอาวาสวัดศรีมหาจักรยาน. ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^๕ สัมภาษณ์ ทองวัน โยธะวงศ์. เรื่องเดียวกัน

^๖ สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมธาดา (บุญเลิศ เขมจาโร).เรื่องเดียวกัน

ปลอดภัยจากอันตรายทั้งหลาย” ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากองค์พระธาตุนั้น อาจเกิดจากสาเหตุหลักคือ

๑. พุทธานุภาพ ความเชื่อมั่นในพระพุทธรูป ที่ทรงบริสุทธิปราศจากกิเลสสวาททั้งปวง และทรงประกอบด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ และพระปัญญาคุณ

๒. ธรรมานุภาพ คือพลังอำนาจของพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีปรากฏอยู่ตามบทสวดมนต์ต่างๆ

๓. สังฆานุภาพ คืออำนาจแห่งพระอริยสงฆ์และพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทั้งหลายและมีการแผ่เมตตาจิตมาสู่สรรพสัตว์ทั้งหลาย

๔. ปุณฺณานุภาพ คือ อำนาจของการทำบุญกุศล คุณงามความดี รวมถึงการกระทำที่ให้ผลในทางที่ดีของบุคคลต่างๆ

๕. เทวานุภาพ คือ อำนาจแห่งเทวดาที่ชาวพุทธต่างมีความเชื่อมั่นว่าจะต้องได้รับการรักษาจากเทวดาอยู่เสมอ^๕

สาเหตุสำคัญทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นสิ่งที่ประชาชนทั้งหลายมีความเชื่อและเลื่อมใสศรัทธาว่าจะให้การปกป้องรักษา จึงสิ่งเหล่านี้จึงรวมอยู่ในพระธาตุที่ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ ซึ่งพระธาตุเหล่านี้ย่อมได้รับความเชื่อเช่นนั้นด้วย เพราะเหตุที่พระธาตุเหล่านั้นได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนธาตุผาปะบาทเบื้องขวา ๘ องค์ เอาไว้

จากความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระธาตุเหล่านั้นดังกล่าวมานี้ ถือเป็นแรงจูงใจให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสิ่งที่ตนเคารพนับถือและบูชาและได้สร้างสิ่งประดิษฐ์อย่างงดงามและมั่นคงคือองค์พระธาตุเหล่านั้นเอง

จากการกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า องค์พระธาตุเหล่านั้นมีความผูกพัน มีความเชื่อและอิทธิพลต่อการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนจังหวัดหนองคายมาเป็นเวลานานทั้งในด้านต่างๆ ดังนี้

^๕ สัมภาษณ์ พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง). ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^๖ พระมหาเชิด เจริญรัมย์, พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนะของนักวิชาการพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษาศึกษา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๑), หน้า๑๖๔.

๓.๑.๑ ด้านประวัติศาสตร์

ตามตำนานพระอริราชธาตุนั้นได้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในดินแดนลุ่มน้ำโขงตอนกลางรวมถึงจังหวัดหนองคาย ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๓ แสดงให้เห็นว่าชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณจังหวัดหนองคายมีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ยังไม่ปรากฏนามเมืองหนองคาย โดยมีการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมแบบชาวพุทธ จนกระทั่งมีหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ศิลารกริก โบราณสถานต่างๆ^๙ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองหนองคายปรากฏชื่อบ้านนามเวียง และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับตำนานการสร้างพระธาตุในจังหวัดหนองคาย ดังนี้

เวียงคุก เป็นเมืองเก่าแก่อยู่ปากน้ำห้วยคุก และมีเนินเขาเล็ก ๆ จะพบเห็นวัดวาอารามมากมาย บางแห่งมีพระพุทธรูปปรากฏให้เห็นตามริมฝั่งแม่น้ำโขง ปัจจุบันคือตำบลเวียงคุก เป็นที่ตั้งของพระธาตุบังพวน และวัดที่มีพระธาตุหลายวัด เช่น วัดยอดแก้ว วัดเทพพล^{๑๐} เวียงคำตั้งอยู่คนละฝั่งแม่น้ำโขงของเวียงคุก ปัจจุบันคือเมืองหาดทรายฟอง ประเทศลาว เป็นที่ตั้งของพระธาตุหอผ้าหอแพ ปัจจุบันยังไม่มีที่ยืนยันได้ว่าพระธาตุหอผ้าหอแพตั้งอยู่ ณ บริเวณใด แต่เมืองหาดทรายฟองมีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน^{๑๑} คือ เวียงจัว ตามตำนานนิทานพื้นบ้านเรื่องนางอุษาท้าวบารส เมืองปะโค หรือเวียงจัว เป็นเมืองของท้าวบารส ปัจจุบันคือตำบลปะโค เป็นที่ตั้งของพระธาตุโพธิ์เจียงจัว สำหรับเมืองหนองคายอันเป็นที่ตั้งของพระธาตุหล้าหนอง ไม่ปรากฏชื่อหนองคายมาก่อน แต่เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ริมฝั่งหนองคาย เรียกว่าบ้านไผ่

ศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวไว้ในหนังสือตำนานอริราชธาตากับความคิดคำนึงทางโบราณคดีในพระธาตุพนม^{๑๒} ว่า พื้นที่ภาคอีสานมีแอ่งอารยธรรมคือแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร มีหนองหานเป็นศูนย์กลาง จึงสรุปว่าหนองคาย – เวียงจันทน์ พัฒนามาจากแอ่งสกลนคร สันนิฐานว่าน่าจะเรียกว่า “แอ่งอารยธรรมที่ ๓” โดยมีเหตุผลสนับสนุนสองเหตุผล

เหตุผลแรกหนองคายมีแอ่งหรือปากน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงจำนวนมาก เช่น ห้วยโหมง ห้วยซวย ห้วยหลวง เป็นต้น

^๙ เต็ม วิภาคย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๗.

^{๑๐} สัมภาษณ์ ทองวัน โยระวงศ์, ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^{๑๑} สัมภาษณ์ สุวิทย์ ยี่งยง, ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^{๑๒} ศรีศักร วัลลิโภดม, ตำนานอริราชธาตากับความคิดคำนึงทางโบราณคดีในพระธาตุพนม. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐.

เหตุผลที่สอง มุขปาฐะ เช่น ตำนานอุรังคธาตุ เรียกดินแดนแถบหนองคาย-เวียงจันทน์ว่า “แคว้นสุวรรณภูมิ” เพราะพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในแถบน้ำโขง มีวัดและเจดีย์เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นพระราชอุหลวงเวียงจันทน์ พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิก เวียงจัว พระธาตุหล้าหนอง”^{๑๓}

จากข้อความข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระพุทธศาสนาถือเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนจังหวัดหนองคาย อันมีองค์พระธาตุหล้าหนองเป็นศูนย์รวม มีแม่น้ำโขงเป็นแหล่งทำมาหากินและเส้นทางในการสัญจร องค์พระธาตุหล้าหนองตามตำนานสร้างใน พ.ศ. ๘ ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งอาณาจักรล้านช้างสร้างเจดีย์ครอบองค์พระธาตุองค์เดิม ใน พ.ศ. ๒๑๐๓ องค์พระธาตุได้ตั้งอยู่ในริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งในแต่ละปีแม่น้ำโขงที่ไหลเชี่ยวในบริเวณนั้นได้กัดเซาะและได้พังทลายลงใน พ.ศ. ๒๓๙๐ จากข้อความดังกล่าว จะเห็นว่าจังหวัดหนองคายเป็นเมืองเก่าแก่ เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง สันนิษฐานว่าจังหวัดหนองคายน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์โดยมีเหตุผลที่ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชสร้างและบูรณะเจดีย์และพระพุทธรูปที่สำคัญๆ ไม่ว่าจะเป็นพระราชอุหลวงเวียงจันทน์ พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงจัว พระธาตุหล้าหนอง พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระเจ้าองค์ต่อเวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ต่อหนองคาย รวมทั้ง พระสุก พระเสริม พระใส^{๑๔} พระไชยเชษฐาธิราช วัดศรีเมืองหนองคาย และยังมีวัดพระไชยเชษฐา ตำบลกวนวัน อีกแห่งหนึ่งที่ปรากฏชื่อพระไชยเชษฐา แต่ไม่มีหลักฐานยืนยัน ตามจารึกพระธาตุศรีสองรักบันทึกไว้ว่า พ.ศ. ๒๑๐๓ กษัตริย์สองพระองค์ คือ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งเมืองจันทะบุรี (เวียงจันทน์) กับพระมหาจักรพรรดิ แห่งเมืองกรุงศรีอยุธยา (อยุธยา) เจริญสัมพันธไมตรี โดยสร้างพระธาตุศรีสองรักเป็นสัญลักษณ์ แต่เมืองหนองคายก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ และยกฐานะเป็นจังหวัดหนองคายในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ สำหรับเมืองหนองคายอันเป็นที่ตั้งของพระธาตุหล้าหนอง ไม่ปรากฏชื่อหนองคายมาก่อน แต่ปรากฏชื่อหมู่บ้านตั้งอยู่ริมฝั่งหนองคาย เรียกว่าบ้านไผ่ ปัจจุบันมีบ้านหนองไผ่ ตำบลหาดคำ^{๑๕} อยู่ห่างจากพระธาตุหล้าหนอง ประมาณ ๒ กิโลเมตรทางทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นที่ตั้งเมืองหนองคายในอดีต และที่ได้ชื่อว่าหนองคาย น่าจะมาจากคำว่า หนอง มาจากชื่อพระธาตุหล้าหนอง ซึ่งเป็นหนองสุดท้ายสำหรับบรรพบุรุษที่มาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณแห่งนี้ ส่วนคำว่า คาย น่าจะมาจาก คำว่า ค่าย ซึ่งเป็นค่ายทหารตั้งอยู่ในสมัยก่อน เรียกว่าค่ายบกหวาน จึงเรียกว่า เมืองหนองคาย ต่อมาคำว่าค่าย สำเนียง

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๔} พระเทพรัตนโมลี, ประวัติพระธาตุบังพวน. พิมพ์ครั้งที่ ๘ (ม.ป.ท., ๒๕๓๖), หน้า ๘.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

เปลี่ยนเป็นค้าย จึงมีชื่อเป็นเมืองหนองคาย โดยมีสถานที่สนับสนุนในปัจจุบันคือ ถนนท่าค้าย พระธาตุหล้าหนอง บึงหนองคาย ตำบลค้ายบกหวาน บ้านหนองไผ่^{๑๖}

พระธาตุหล้าหนองตามตำนานอังกฤษฉบับที่กไว้ว่า พระธาตุหล้าหนองสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยหลังพุทธกาล แต่ตามประวัติศาสตร์พระเจ้าอโศกมหาราช ส่งสมณทูต คือ พระโสณเถระกับพระอุตระเถระ มาประกาศพระศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิในต้นพุทธศตวรรษที่ ๔ (พ.ศ.๔๐๐) แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาในดินแดนแถบนี้ก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะเผยแผ่พระพุทธศาสนา และดินแดนบริเวณจังหวัดหนองคาย มีประชาชนอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว

๓.๑.๒ ด้านศาสนพิธี

ศาสนพิธีเกี่ยวกับพระธาตุหล้าหนอง จะมีหอหลวงพ่อพระธาตุอยู่สองแห่ง คือ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงที่พระธาตุพังลงและในบึงหนองคาย^{๑๗} ในวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี จะมีพิธีบวงสรวงองค์พระธาตุ ชาวบ้านเรียกว่าบุญเบิกบวงเบิกบ้าน^{๑๘} พิธีสำคัญของวันดังกล่าวคือการลงนางเทียม^{๑๙} ขำทาสบริวารขององค์พระธาตุที่เป็นผู้หญิงจักแต่งกายด้วยชุดแดง โปกผ้าแดง พากันพ้อนรำบวงสรวงองค์พระธาตุ และจะมีผู้หญิงคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นนางเทียม แล้วให้ขำทาสบริวารขององค์พระธาตุทั้งหลาย สอบถามนางเทียมเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่แต่ละปีว่าเป็นอย่างไร เช่น เรื่องการประกอบอาชีพโดยเฉพาะการทำไร่นา ฟ้าฝนเป็นอย่างไร ซึ่งการเสี่ยงทายของนางเทียมที่ผ่านมา ปรากฏว่าตรงตามคำทำนายเป็นส่วนมาก^{๒๐}

ในพิธีบวงสรวงพระธาตุ มีพิธีสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการถวายเครื่องบูชาองค์พระธาตุ^{๒๑} ขำทาสบริวารขององค์พระธาตุ หลังจากประกอบอาชีพทำมาหากินในแต่ละปีจะต้องแบ่งสิ่งของที่ได้มา เพื่อนำมาถวายองค์พระธาตุ เช่น ประกอบอาชีพทำนา พอถึงวันเพ็ญเดือน ๖ จะต้องนำข้าวเปลือกมาถวายองค์พระธาตุที่หอพระธาตุทั้งสองแห่ง คือบริเวณริมฝั่งโขงที่พระธาตุพังลงและในบึงหนองคายแล้วแต่ความสะดวก ซึ่งปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีอยู่บางปีที่ขำทาสบริวารบางคนไม่นำสิ่งของมาถวายองค์พระธาตุ ก็เกิดเหตุอาเพศ มีคนตายเป็น

^{๑๖} ศรีศักร วัลลิโกดม, แหล่งอารยธรรมอีสาน. (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙.

^{๑๗} สัมภาษณ์ บัวรอง วงละคร, ประชาชนบ้านจังหวัดหนองคาย, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๘} สัมภาษณ์ สงวน ดวงลาดนา, สมาชิกสภาเทศบาลเมืองหนองคาย, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๙} สัมภาษณ์ สมศรี แก้วคุณเมือง, ประชาชนบ้านจังหวัดหนองคาย, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๐} สัมภาษณ์ สूरพงษ์ วิสุทธิ์ศรี, ชาวพุทธจังหวัดหนองคาย, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๑} สัมภาษณ์ เวียง ศรีพล, ประชาชนบ้านจังหวัดหนองคาย, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

จำนวนมาก^{๒๒} ชาวบ้านส่วนมากเชื่อว่าเป็นเพราะอำนาจบารมีขององค์พระธาตุ จึงพากันนำสิ่งของมาถวายในปีต่อมา ปรากฏว่าชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เกิดเหตุร้ายแต่ประการใด พิธีกรรมการถวายสิ่งของแด่องค์พระธาตุจึงปฏิบัติกันมาตราบเท่าทุกวันนี้

ศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุหล้าหนอง โดยเฉพาะงานนมัสการองค์พระธาตุหล้าหนอง ไม่ปรากฏจัดงานนมัสการพระธาตุอื่น ๆ ที่นิยมจัดการในวันเพ็ญเดือน ๓ เพราะเหตุที่องค์พระธาตุได้พังทลายลงเป็นเวลาเกือบ ๓๐๐ ปี ซึ่งเป็นเวลาประมาณ ๓ ชั่วอายุคน แต่ระยะเวลาที่องค์พระธาตุยังไม่พังทลาย ไม่สามารถยืนยันได้ว่ามีการจัดงานนมัสการองค์พระธาตุหรือไม่ แต่หลังจากได้สร้างพระธาตุจำลองขึ้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้มีแนวคิดในการจัดงานนมัสการองค์พระธาตุ แต่ยังไม่มีการสรุปว่าจะจัดในวันเพ็ญเดือน ๖ หรือวันเพ็ญเดือน ๓ คาดว่าในอนาคตอีกไม่นาน จะมีงานนมัสการองค์พระธาตุหล้าหนอง เป็นงานประจำปีต่อไป^{๒๓}

จากข้อความข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า ไม่มีงานนมัสการองค์พระธาตุหล้าหนอง เช่นเดียวกับพระธาตุอื่น ๆ เช่น พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย เป็นต้น ที่นิยมทำกันในวันเพ็ญ เดือน ๓ น่าจะมาจากสาเหตุที่ว่าองค์พระธาตุหล้าหนองได้พังทลายลงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๐ ทำให้ไม่มีสัญลักษณ์ที่จะประกอบศาสนพิธีได้ เมื่อไม่มีสัญลักษณ์ประชาชนที่ไม่อยู่ในใกล้เคียงกับองค์พระธาตุ แทบจะไม่ว่ามีองค์พระธาตุหล้าหนองอยู่ในที่นั้น เพราะในฤดูน้ำหลาก น้ำจะท่วมองค์พระธาตุ ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ แม่น้ำโขงลดลงฐานขององค์พระธาตุโผล่ขึ้นเหนือน้ำ สื่อได้นำเสนอถึงองค์พระธาตุมากขึ้น ทำให้คนในชุมชนได้ให้ความสนใจองค์พระธาตุมากขึ้น

^{๒๒} พระอริยานุวัตร เขมจารี, คติความเชื่อของชาวอีสาน. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑ – ๓.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมธาดา (บุญเลิศ เขมจาโร), รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

๓.๑.๓ ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม

พระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย เป็นเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุในระยะเวลาใกล้เคียงกับพระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงงัว ในปัจจุบันมีเพียงพระธาตุโพนจิกเวียงงัวเท่านั้นที่ยังไม่พังทลายลง^{๒๔} สำหรับพระธาตุหล้าหนอง การพังทลายลงแตกต่างกับพระธาตุอื่น เพราะพังทลายลงในแม่น้ำโขงเป็นเวลากว่า ๓๐๐ ปีมาแล้ว จึงไม่สามารถหาหลักฐานที่จะบอกถึงศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมได้ แต่สันนิษฐานว่าพระธาตุหล้าหนองมีขนาดใกล้เคียงกับพระธาตุพนม และมีบริเวณวัดไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ไร่^{๒๕} จากการสำรวจของคณะสำรวจอินโดจีนในอาณาจักรล้านช้าง โดยฟร็องซัวการ์นิเยร์ ชาวฮอลันดา ได้วาดภาพลายเส้นขององค์พระธาตุหล้าหนองไว้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๑ พร้อมบรรยายว่า “ปริมิตหรือองค์พระธาตุตั้งอยู่บนพื้นที่รูปครึ่งวงกลมที่ถูกตัดขาดจากฝั่งแม่น้ำด้านขวาหรือฝั่งไทย โดยปริมิตแห่งนี้ถูกน้ำพัดขาดจากที่ตั้งเดิมบนริมฝั่งสิบปีมาแล้ว และยังมีเอียงลงสู่ลำน้ำราวกับเรืออัปปางที่พร้อมจะจมลง”

จากการสำรวจของกลุ่มงานโบราณคดีได้นำ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๔ กรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ พบว่า องค์พระธาตุจมอยู่กลางแม่น้ำโขงห่างจากฝั่งไทย ๑๘๐ เมตร ก่อด้วยอิฐถือปูน ล้มตะแคงไปตามกระแสน้ำ ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีฐานเหลี่ยมมุมฉาก โดยด้านหนึ่งโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำเพียงครึ่งฐาน สถาปัตยกรรมที่เหลืออยู่เป็นชั้นฐานเขียง ๒ ชั้น ฐานสี่เหลี่ยมย่อเก็จต่อขึ้นมาอีก ๔ ชั้น จึงเป็นเรือนธาตุ ต่อด้วยบัวลูกแก้วอีก ๒ ชั้น ความสูงของเจดีย์เฉพาะส่วนที่สัมผัสได้ ๑๒.๒๐ เมตร ความกว้างของพระธาตุชั้นล่างสุด ๑๕.๘๐ เมตร^{๒๖}

สถาปัตยกรรมที่สำคัญของพระธาตุหล้าหนอง คือ เป็นพระธาตุตันก่ออิฐถือปูนทั้งองค์ ส่วนพระธาตุอื่นๆ ส่วนมากจะอัดให้เต็มด้วยดิน สภาพขององค์พระธาตุหักเป็นสามท่อน พบเพียงส่วนฐานและส่วนกลาง ส่วนยอดเนินทรายจะกลบไม่สามารถค้นพบได้^{๒๗} แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า องค์พระธาตุล้มลงกลางน้ำเป็นเวลานาน แต่ยังปรากฏให้เห็นถึงความสมบูรณ์ และ

^{๒๔} สัมภาษณ์ วินิจ พลพิทักษ์, หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดหนองคาย, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ), ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล, เจ้าอาวาสวัดลำดวนและที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ วินิจ พลพิทักษ์, หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดหนองคาย, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ความมั่นคงแข็งแรง อาจเป็นเพราะภูมิปัญญาของคนโบราณในเรื่องสถาปัตยกรรม หรืออาจเป็นเพราะความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระธาตุก็เป็นได้^{๒๘}

สถาปัตยกรรมที่สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชได้ก่อสร้าง “พระธาตุโลกจุฬามณี พระธาตุบังพวน พระธาตุหอแพ พระธาตุเมืองลำเมืองหนอง (พระธาตุหล้าหนอง) พระธาตุศรีโคตตะปอง พระธาตุอิงฮัง พระธาตุพนม และพระธาตุเชิงชุม รูปลักษณะคล้ายกันหมด”^{๒๙}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า องค์พระธาตุหล้าหนองที่พระอรหันต์นำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุ มีแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะขององค์พระธาตุมี ๒ แนวคิด^{๓๐} คือ แนวคิดแรก พระธาตุมีลักษณะเป็นอุโมงค์ ส่วนแนวคิดที่สอง องค์พระธาตุมีลักษณะเป็นเจดีย์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า องค์พระธาตุน่าจะมีลักษณะในรูปแบบทั้งสองประการ เพราะเหตุที่ พระอรหันต์ได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ในอุโมงค์ใต้ดินแล้วสร้างเจดีย์ครอบไว้เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ให้เห็น ต่อเมื่อสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้สร้างเจดีย์ใหญ่ครอบอีกครั้งหนึ่ง ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และพังทลายลงใน ปี พ.ศ. ๒๓๙๐ องค์พระธาตุแห่งนี้สร้างมาแล้วประมาณ ๒๐๐ ปี ซึ่งระยะเวลาในการสร้างใกล้เคียงกับพระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงจัว^{๓๑} จะเห็นว่า พระธาตุพนม กับพระธาตุบังพวน พังลงแล้ว และบูรณะองค์พระธาตุเสียใหม่ ยังคงเหลือเพียงองค์พระธาตุโพนจิกเวียงจัวเท่านั้นที่ยังคงสภาพเดิม ยังไม่พังลงมา ถ้าสมมติว่าองค์พระธาตุหล้าหนองไม่ได้ถูกกระแสน้ำโขงกัดเซาะให้พังทลาย องค์พระธาตุจะพังหรือไม่ ผู้วิจัยเห็นว่า องค์พระธาตุไม่น่าจะพัง เพราะลักษณะของพระธาตุต้น ไม่ได้อัดด้วยดินตรงกลางองค์ ตั้งแต่องค์พระธาตุพังลงแม่น้ำโขงถึงปัจจุบันเกือบ ๓๐๐ ปีแล้ว ความสมบูรณ์ขององค์พระธาตุยังมีปรากฏอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมในอดีตที่อาศัยภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านที่ก่อสร้างเจดีย์ได้อย่างมั่นคงแข็งแรง ซึ่งจะเห็นว่าการสร้างองค์พระธาตุหล้าหนอง มีการเลือกทำเล การเลือกวัสดุ การเลือกฤกษ์ยาม การกำหนดทิศทาง การกำหนดสัดส่วน และความงามของเจดีย์ เป็นอย่างดี

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูสุตรัตนภรณ์ (สุดใจ วรญาโณ), เจ้าคณะตำบลมีชัย, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๙} พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต), ครบรอบ ๙๐ ปี. (หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๑.

^{๓๐} มานิต วัลลิโกตม และคนอื่น ๆ. พระธาตุพนม ด้วยข้อเขียนและบทความ. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๔๖.

^{๓๑} วัดพระธาตุพนมวรวิหาร. ประมวลภาพประวัติศาสตร์พระธาตุพนมและภาพโบราณวัตถุค่ามหาศาล ในกรุงพระธาตุพนม. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๒), หน้า ๓๔.

๓.๔.๔ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

พระธาตุหล้าหนอง มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตประชาชนจังหวัดหนองคาย และประเทศลาวบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก เนื่องจากตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงและพังทลายลงในแม่น้ำโขง ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน ประกอบด้วยประเพณีบุญบั้งไฟเดือน ๖ จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖^๒ ประเพณีแข่งขันเรือยาวขององค์พระธาตุ จัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี ปีละ ๓ ครั้ง ในวันห่อข้าวน้อย (ข้าวประดับดิน) วันห่อข้าวใหญ่ (สลากภัต) และวันออกพรรษา^๓ ประเพณีการถวายปราสาทผึ้ง จักมีขึ้นในวันออกพรรษา (วันเพ็ญเดือน ๑๑) การลอยอังคาร ลอยเพื่อที่ทำการให้วิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปนั้นได้เป็นส่วนหนึ่งในการดูแลรักษาองค์พระธาตุหล้าหนอง โดยไม่ได้มีหลักเกณฑ์ว่าต้องลอยวันไหน ขึ้นอยู่ที่ผู้มีความประสงค์จะลอย ส่วนประเพณีไหลเรือไฟนั้น ประชาชนจังหวัดหนองคายได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลออกพรรษา จะเริ่มไหลตั้งแต่ ขึ้น ๑๔ ค่ำ – แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า เมื่อมีการสร้างพระธาตุหล้าหนองจำลองขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งโดดเด่นเป็นสง่าริมฝั่งแม่น้ำโขง ผู้ที่เดินทางมายังจังหวัดหนองคาย จะต้องไปสักการบูชา ก็จะได้ทราบประวัติความเป็นมาขององค์พระธาตุมากขึ้น เพื่อเป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปได้รู้จักองค์พระธาตุยิ่งขึ้น ควรจะมีการจัดงานนมัสการองค์พระธาตุหล้าหนอง ในวันเพ็ญเดือน ๓ ของทุก ๆ ปี เช่นเดียวกับพระธาตุอื่น เพราะเดิมนี้องค์พระธาตุจำลองเป็นสัญลักษณ์แล้ว

มีการบวงสรวงพระธาตุ บุญบั้งไฟเดือน ๖ บุญแข่งเรือยาว วันห่อข้าวน้อย (ข้าวประดับดิน) ห่อข้าวใหญ่ (ข้าวสากหรือสลากภัต) และการถวายปราสาทผึ้ง วิเคราะห์ได้ว่า พิธีที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุทั้งหมดเกิดจากการบนบานที่ชาวบ้านในชุมชนได้ทำขึ้น เพื่อขอพรจากองค์พระธาตุ เมื่อประสบกับสิ่งที่ตนปรารถนาแล้ว ก็จะทำการตอบแทนในสิ่งที่ตนคิดว่าเหมาะสม พอปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจึงกลายเป็นประเพณีไปในที่สุด^๔ ซึ่งประเพณีเหล่านี้ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณกาล แต่ปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย การบวงสรวงพระธาตุ มีการจัดพิธีอันยิ่งใหญ่ มีพราหมณ์มาเป็นเจ้าพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีต้องแต่งชุดขาว มีเครื่องบวงสรวงเป็นอาหารหวานคาว เหล้าบุหรื^๕ ประเพณีบุญบั้งไฟ จากเดิมที่จุดเพื่อบูชาองค์พระธาตุ ก็ย้ายสถานที่จุดเพื่อแข่งขันกันเป็นเวลาหลายวัน แต่ก็คงเหลือบั้งไฟเสี่ยงที่จุดบริเวณพระธาตุเท่านั้น ประเพณีการแข่งขันเรือยาวเดิมมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความสามัคคีของชาวบ้านคุ้มต่างๆ และ

^๒ สัมภาษณ์ แดง เจริญ, ชาวพุทธจังหวัดหนองคาย, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^๓ สัมภาษณ์ บัรรอง วงละคร, ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดหนองคาย, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^๔ สวิง บุญเจิม, **มรดกอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๔๙), หน้า ๖๒๐.

^๕ สัมภาษณ์ เวียง ศรีพล, ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดหนองคาย, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

เพื่อบูชาองค์พระธาตุ แต่ในปัจจุบันชาวบ้านไม่มีส่วนร่วม เพราะเรือแต่ละลำต้องการแข่งขันเพื่อชิงรางวัล จึงจำเป็นต้องหาฝีพายที่เป็นมืออาชีพมาพาย และมีค่าจ้างเป็นการตอบแทน การถวายปราสาทผึ้ง ก็มีการประกวดแข่งขัน และมีเงินรางวัลให้ การลอยอังคารนั้นจะใช้ได้กับทุกคนที่มีความประสงค์ที่จะลอย เพราะต้องการที่จะให้ผู้ที่เป็นที่รักของตนได้เป็นส่วนหนึ่งขององค์พระธาตุและเป็นผู้รักษาองค์พระธาตุ ส่วนการไหลเรือไฟ ตามปกติแล้วจัดแบบเรียบง่ายทำขึ้นเพื่อบูชาองค์พระธาตุเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ที่การเปลี่ยนแปลงเป็นการจัดขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมและยึดหลักเศรษฐกิจเป็นหลักแทน กล่าวได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการบวงสรวง บุญบั้งไฟ บุญแข่งเรือยาว การถวายปราสาทผึ้ง การลอยอังคารและการไหลเรือไฟเหล่านั้นล้วนใช้ประเพณีเป็นเครื่องมือในการจัดงาน แต่วัตถุประสงค์จริงแล้ว เป็นการประกวดแข่งขัน เพื่อหวังผลตอบแทนคือ รางวัลนั่นเอง^{๓๖}

๓.๑.๕ ด้านบุคคลและวัตถุที่เกี่ยวข้อง

องค์พระธาตุเหล่านั้น มีความเชื่อและอิทธิพลต่อบุคคล สถานที่ และวัตถุที่เกี่ยวข้องของชาวจังหวัดหนองคายตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

เชื่อกันว่า การก่อสร้างพระธาตุเหล่านั้น เป็นพระอรหันต์ทั้ง ๕ คือ พระมหารัตนเถระ พระจุลรัตนเถระ พระมหาสุวรรณปราสาทเถระ พระจุลประสาทเถระ และพระสังขวิชัยเถระ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้พร้อมกัน ๖ แห่ง คือ พระธาตุหอผ้าหอแพ เมืองหาดทรายฟอง ประเทศลาว พระธาตุหลวง เมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาว พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย พระธาตุโพนจิกเวียงจัว จังหวัดหนองคาย และพระธาตุเหล่านั้น จังหวัดหนองคาย สำหรับพระสังขวิชัยเถระ เป็นพระเจ้าผู้สืบเชื้อสายจากเมืองร้อยเอ็ด ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองลำหนอง หรือลำหนอง

การบูรณปฏิสังขรณ์ สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งอาณาจักรล้านช้าง พระองค์ได้สร้างเจดีย์ครอบอุโมงค์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุโดยพระอรหันต์ทั้ง ๕^{๓๗} นอกจากนั้นได้สร้างและบูรณะวัดตามพงศาวดาร คือ สร้างพระธาตุโลกจุฬามณี (พระธาตุหลวงเวียงจันทน์) สร้างอุโมงค์โลมธาตุพระอรหันต์ (วัดพุทธวงศา) สร้างเจดีย์ครอบธาตุเก่าที่ห้วย พังพวน (เจดีย์พระธาตุบังพวน) บูรณะพระธาตุเมืองมรุกขนคร บูรณะพระธาตุพนม สร้างพระธาตุ

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูอินทวาทธรรม (อภินันท์ อินทโชโต). เจ้าอาวาสวัดหายโศก จังหวัดหนองคาย. ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๓๗} พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต) ครอบรอบ ๙๐ ปี, อดีตเจ้าอาวาสวัด, (หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๑.

อิงอัง เมืองสุวรรณเขต สร้างพระธาตุศรีสองรัก สร้างพระเจ้าองค์ตื้อ เมืองเวียงจันทน์ และพระเจ้าองค์ตื้อ เมืองหนองคาย สร้างและหล่อพระพุทธรูปเรียกว่า พระสุก พระเสริม พระใส

พระสังกัจจายน์ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐขนาดใหญ่ หน้าตักกว้างประมาณ ๓ เมตร ประดิษฐานอยู่พร้อมกับองค์พระธาตุ เดิมเรียกว่า วัดปากนา ต่อมาเรียกว่าวัดธาตุ^{๓๘} เมื่อองค์พระธาตุพังทลายลง คณะสงฆ์และชาวบ้านเกรงว่าตลิ่งจะพังมาถึงองค์พระสังกัจจายน์ จึงอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ที่วัดโพนค้อ (ปัจจุบันคือวัดสิริมหากัจจายน์) ซึ่งอยู่ห่างจากวัดธาตุไปทางทิศใต้ ประมาณ ๓๐๐ เมตร

ดอนเพธาตุ หรือบะเพธาตุ คือสถานที่ที่คาดหมายว่าจะสร้างองค์พระธาตุหล้าหนอง แต่ได้ยกเลิกไป ปัจจุบันอยู่บริเวณข้างการเคหะแห่งชาติหนองคาย^{๓๙} ดอนดินจี หรือบะดินจี คือสถานที่นำดินมาเผาเพื่อก่อสร้างพระธาตุ ปัจจุบันอยู่บริเวณข้างศาลาแก้วกู่

ในช่วงเทศกาลออกพรรษาของแต่ละปี เป็นช่วงที่น้ำขึ้นจะมีปรากฏการณ์เกิดขึ้นบริเวณองค์พระธาตุ เป็นคลื่นน้ำ ประชาชนเชื่อว่าเป็นพญานาคที่เป็นบิรารดูแลองค์พระธาตุมาแสดงตนให้เห็น ซึ่งสอดคล้องกับปรากฏการณ์บังไฟพญานาคที่เกิดขึ้นในจังหวัดหนองคายเท่านั้น

ยอดฉัตรพระธาตุหล้าหนอง ก่อนที่พระธาตุจะล้ม ได้นำมาเก็บไว้ที่ด้านหลังขององค์หลวงพ่พระสังกัจจายน์ เมื่อเคลื่อนย้ายหลวงพ่พระสังกัจจายน์ไปวัดโพนค้อ วัดสิริมหากัจจายน์ในปัจจุบัน ก็ย้ายยอดฉัตรไปด้วย เมื่อมีการสร้างพระธาตุหล้าหนองจำลอง จึงได้นำยอดฉัตรดังกล่าวไปบรรจุไว้ในฐานพระธาตุ^{๔๐}

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า องค์พระธาตุหล้าหนองมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้มีบุญญาบารมี เริ่มต้นจากพระอรหันต์ที่นำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุ สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ผู้มีศรัทธาบำเพ็ญบารมีในพระพุทธศาสนา ประารถนาการบรรลุธรรมในอนาคตชาติ ที่สร้างเจดีย์ใหญ่ครอบองค์พระธาตุหล้าหนอง มีประวัติความเป็นมาสอดคล้องและเกี่ยวเนื่องกับเจดีย์สำคัญ ๆ ไม่ว่าจะเป็นพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงจัว และสอดคล้องกับความเป็นมาของจังหวัดหนองคาย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่กับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จะไม่อยู่ในวัดหรืออารามเดียวกัน แต่เจดีย์พระธาตุหล้าหนอง มีคู่กับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ คือ องค์พระสังกัจจายน์ และเมื่อมีเจดีย์ขนาดใหญ่ จะต้องมียอดฉัตรเป็นจำนวนมาก ดังเช่น เจดีย์พระธาตุบังพวน ที่มีสัตตมหาสถาน เป็น

^{๓๘} สัมภาษณ์ สี ภาษาเวทย์, ประชาชนบ้านจังหวัดหนองคาย, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๓๙} สัมภาษณ์ สงวน ดวงลาดนา, ข้าราชการบำนาญจังหวัดหนองคาย, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระมหาบุญชู วิฑิตสวโร, เจ้าอาวาสวัดสิริมหากัจจายน์, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

บริวาร เจดีย์พระธาตุโพธิ์เจียงงัว มีพระธาตุหัวงัว เป็นบริวาร แต่เจดีย์พระธาตุหล้าหนอง ไม่ปรากฏเจดีย์บริวารในพื้นที่วัดที่เหลืออยู่ หรือว่าพังทลายลงไปพร้อมกันแล้ว

๓.๑.๖ ด้านจิตใจ

ด้านจิตใจพบว่า มนุษย์มีความต้องการที่พึงอันประเสริฐ จึงทำให้มนุษย์นอกจากอาศัยการพึ่งพาคนอื่น ทรัพย์สิน ความรู้ กำลังความคิด และพลังอำนาจจากคนอื่น ยังต้องมองหาที่พึ่งอะไรบางอย่างที่อาจจะเป็นที่พึ่งซึ่งพิเศษ สามารถทำได้มากกว่ากฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และมักพบเจอกันโดยปกติ ซึ่งได้แก่ ที่พึ่งเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย^{๔๑} องค์พระธาตุหล้าหนองที่พังทลายลงกลางแม่น้ำโขงในปัจจุบัน เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนลุ่มน้ำโขง ทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนจังหวัดหนองคาย และผู้ที่เดินทางผ่านจังหวัดหนองคาย มักพบเห็นสิ่งอัศจรรย์ปรากฏอยู่เสมอ นั่นคือแก้วเสด็จ ซึ่งส่วนมากมักปรากฏในวันออกพรรษา^{๔๒}

ในสมัยก่อน การเดินทางนิยมเดินทางทางเรือโดยใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทางสัญจร เมื่อเรือผ่านบริเวณองค์พระธาตุ ก็จะมีบิณฑบาต ผู้ที่อยู่ในเรือทั้งหมดก็จะพนมมือไหว้องค์พระธาตุ เพื่อแสดงความเคารพและขอผ่านองค์พระธาตุ ในขณะที่เดียวกันก็จะขอพรต่อองค์พระธาตุ ให้การเดินทางแคล้วคลาดปลอดภัย และเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อตัวเองและคณะ^{๔๓} เมื่อประชาชนจังหวัดหนองคายประสบเหตุการณ์อันไม่พึงปรารถนา เป็นต้นว่าลูกหลานตกน้ำจมน้ำ เกิดอุบัติเหตุ ก็จะมาราบไหว้ขอให้องค์พระธาตุช่วยปัดเป่าเหตุไม่พึงปรารถนานั้น ในขณะเดียวกันเมื่อต้องการสิ่งที่พึงปรารถนา ก็มาราบไหว้ขอพรให้สิ่งที่ตนปรารถนาประสบผลสำเร็จ ผู้ที่จะเดินทางไกลไปประกอบอาชีพ ไปศึกษาเล่าเรียน ก็ต้องเดินทางไปกราบไหว้ขอพรและขอลาต่อองค์พระธาตุ เพื่อให้คุ้มครองการเดินทาง โดยสวัสดิภาพปลอดภัยตลอดการเดินทาง และประสบผลสำเร็จในการประกอบภารกิจของตน เมื่อประสบสิ่งปรารถนาแล้ว ก็จะนำเหล่าขวมาสักการะองค์พระธาตุตามความเชื่อของคนในสมัยนั้น^{๔๔}

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระธาตุหล้าหนองเป็นที่เคารพสักการะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนจังหวัดหนองคาย รวมทั้งประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์มาเป็นเวลาช้านาน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในจังหวัดหรือชุมชนหนึ่ง อาจจะมีที่พึ่งทางใจหลาย

^{๔๑} แสง จันทรังาม, ศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๗.

^{๔๒} สัมภาษณ์ เจียมใจ เทศศรีเมือง, ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูโพธิสารกิจ (นารถ ยโสธรโร), เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี และเจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๓, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๔๔} สัมภาษณ์ เจียมใจ เทศศรีเมือง, ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

ต่างๆ นั้นกลายเป็นประเพณีที่ประชาชนจังหวัดหนองคายได้ปฏิบัติต่อพระธาตุหล้าหนอง ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ประกอบด้วย

๓.๒.๑ ประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาคอีสานเป็นภาคที่มีจารีตประเพณีเป็นของตนเองมานาน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญอย่างยิ่งของชาวอีสาน เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการเตรียมพร้อมประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวอีสานทำการเกษตรแบบพึ่งธรรมชาติโดยอาศัยน้ำฝน ปีไหนฝนแล้งหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวอีสานจะได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก ฝนจึงเป็นเหมือนชีวิตจิตใจของชาวอีสาน

ชาวอีสานมีความเชื่อในการเคารพนับถือเทพเจ้าที่ปกป้องคุ้มครอง มนุษย์จึงมีการทำพิธีบวงสรวงเพื่อวิงวอนเทพเจ้า หรือดวงวิญญาณให้ช่วยปกป้องคุ้มครองภพภัยให้แก่ตัวเอง เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจไม่ให้เกิดความท้อถอย และเชื่อว่ามนุษย์ติดต่อกับพญานาคได้ ซึ่งชาวอีสานให้เคารพเกรงกลัวต่อพญานาคเป็นอันมากจึงใช้วิธีจุดบั้งไฟ เพื่อบอกพญานาคให้ช่วยเหลือในเรื่องน้ำ^{๔๘} ซึ่งประชาชนจังหวัดหนองคายมีการเล่าถึงตำนานของพญานาคให้ประชาชนที่อยู่ในจังหวัดหนองคายและจังหวัดใกล้เคียงหรือนักท่องเที่ยวที่มาดูบั้งไฟพญานาคได้รู้ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพญานาคในวันออกพรรษาของทุกปี

บุญบั้งไฟเป็นงานสำคัญของชาวอีสานก่อนลงมือทำนา ด้วยความเชื่อว่าเป็นการขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ชาวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่อย่างมีความสุข^{๔๙} ในงานจะมีการแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟ เพราะเชื่อว่าเป็นการส่งสัญญาณขึ้นไปบอกพญานาคให้ส่งน้ำฝนลงมา ระหว่างที่มีการจุดบั้งไฟชาวบ้านจะมีการเชื้ออย่างสนุกสนาน การทำบุญบั้งไฟนับเป็นการชุมนุมที่สำคัญของคนในท้องถิ่นที่มาร่วมงานบุญกันอย่างสนุกสนานเต็มที่ มีการนำสัญลักษณ์ทางเพศมาล้อเลียนในขบวนแห่บั้งไฟ โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องหยาบคาย การทำบุญบั้งไฟนี้ บางที่จะตรงกับประเพณีบุญวันวิสาขบูชาด้วย^{๕๐}

เมื่อถึงเดือนหกตามประเพณีในฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ ซึ่งเป็นเทศกาลบุญบั้งไฟ ปรากฏในหมู่บ้านหรือชุมชนจักกำหนดวันที่จะทำบุญประเพณีบั้งไฟให้คนในหมู่บ้านได้ทราบ รวมถึงผู้ที่มีหน้าที่ไปประกาศให้คนในหมู่บ้านใกล้เคียงให้ทราบเพื่อมาเที่ยวงานประเพณีแต่

^{๔๘} สรวง บุญเจิม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓๙.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๐.

^{๕๐} สาร สารทัศนันทน์, ฮีตสิบสอง – คองสิบสี่. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (เลข : ร่วมใจการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๗.

เนิ่นๆ อีกทั้งยังต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่ต้อนรับผู้มาร่วมงานด้วย ในการจัดบุญบั้งไฟนั้นได้กำหนดวันงานเป็น ๓ วัน ประกอบด้วยวันสุกดิบ วันประชุมรื่นเรึง และวันจุดบั้งไฟ โดยในวันสุกดิบนั้นผู้ที่มีหน้าที่ต้อนรับแขกต่างก็ได้ลงมือปลูกผาม หรือกระท่อมเล็กๆ เป็นโรงรอบตามลานวันซึ่งเป็นจุดบั้งไฟ สำหรับผู้ที่เป็นแขกมาประชุมกันซึ่งในปัจจุบันสถานที่จุดบั้งไฟมักจะเป็นบริเวณทุ่งนามากกว่า ก่อนวันงานบางครั้งจะมีการนำบั้งไฟขนาดเล็กแบกหรือหาม มีกระป๋อง ฉิงฉาบ แคน กับแก๊บ เสียงดังไปตามถนน ตั้งแต่เช้าถึงเย็น พอถึงบ้านใครก็หยุดแล้วยืนแข็งบั้งไฟพร้อมกับตีปี่ หรือกระป๋องไปด้วย เจ้าของบ้านก็จะออกมาต้อนรับด้วยความเต็มใจ^{๕๑} แล้วให้ขนม เหล้า หรือเงินแก่พวกแข็งเป็นการทำบุญ กลุ่มผู้แข็งก็จะเคลื่อนย้ายไปยังบ้านอื่นต่อไปการแข็งบั้งไฟจึงเป็นการเล่นอย่างสนุกสนาน ฟ้อนรำเป็นจังหวะไปด้วย การแข็งบั้งไฟจะแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม^{๕๒} คือ

๑) พวกแข็งใช้ศัพท์สูงเพื่อความสวยงาม จะมีต้นเสียงนำก่อน กลุ่มผู้แข็งจะร้องถูกต้องตามจังหวะของเสียงกลอง ท่วงทำนองอย่างมีกฎเกณฑ์ ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนสาวหน้าตาดี

๒) พวกแข็งใช้ศัพท์ธรรมดา เพื่อเป็นการหาทุนในการจัดงาน จะมีหมอกลองตุ้ม หมอแคน หมอพิณ หมอแข็ง คณะหนึ่งจะมีอย่างมากมายไม่เกิน ๑๐ คน เครื่องแต่งตัวจะเป็นเสื้อผ้าเก่าๆ ร่มเก่า หมวกเก่า เสื้อดำ หรือใช้ชุดพื้นเมือง ซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวก

๓) พวกแข็งใช้ศัพท์หยาบโลน สัปดน ตลก หรือแข็งกินเหล้า จะแต่งตัวแบบตลก คะนอง เขียนหน้า แต่งตัวต่างๆ ใช้ดินหม้อทาหรือนุ่งเดี่ยว และมีเครื่องจำลองชายหญิงประเภทต่างๆ

ในพิธีกรรมนี้ได้มีการนำสุราอาหารมาเลี้ยงดูกันอย่างเต็มที่และมีธรรมเนียมถือปฏิบัติกันมาว่า ในพิธีแห่บั้งไฟนี้ ถ้าบ้านเรือนใครไม่มีสุราไว้สำหรับเลี้ยงแขกที่ไปในงาน ผู้ซึ่งเป็นแขกก็มีอำนาจที่จะเก็บริบเอาของของเจ้าของบ้านนั้นไปขึ้นหรือแลกเอาสุราที่แห่งอื่นได้ โดยไม่มีความผิดนับว่าประเพณีนี้แสดงถึงจิตใจอันโอปออ้อมอารีของชาวไทยภาคอีสานดั้งเดิม^{๕๓}

ครั้งรุ่งขึ้นวันที่ ๒ ของงาน บรรดาพวกที่ทำพิธีบั้งไฟต่างคนก็นำบั้งไฟของตนไปพักเตรียมไว้พร้อมกันที่ศาลาการเปรียญ ฝ่ายพวกที่มีหน้าที่ต้อนรับแขกก็รับแขก พิธีของแขกก็มีธรรมเนียมคือ ต้องมากันเป็นขบวนคือมีคนตีกลอง และตีฆ้องนำหน้า มีพระและสามเณรตาม

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^{๕๒} พวงชมพู ไชยอาลา, "การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖.

^{๕๓} สัมภาษณ์ เวียง ศรีพล. ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดหนองคาย. ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

และตอนสุดท้ายก็เป็นชาวบ้านทั่วไป ในขบวนจะมีแคนเป่าหรือดนตรีอื่นๆ เป่าหรือบรรเลงเพื่อความครึกครื้น

เมื่อถึงบริเวณลานวัด เหล่าเจ้าภาพหรือพวกที่มีหน้าที่ต้อนรับแขกก็ออกมาเชื้อเชิญนำหน้าพวกแขกไปยังผามของตน ซึ่งจัดรับรองไว้ที่วัดนั้น ขณะเมื่อแขกไปถึงผามนั้น ก็จะตกลงเป็นอาณัติสัญญาว่าแขกทั้งหลายได้มาถึงที่พักแล้ว

สำหรับพวกหนุ่มๆ ที่ร่วมขบวนมาด้วยนั้น ส่วนมากจะมารื่นเรีงร้องรำทำเพลงผสมปนเปกันไประหว่างเจ้าของท้องถิ่น และคนท้องถิ่นอื่นๆ สลับกันไป บ้างก็นำสุรามาเลี้ยงดูกันครั้นถึงกำหนดเวลาทยอยก็ไปนิมนต์ท่านสมภารวัด หรือพระคุณเจ้า เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ นั้นๆ ขึ้นไปบนแคร่แห่ไปรอบๆ วัด ถ้ามีนาจะบวชในวันนั้น ก็เอานาคขึ้นแห่ตาม

หนึ่งในพิธีแห่บั้งไฟนั้น ถ้าบุคคลใดหรือหมู่บ้านใด มีความประสงค์จะสงฆ์น้ำภิกษุรูปนั้นๆ ก็ให้มีการแห่พระรูปนั้นออกนำหน้านาคันอีกทีหนึ่ง การสงฆ์น้ำพระ ของต่างๆ ที่ชาวบ้านร่วมทำบุญก็มีอัฐบริวารต่างๆ เช่น เตียนนอน เสื้อ และหมอนอิง ฯลฯ^{๕๔}

เมื่อแห่บั้งไฟเวียนไปจนครบ ๗ รอบแล้วจึงหยุดพักเอาบั้งไฟไปเก็บรักษาไว้ยังศาลาการเปรียญตามเดิม ตอนเช้าขบวนแห่ทั้งหลายก็จะหยุดพักชั่วคราว เพื่อรับประทานอาหารดื่มสุรากันอย่างเต็มที่ พอเลี้ยงดูกันเสร็จแล้วก็ต่างเล่นเต้นรำทำเพลงอีก และมีการเส็งกลองด้วยคือเอากลองมาพวงละคู่ตั้งลงใกล้ๆ กันแล้วผลัดเปลี่ยนกันคนตีๆ ทีละคน ตีจนเต็มๆ แรงพร้อมๆ กันทั้งสองพวก ถ้ากลองของผู้ใดมีเสียงดังกว่ากันนับว่าเป็นฝ่ายชนะ ฝ่ายพวกที่ชนะนั้นก็จะให้ร้องแล้วเต้นรำทำเพลงไปต่างๆ นาๆ^{๕๕} เป็นการแสดงว่ากลองของตัวมีเสียงดัง แล้วก็หามกลองนั้นไปเที่ยวแข่งเสียงกับพวกอื่นๆ ต่อไปอีก เล่นกันจนเวลารุ่งสว่างแล้ว ต่างก็นำบั้งไฟมาแห่ไปตามรอบๆ วัดอีกจนกระทั่งถึงเวลาจุดบั้งไฟ

จากนั้นก็เอาบั้งไฟขึ้นเกยพาดบนร้านสูงประมาณ ๑๕ วา ซึ่งปลูกไว้เป็นร้านสำหรับจุดบั้งไฟ แล้วจุดทีละอันๆ ในขณะที่จุดนั้นพรรคพวกต่างคนต่างระดมตีกลอง ช้องพร้อมกบเต้นรำให้ร้องกันอย่างสนั่นหวั่นไหว เพื่อเอาใจช่วยบั้งไฟของตนถ้าบั้งไฟของผู้ใดหรือบ้านใดขึ้นสูงสุด พวกนั้นก็พากันกระโดดโลดเต้นดีใจอย่างที่สุด ผู้ที่ทำบั้งไฟนั้นจะมีหน้าตามาก เขาจะจับคนทำบั้งไฟแห่แหนและเวียนไปรอบๆ ในลานวัดนั้นอย่างเคารพนับถือ

ส่วนบั้งไฟของผู้ใดหรือบ้านใดจุดแล้วแตก หรือขึ้นไม่เต็มที่เจ้าของและพรรคพวกที่ร่วมขบวนแห่นั้น ก็จะเสียชื่อเสียงโดยปริยาย คนทำบั้งไฟจะต้องหลบให้ทันไม่เช่นนั้นจะถูกพวกที่ร่วมขบวนแห่นั้นจับคลุกโคลนตม หรือไม่ก็แห่แล้วนำไปโยนบกให้ชัดยอกนิดหน่อย ซึ่งเป็นธรรมเนียมสั่งสอนกลายๆ ว่า คนนี้แหละทำให้ฉันขายหน้า แต่ทำเป็นเคล็ดพิธีเท่านั้น ไม่ใช่

^{๕๔} สวิง บุญเจิม, เรื่องเดียวกัน, ๖๔๑.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๕.

โกรธทำให้ถึงกับเจ็บปวดสาหัส ทั้งนี้เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพวกตน^{๕๖} เมื่อจุดบั้งไฟหมดทุกลำแล้วก็มีพิธีรื่นเริงกันอีก แล้วทำบุญเลี้ยงพระเป็นครั้งสุดท้ายเสร็จแล้วก็แยกย้ายพากันกลับบ้านปีหน้าฟ้าใหม่ก็กลับมาอีก เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่บางส่วนก็มีการดัดแปลงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน

๓.๒.๒ พิธีบวงสรวงองค์พระธาตุหล้าหนอง

การบวงสรวงคือ พิธีการทางพุทธศาสนา ที่ท่านโบราณคณาจารย์ได้กระทำ เพื่อเป็นการยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ในชีวิต มีพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระอริยสงฆ์สาวก เทพไท้เทวา คุณบิดามารดาอาจารย์ทุกๆ พระองค์ ทุกๆ ชาติ รวมทั้งพระภูมิเจ้าที่ ท่านท้าวจตุรุมหาราชทั้ง ๔ ท่านพระยายมราช เคารพท่านผู้เป็นใหญ่ในทั้ง ๓ โลก^{๕๗}

บวงสรวง คนส่วนมักเข้าใจผิดคิดว่าเป็นพิธีการของพราหมณ์ บวงสรวงเป็นภาษาพราหมณ์สมัยพุทธกาลก็เป็นภาษาบาลี ส่วนภาษาไทยแปลว่า ยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณ คือ พระรัตนตรัย พรหม เทวา ผู้เป็นใหญ่ดูแลโลก ดูแลคุ้มครองผู้ที่มีบุญบารมี ไม่ให้ได้รับอันตรายจากอุบัติเหตุ จากผู้ร้าย หรือจากภัยธรรมชาติ การบวงสรวงเป็นพิธีการบูชาพระคุณความดีของท่านที่มีคุณงามความดีต่อสรรพสัตว์ทั้ง ๓ โลก^{๕๘}

จุดประสงค์ของการบวงสรวงมีมากมายหลายข้อแล้วแต่จุดประสงค์ของแต่ละท่านที่จะบวงสรวงเพื่ออะไร ก็ตั้งจิตอธิษฐานอัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่ หรือท่านผู้มีพระคุณ ถ้าศาสนาพราหมณ์ก็บูชา พระพรหม เทวอารักษ์ ถ้าเป็นชาวพุทธก็อัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่สูงสุด คือองค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เจ้า พระอริยสาวกทุกๆ พระองค์ เบื้องบนพระนิพพาน คุณบิดามารดาทุกๆ ชาติ เทพเจ้า พระพรหมเทวดาที่ดูแลคุ้มครองป้องกันทั้ง ๓ โลก^{๕๙}

เมื่อพระองค์ท่านเสด็จมาแล้วตามที่เรที่ตั้งใจอัญเชิญด้วยความเคารพนับถือด้วยใจจริง ขอให้ท่านช่วยเหลืองานใหญ่ๆ ที่เราจะทำ เช่นสร้างวัด สร้างบ้าน สร้างตึก เป็นต้น ก็ทำให้ผิวิญญาน คนสัตว์ร้ายได้เห็นพระท่านมา ได้โมทนา ยินดี เมื่อได้เห็นแสงสว่างจากท่านผู้

^{๕๖} สัมภาษณ์ สว่าง โยธาศรี, ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๗} โครงการจัดสร้างพระบรมรูปและเหรียญที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, **พิธีบวงสรวง**, http://king_statue.nida.ac.th/th/index, (๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓).

^{๕๘} เกษร สุทธิจิต จันทรประภาพ, **ทำไมต้องมีพิธีบวงสรวง**, <http://board.palungjit.com/f> ๑๗, (๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓),

^{๕๙} ขาวสดออนไลน์, **พิธีบวงสรวง**, http://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRJMo๕UazRNakF๕Tnc๙PQ, (๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓).

บริสุทธิ์ มีปัญญาบารมี มีความสุขสดชื่น โลกก็ไม่วุ่นวายเดือดร้อนจนเกินไป สรรพสัตว์จะอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น

คุณประโยชน์ของการบวสรมีมากมายหลายข้อ พอสรุปเป็นข้อใหญ่ๆ ได้ดังนี้^{๖๐}

๑) เป็นการปฏิบัติบูชา ด้วย กาย วาจา ใจ เป็นพุทธานุสสติ เป็นการบูชาแบบพิธี การเทิดพระเกียรติของท่านผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ไพศาล คือองค์พระบรมโลกนาถศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระโพธิสัตว์เจ้าทุกๆ พระองค์ พระธรรม พระอริยสงฆ์สาวกทุกๆ พระองค์ คุณพ่อ คุณแม่ทุกๆ ชาติ คุณครูอาจารย์ทุกๆ ชาติ เทพ เทวาอารักษ์ผู้รักษาโลกนี้ทุกๆ พระองค์^{๖๑}

๒) เป็นการมอบกายถวายชีวิต เป็นลูกศิษย์ขององค์พระตถาคตเจ้าอย่างเป็นพิธีการ

๓) เพื่อสงเคราะห์สรรพสัตว์ทุกดวงจิตในโลกมนุษย์ ตั้งแต่ เปเรต ผี วิญญาณพเนจร คนให้พันทุกข์ พันอันตราย และให้โลกอยู่ร่มเย็นเป็นสุข จากอานิสงส์ผลบุญของการบวสรมที่ สรรพสัตว์ได้ไต่หนากับกุศลผลบุญ

๔) สรรพสัตว์ทั้งหมดทุกดวงจิตวิญญาณ ทั้งผีและคนได้เห็นพระฉัพพรรณรังสีรัศมี ๖ ประการขององค์สมเด็จพระทศสวสดีโสภาคย์ที่ได้โปรดเมตตาทรงเสด็จมาเป็นองค์พระประธานของการบวสรม ก็มีจิตปิติ ยินดี สดชื่น เบิกบาน มีความสุข พ้นจากทุกข์บาปกรรม

๕) เป็นการสะเดาะเคราะห์ของโลกมนุษย์ซึ่งมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย จากภัย สงคราม ภัยธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บ อุบัติเหตุต่างๆ ภัยเศรษฐกิจ เป็นต้น^{๖๒} เนื่องจาก บาปกรรมของคน สัตว์ รวมทั้งภูตผีวิญญาณมากมายหลายล้านที่คนมองไม่เห็นผี คือจิต วิญญาณของคนที่ยายแล้ว แต่ไม่ไปไหนยังคงเวียนวนอยู่ในโลก เพราะความลุ่มหลงในร่างกาย ตนเอง ร่างกายคนรัก ทรัพย์สินสมบัติของตน จึงไม่พ้นจากการเป็นผี

๖) เป็นงานพุทธาภิเษก ด้วยการขอพระบารมี พระผู้มีพระภาคเจ้าได้เมตตาให้วัตถุมงคลทุกชนิดมีพลังพระพุทธานุภาพ พระธรรมานุภาพและพระสังฆานุภาพ เพื่อปกป้องรักษา ป้องกันอันตราย และช่วยให้ผู้ได้วัตถุมงคลไปบูชา มีจิตก้าวหน้า เข้าถึงพระธรรม ได้รวดเร็ว

^{๖๐} จ. เปรียญ (นามแฝง), ประเพณีพิธีมงคลไทยอีสาน. (กรุงเทพมหานคร : อานวยสารสัน, ๒๕๒๙), หน้า ๙๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ สมศรี แก้วคุณเมือง. ประชาชนชาวบ้านจังหวัดหนองคาย. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๖๒} สัมภาษณ์ อำพร ฐามะพรรณ. ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย. ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๔.

ขั้นตอนพิธี

๑) ควรทำปีละครั้ง นิยมทำตอนเช้า ให้อ่านพระถ้อยคำถวายพระพรผู้มีพระภาคเจ้าทุกๆ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระโพธิสัตว์เจ้าทุกๆ พระองค์ พระอริยสงฆ์เจ้า คุณบิดามารดา คุณครูอาจารย์ เทพพรหมผู้เป็นใหญ่ดูแลโลก รวมทั้งท่านท้าวมหาราชทั้ง ๔ พระกัมมเจ้าที่ แม่พระธรณี แม่พระคงคา แม่พระโกสพ รุกขเทวดา ท้าวชั้นฟ้า ชั้นดินทุกๆ พระองค์ ขออัญเชิญมาทั้งหมด

๒) กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย

๓) กล่าวขอขมาต่อพระรัตนตรัย

๔) ตั้งจิตอธิษฐานปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ

๕) กล่าวขอพรในสิ่งที่ปรารถนาแล้วแต่ท่านตั้งใจจะทำอะไร ถวายสังฆทาน ทำบุญ วิหารทาน ธรรมทาน

๖) ทำสมาธิ ๕ นาที

๗) ถวายสังฆทาน ทำบุญ

๘) แผ่เมตตาอุทิศส่วนกุศลของฝากไปกับพระฉัพพวรรณรังสีศรีศมี ๖ ประการขององค์ สมเด็จพระพิชิตमारบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าไปยัง นรกโลก มนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก ขอให้สรรพสัตว์ ทุกดวงจิตหลุดพ้นจากภัยอันตราย มีความสุขสดชื่น และหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดโดยสิ้นเชิง^{๖๓}

๓.๒.๓ พิธีถวายปราสาทผึ้ง

งานแห่ปราสาทผึ้งในเทศกาลออกพรรษาของประชาชนหนองคาย เป็นประเพณีที่เรียบง่ายไม่จัดใหญ่โตและปฏิบัติต่อเนื่องเหมือนจังหวัดสกลนคร หรือจังหวัดอื่นๆ แต่การพัฒนาารูปแบบปราสาททรงโบราณ เป็นทรงตะลุ่ม ทรงหอผึ้งแบบโบราณยังไม่พัฒนา เป็นรูปทรงปราสาทผึ้งดังกล่าวย่อมเกิดแง่คิดในหลายประเด็นโดยเฉพาะในด้านรูปแบบและเนื้อหาว่ามีการอนุรักษ์ประยุกต์ดัดแปลงหรือสร้างใหม่ อย่างไร ประเด็นดังกล่าวไม่ควรข้ามไป

^{๖๓} จ. เปரியัญ (นามแฝง), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

เพื่อความเข้าใจผู้วิจัยจึงขอนำเรื่องราวของปราสาทผึ้งมารื้อฟื้นให้บททวนกันโดยสรุปย่อ ดังนี้^{๒๔}

๑. ยุคต้นผึ้ง - หอผึ้ง

ชาวหนองคายในบางท้องถิ่นมีความเชื่อกันว่า การทำต้นผึ้ง ดอกผึ้ง ทำเพื่อเป็นพุทธบูชาให้กุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นเมื่อมีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงในหมู่บ้านหรือผู้ที่ตนนับถือถึงแก่วายชนม์ลงจึงพากันไปช่วยงานศพ (งานเฮือนดี) เพื่อก่อสร้างงานได้ ดังมีคำกล่าวที่ว่า “ผู้หญิงห่อข้าวต้ม ตัดดอก บิข้าวปุ้น ผู้ชายหักหอผึ้ง”^{๒๕}

คำว่า หักหอผึ้ง ก็คือ การหักดอกทำต้นผึ้งนั่นเอง กล่าวกันว่าในการไปช่วยงานศพ หรืองานบุญแจกข้าวนั้นผู้ชายจะต้องนำฟราติดตัวมาด้วย ทั้งนี้เพราะต้องใช้ทำงานทุกอย่าง นับแต่ถากไม้ตัดฟืนและจักดอกทำต้นผึ้ง หอผึ้ง ต้นผึ้ง ซึ่งทำจากต้นกล้วยขนาดเล็ก ตัดให้ยาวพอสมควร แต่งลำต้น ก้าน ทำขาห้อยสามขาให้ยึดต้นกล้วยเข้าไว้ เมื่อตั้งได้แล้ว จากนั้นจึงนำขี้ผึ้งมาเคี้ยวให้หลอมเหลวเพื่อใส่ลงในแม่พิมพ์ ซึ่งแม่พิมพ์นั้นทำจากผลไม้ เช่น ฝัสมลิ (ลิ้มพี, สัมพอดี, โพธิสะเล) นอกจากนี้ยังอาจให้ผลมะละกอขนาดเล็กคว้านภายในแต่งให้เป็นดอกเป็นแจกตามต้องการ จากนั้นจึงนำมาพิมพ์ลงขี้ผึ้งแล้วยกขึ้น นำไปแช่น้ำ ขี้ผึ้งจะหลุดออกจากพิมพ์เป็นดอกดวงตามแบบแม่พิมพ์ที่กำหนดรูวดลายเอาไว้

ก่อนนำดอกผึ้งไปติดที่ก้านกล้วยหรือต้นกล้วย ช่างที่ทำต้นผึ้งจะหันหัวขมิ้นให้เป็นแวนกลมใช้ไม้กลัดเสียบแวนขมิ้นรองดอกผึ้ง เพื่อมิให้ดอกผึ้งอ่อนตัวจนเสียรูปทรง การทำต้นผึ้ง จะต้องทำให้เสร็จก่อนวันเก็บอัฐิธาตุของผู้ตาย ในวันเก็บอัฐิ ญาติพี่น้องจะนำต้นผึ้งไปด้วยหลังจากใช้ก้านกล้วยคืบอัฐิมาทำเป็นรูปคน กลบธาตุก็จะนำต้นผึ้งมาวางที่กองอัฐิ พระสงฆ์ชักบังสุกุลกลบธาตุ ก่อนที่จะนำอัฐิไปบรรจุในสถานที่อันเหมาะสมต่อไป ต้นผึ้งจึงให้เพื่อพิธีกรรมดังกล่าว

หอผึ้งมีความเกี่ยวพันกับต้นผึ้งอย่างใกล้ชิดและเป็นต้นกำเนิดของการแห่ปราสาทผึ้งในปัจจุบัน หอผึ้งมีลักษณะเป็นทรงตะลุ่ม ทำโครงด้วยไม้ไผ่จักดอกผูกเสริมด้วยกาบกล้วย ก้านกล้วย โครงหอผึ้งจะทำเป็นรูปสี่เหลี่ยม ๒ ชั้นต่อกัน คล้ายเอวขันหรือเอวพานภายในโครงไม้ จะโปร่ง เพื่อให้บรรจุเครื่องอัฐบริวารได้ทั้ง ๒ ชั้น เป็นที่หน้าสังเกตที่ว่าหอผึ้งจะมี ๒ รูปแบบต่างกันเล็กน้อย คือ บางแห่งทำหอ ๒ ชั้น มีขนาดเล็กเล็กลงแต่บางแห่งทำชั้นล่างใหญ่กว้างชั้นบนเหนือเอวขันทำทรงขนาดเล็กให้รับกับฐานล่างให้ดูพองาม

การประดับหอผึ้ง ยังนิยมประดับดอกผึ้งตามโครงกาบกล้วย ก้านกล้วย แม้จะมีการแหงหยวกเป็นลวดลายบ้างแล้วก็ยังไม่เน้นความงดงามของลายหยวกกล้วยเป็นสำคัญ หอผึ้ง

^{๒๔} ประเพณีไทย, ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง, [\(๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓\)](http://www.prapayneethai.com/th/tradition/north_east/view.asp?id=๐๕๐๘).

^{๒๕} สัมภาษณ์ สาคร ปรีวิติ, ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

ดังกล่าวจะทำให้เป็นคานหามเพื่อใช้แห่ไปถวายวัด ส่วนประกอบสำคัญยังเป็นโครงซึ่งทำด้วย
 ดอกไม้ไผ่อยู่ จึงยังเรียกการทำห่อหุ้ม แต่เดิมก็ยังคงทำควบคู่ไปกับการทำต้นผึ้ง กล่าวคือ
 ประเพณีชาวอีสานถือว่า เมื่อถึงวันทำบุญ ถวายทานแก่ผู้ตายในงานแจกข้าว เมื่อถวาย
 ภัตตาหารแก่พระสงฆ์แล้ว ก็ถวายห่อหุ้มเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ ดังมีคำถวายถึง
 ปราสาทผึ้งตอนหนึ่งว่า "...อิมานิ มะยัง ภันเต มะรุปปะสะทาทั้ง"^{๖๖}

แม้ว่าการถวายห่อหุ้ม จะกระทำอยู่ในงานแจกข้าว แต่ชาวอีสานในหมู่บ้านต่างๆ ก็
 ยังถือว่าควรจัดงานอุทิศส่วนกุศลให้ผู้วายชนม์ในช่วงวันออกพรรษา ดังนั้นจึงนิยมหากิ่งไม้
 หนามไผ่ มาสมทบบริเวณที่เผาศพ มิให้สัตว์มาขุดคุ้ย พร้อมปักไม้กันรั้วคอกไว้

การถวายห่อหุ้มแก่ภิกษุสงฆ์ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าจะทำห่อหุ้มจำนวนกี่ห่อ บาง
 แห่งลูกหลานผู้ตายก็จะทำเป็นของตนเอง คนละ ๑ ห่อ บางแห่งถือว่าต้องช่วยกัน ทำถวาย
 พระสงฆ์ให้ครบทุกวัดที่นิมนต์มาสวดมนต์เย็น การฉลองห่อหุ้มหลังจากสวดมนต์เย็น มีเทศนา
 ให้เกิดบุญกุศล แล้วมีการฉลองสนุกสนานรื่นเริง วันรุ่งเช้าจึงถวายอาหารพระสงฆ์ แล้วถวายห่อ
 หุ้มเป็นเสร็จพิธี^{๖๗}

๒. ยุคปราสาทผึ้งทรงหอ

ปราสาทผึ้งทรงหอเล็กๆ มี ๒ รูปแบบ^{๖๘} คือ ทรงห่อมียอดประดับหลังคาและ
 ปราสาททรงสิม หรือศาลพระภูมิที่มีขนาดเตี้ยป้อมกว่าชนิดแรก แต่ไม่มีหลังคาเรียงขึ้นเป็นยอด
 ปราสาทชนิดหลังนี้พบเห็นในสกลนคร ปราสาทผึ้งในยุคนี้ประกอบด้วย

๑) ปราสาททรงห่อมียอดประดับหลังคาแหลมสูง

ปราสาทผึ้งแบบนี้ได้พัฒนาการทำโครงให้เป็นโครงไม้ โดยใช้ไม้เนื้ออ่อนทำ
 เป็น ๔ เสา ทาสีหรือพ่นด้วยกระดาษสี เครื่องบนทำเป็นหลังคาล้ำยหมากแตงหน้าจั่วด้วย
 หวายกล้วยประดับดอกผึ้ง ปลายหลังคามีไม้ไผ่เหลาให้แหลมประดับหวายกล้วยติดดอกผึ้ง
 ลดหลั่นขนาดตามลำดับ

แม้ชาวอีสานจะเรียก "ต้นผึ้ง" แต่รูปทรงที่สร้างขึ้นก็เป็นทรงปราสาทดังปรากฏในพระ
 นิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวไว้เมื่อเสด็จมาถึงพระธาตุ
 พนม เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๔๕๐ ว่า

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูสุตรัตนภรณ์ (สุตใจ วรญาโณ). เจ้าคณะตำบลมีชัย. ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย เจ้าอาวาส
 วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง). ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน.

“...มีราษฎรตำบลใกล้เคียงพากันมาหามากต่อมาก เหมือนอย่างมีนักขัตฤกษ์สำหรับปี และตระเตรียมกันแห่ปราสาทผึ้ง และจุดดอกไม้เพลิง ให้อนุโมทนาด้วยเวลาบ่าย ๔ โมง ราษฎรแห่ปราสาทผึ้งและบั้งไฟเป็นกระบวนใหญ่เข้าประตูซานชาลา พระเจดีย์ด้านตะวันตก แห่ประทีปธูปธูปพระธาตุสามรอบกระบวนนั้น คือ ผู้ชายและเด็กเดินข้างหน้าหมู่หนึ่ง แล้วมีพิณพาทย์ต่อไปถึงบุษบก แล้วมีธูปบั้งไฟต่อมามีปราสาทผึ้งคือ แดกหยวกกล้วยเป็นรูปทรงปราสาทแล้วมีดอกไม้ทำด้วยขี้ผึ้งเป็นเครื่องประดับ มีพิณพาทย์ ช้องกลอง แวดล้อมแห่มาและมีชายหญิง เดินตามเป็นตอนๆ กันหลายหมู่และมีกระเจาดประดับประดาอย่างกระเจาดผ้าป่าห้อยด้วยไส้เทียนและไหมเช็ด เมื่อกระบวนแห่เวียนครบสามรอบแล้วได้นำปราสาทผึ้งไปตั้งถวายพระมหาราช ราษฎรก็ยังนั่งประชุมกันเป็นหมู่ๆ ในลานพระมหาราชคอยข้าพระพุทธรเจ้าจุดเทียนนมัสการ แล้วรับศีลด้วยกันพระสงฆ์ มีพระครูวิโรจน์รัตโนบลเป็นประธานเจริญพระพุทธรมณต์ เวลาค่ำมีการเดินเทียนและจุดบั้งไฟดอกไม้ฟุ่ม และมีเทศน์กัณฑ์หนึ่ง ...”^{๖๙}

๒) ปราสาทผึ้งทรงสิมหรือทรงศาลพระภูมิ

ปราสาทผึ้งทรงนี้ ลดความสูงลงไม่สูงเท่าชนิดแรก หลังคาเปลี่ยนไป มีเจ้าจั่วสี่ด้านกลายเป็นทรงจตุรมุขเหมือนสิมของวิหารทั่วไป สันนิษฐานว่า ปราสาทชนิดนี้ออกแบบตามลักษณะของสิมพื้นบ้านในภาคอีสาน การประดับตกแต่งยังใช้วิธีการแทงหยวกประดับบ้านลมข้อฟ้าใบระกา พร้อมดอกไม้ตัดหยวกตามส่วนต่างๆ ทั้งส่วนบนและส่วนล่าง เช่น เส้าฐานภายในตัวประสาธ นอกจากนี่ยังวางเครื่องธรรมทานภายในปราสาท ช่วงพื้นบ้านบางรายแทงกาบกล้วยเป็นพระธรรมจักร ประดับดอกไม้ติดไว้แทนสัญลักษณ์พุทธศาสนา

^{๖๙} จังหวัดหนองคาย, วิถีชีวิตประเพณีท้องถิ่น, http://kanchanapisek.or.th/kp๘/culture/sgk/file๑/๓_๑.html. (๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓).

๓. ยุคปราสาทผึ้งเรือนยอด

พระธรรมมงคลรังษี^{๗๐} กล่าวถึง “ประวัติการทำปราสาทผึ้ง” ว่าแต่เดิมเมื่อมีชุมชนเกิดขึ้นรอบๆ วัดสิริมหากัจจายน์ (วัดธาตุ) ประชาชนบางตำบล เช่น ตำบลหาดคำ ได้รับหน้าที่เป็นผู้รักษาปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุหล้าหนองที่เรียกว่า “ข้าพระธาตุ” คราวเหล่านี้ไม่ต้องเสียเงินส่วนให้หลวง ต่อมาพระเถระผู้เป็นเจ้าคณะตำบลโพธิ์ชัย ตอนมีลูกศิษย์และประชาชนในตำบลใกล้เคียงเลื่อมใสมากขึ้น จึงได้เชิญชวนเจ้าอาวาสและประชาชนที่อยู่ในตำบลใกล้เคียง คือ ตำบลกวนวัน ตำบลหนองกอมเกาะ ตำบลมีชัย เป็นต้น เข้ามาร่วมเป็นข้าพระธาตุด้วย และแม้ว่าในเวลาต่อมาได้มีการยกเลิกหมู่บ้านข้าพระธาตุให้ทุกคนเสียภาษีแก่ท้องถิ่นแล้วก็ตาม แต่ชาวบ้านรอบนอกๆ ก็ยังมีประเพณีทำบุญถวายพระธาตุ ในช่วงข้างขึ้น เดือน ๑๑ ของทุกปี ในช่วงวันขึ้น ๑ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เป็นช่วงนำข้าวเฒ่าและต้นผึ้งมาถวายองค์พระธาตุหล้าหนองโดยมีความหมายถึงการขอลาองค์พระธาตุไปอยู่ในนาเก็บเกี่ยวข้าว

ในช่วงเวลาเดียวกันที่กลุ่มชาวนาคุ่มรอบนอกเทศบาลทำต้นผึ้งถวายองค์พระธาตุ กลุ่มชาวเมืองในเขตเทศบาลก็ทำปราสาทผึ้งเป็นทรงปราสาทถวายเช่นเดียวกัน โดยกำหนดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันถวายปราสาทผึ้ง จึงคล้ายกับเป็นการแข่งขันกัน จนถึงราว พ.ศ. ๒๔๙๕ – ๒๔๙๖ จึงได้มีการประชุมที่วัดสิริมหากัจจายน์ (วัดธาตุ) ให้จัดปราสาทผึ้งโครงไม้จตุรมุขแทนปราสาทผึ้งแบบเดิม และต้นผึ้งแบบโบราณ จึงทำให้การแข่งขันระหว่างชาวเมืองในเขตเทศบาลกับนอกเขตเทศบาลยุติลง

ก) ลักษณะรูปทรงปราสาทหรือยอด

รูปแบบปราสาทผึ้งที่ทำด้วยไม้ไผ่เหลาเป็นเส้น หรืออาจทำด้วยโครงไม้ระแนงมีดอกผึ้งประดับตามกานกล้วย ซึ่งใช้ศิลปะการแทงหยวกได้เปลี่ยนไปจากเดิมในราว พ.ศ. ๒๔๙๕ – ๒๔๙๖ โดยคณะกรรมการจัดงานประกวดปราสาทผึ้ง เทศบาลหนองคายเห็นว่าไม่สามารถพัฒนารูปแบบลวดลายองค์ประกอบให้วิจิตรพิสดารได้ จึงได้เปลี่ยนเป็นการทำปราสาทผึ้งโดยทำปราสาทเป็นโครงไม้ เป็นทรงปราสาทจตุรมุขมีเรือนยอดหรือที่เรียกว่า “กุฎาคาร”^{๗๑} ตัวอาคารทั้งสี่ด้านต่อเป็นมุขยื่นออกไปมี ขนาดเท่ากัน บางแห่งสร้างปราสาท ๓ หลัง ติดกัน นอกจากนี้ยังเน้นความประณีตในการตกแต่งลวดลายตัวปราสาท เช่น กำแพงแก้ว หน้าบัน ซ่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้ง โดยใช้ศิลปกรรมไทย หรือศิลปะผสมระหว่างลายไทยและลวดลายใน

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ), เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง และที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๗๑} นิเวศน์ เสมอพิทักษ์, ปราสาทผึ้ง, <http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/nongkha/niwait-s/seco1po๒.html>, (๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓).

ท้องถิ่นอีสาน จะเห็นได้ว่า ประเพณีแห่ต้นฝ้ายดังกล่าว เป็นเรื่องราวที่มีคติความเชื่อมาจากการบุญแจกข้าวโดยเฉพาะ

การทำปราสาทผึ้งส่วนมากในอีสานนิยมทำกันมาแต่โบราณ ด้วยเหตุผลหรือคติที่ว่า^{๗๒}

(๑) เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว

(๒) เพื่อตั้งความปรารถนาไว้หากเกิดในภพมนุษย์ขอให้ปราสาทราชมณเทียรอาศัยอยู่ด้วยความมั่งมีศรีสุข ถ้าเกิดในสวรรค์ขอให้ปราสาทอันสวยงาม มีนางฟ้าแวดล้อมเป็นบริวารจำนวนมาก

(๓) เพื่อรวมพลังสามัคคีทำบุญทำกุศลร่วมกัน พบปะสนทนากันฉันท์พี่น้อง

(๔) เพื่อเป็นการประกาศหลักศีลธรรม ทางบุญทางกุศลให้ปรากฏโดยชาวคุ้มวัดต่าง ๆ ร่วมกับข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บริจาคเงินตามศรัทธาร่วมกัน ทำปราสาทผึ้งกำหนดเอาวันเทศกาลออกพรรษาเป็นวันจัดงาน วันแรกแข่งขันเรือยาว วันที่สองแห่ปราสาทผึ้ง วันที่สามทำบุญออกพรรษา กลางคืนมีการสมโภชตามสมควร

จากข้อมูลข้างต้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเดิมทีเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปและได้มีการประยุกต์ให้มีความสวยงามมากขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ และนำมาถวายองค์พระธาตุเพื่อเกิดความดีงามแก่ชีวิตและชุมชนของตน ซึ่งการแห่ปราสาทผึ้งนั้นเป็นประเพณีประจำจังหวัดหนองคาย เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับประการหนึ่ง และที่สำคัญคือ การแห่ปราสาทผึ้งเพื่อนำไปบูชาองค์พระธาตุหล้าหนอง (พระธาตุกลางน้ำ) ประการหนึ่ง ซึ่งเป็นการสร้างปราสาทแบบโบราณโดยมีหลักการในการทำดังนี้^{๗๓}

(๑) การทำโครงไม้ โดยการเลือกรูปแบบ ออกแบบให้โครงไม้มีสัดส่วนสวยงามทั้งนี้โดยใช้ช่างไม้ที่มีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะโครงไม้เหล่านี้ มักใช้เพียง ๔ – ๕ ปีก็จะเปลี่ยนหรือขายให้ผู้อื่น

(๒) การออกแบบลวดลายที่ใช้ประดับส่วนต่างๆ พร้อมทั้งการใช้สีซึ่งจะต้องคิดไว้อย่างพร้อมมูล

(๓) การแกะลวดลาย และการพิมพ์จากดินน้ำมัน หรือวัสดุทางวิทยาศาสตร์อื่น ๆ ก่อนทำแม่พิมพ์

^{๗๒} วิสันต์ ท้าวสูงเนิน, ประเพณีพื้นบ้าน ดำเนินพื้นเมือง. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิทีเอส, ๒๕๔๒), หน้า ๔๗.

^{๗๓} ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๘๒.

(๔) การหล่อซี่ผึ้ง – การแกะซี่ผึ้งตามแบบที่กำหนดไว้ในขั้นตอนนี้อาจใช้ทั้งซี่ผึ้งแท้ ซี่ผึ้งผสม หรือสารวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้แล้วแต่ความชำนาญของช่างแต่ละแห่งแต่โดยทั่วๆ ไปมัก ใช้การหล่อซี่ผึ้งอ่อนลงในแม่พิมพ์ แล้วลอกออกตกแต่งให้ซี่ผึ้งมีลวดลายเด่นชัดหรือตัดส่วนที่ไม่ต้องการออก

(๕) การประดับตกแต่งตามด้วยอาคารปราสาทด้วยการใช้เข็มหมุด ให้หัวเข็มไฟฟ้า เชื่อมให้ยึดติดกัน

ข) มูลเหตุแห่งการทำปราสาทผึ้ง ตามหลักฐานทางพุทธศาสนา พอประมวลมา ดังนี้

๑. มูลเหตุที่เรียกว่าปราสาท

ปรากฏในหนังสือธรรมบท ภาค ๖ เรื่องยมกปาฏิหาริย์^{๗๔} ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาที่ ๗ บนสวรรค์ ดาวดึงส์ชั้น ๒ ประทับที่ปัญทกัมพลสีลาอาสน์ ทรงแสดงพระอภิธรรมปิฎกแก่พระมารดาได้ดวงตาเห็นธรรม ครั้นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันมหาปวารณาออกพรรษา พระพุทธเจ้าตรัสอามลาพระอินทร์ เพื่อเสด็จลงสู่เมืองมนุษย์ พระอินทร์จึงนิรมิตบันได ๓ ชนิดคือ (๑) บันไดทองคำอยู่เบื้องขวา เพื่อให้เทวดาลงมา (๒) บันไดเงินอยู่เบื้องซ้าย เพื่อให้หมาพรหมลงมา (๓) บันไดแก้วมณีอยู่ตรงกลาง เพื่อให้พระพุทธเจ้าเสด็จลงมา

โดยเชื่อบันไดทั้ง ๓ ตั้งอยู่ที่ประตูเมืองสังกัสสนครถิ่นมนุษย์ หัวบันไดตั้งอยู่ที่ยอดเขาสิเนรราช บนสวรรค์ ดาวดึงส์ ก่อนเสด็จลงพระพุทธเจ้าประทับยืนบนยอดเขาสิเนรนาททำยมกปาฏิหาริย์ โดยทรงแลดูเบื้องบนปรากฏ มีเนินเป็นอันเดียวกันถึงพรหมโลก ทรงดูแลข้างล่างก็ปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกัน ตอนนี้องพวกเทวดา มนุษย์ พรหม ครุฑ สัตว์นรก ต่างมองเห็นเหมือนอยู่เฉพาะหน้า พระพุทธเจ้าทรงเปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกแห่ง ทั้งหมดเกิดจิตใจเลื่อมใสปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าหมดทุกคน ครั้นแล้วพระพุทธเจ้าก็เสด็จลงทางบันไดแก้วมณีตรงกลาง ทำวามหาพรหมกันเเวตฉัตร์ ทำวสุยามถือพัทวาลวีชนี พวกเทวดาลงทางบันไดทองคำ เบื้องขวามีนักฟ้อน นักดนตรีติดตาม พวกหมาพรหมลงทางบันไดเงิน เบื้องซ้ายมีมาตุลีเทพบุตรถือดอกไม้ของหอมติดตาม ครั้นเสด็จถึงประตูเมืองสังกัสสนคร ทรงประทับพระบาทเบื้องขวาก่อน และเรียกสถานที่นี้ว่า "อจลเจตียสถาน" สืบมา ทรงทอดพระเนตรรอบทิศอีกครั้งเป็นครั้งที่ ๒ พวกเทวดา มนุษย์ นาค ครุฑ สัตว์นรก ต่างชื่นชมในพระบารมีของพระพุทธเจ้า และเกิดความเลื่อมใสในบุญกุศลเป็นอย่างยิ่ง ตอนนี้องเกิดจิตนาการมองเห็นปราสาทวิมานสวยงามใคร่อยากไปอยู่ จึงรู้ชัดว่า การที่จะไปอยู่ในปราสาทสวยงามได้นั้น จะต้องสร้างบุญสร้างกุศล ประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักธรรม ทำบุญใส่บาตรสร้างปราสาทกองบุญขึ้นในเมืองมนุษย์

^{๗๔} สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมปัทมฎกเถา ภาค ๖ (แปล), พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๙๐ – ๙๔.

เสียก่อนจึงจะไปได้ จากนั้นมาจึงพากันคิดสร้างสวรรค์ทำปราสาท ให้มีรูปลักษณะคล้ายปราสาทวิมานบนสวรรค์ มีเสา มีห้อง มีหน้าพรหม ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงษ์ จตุรมุข บันได มียอด มีมณฑป ลวดลายวิจิตรสวยงามตามยุคตามสมัยสืบต่อกันมา ความจริงคำว่าปราสาทนี้ ถ้าเป็นของชาวบ้านเรียกว่าบ้านของเศรษฐีเรียกว่า คฤหาสน์ ของ พระเจ้าแผ่นดิน เรียกว่า ปราสาทราชวัง ของพระภิกษุเรียกว่า กุฏิวิหาร ของผีเรียกว่า หอผี ของหลักเมืองเรียกว่า หอหลักเมือง อยู่บนสวรรค์เรียกว่า ปราสาทวิมาน เปรียบเทียบกับการกินข้าว คนสามัญเรียกว่า รับประทาน คนที่บวชเป็นพระภิกษุเรียกว่า ฉน

๒. มูลเหตุที่เอาผึ้งมาทำปราสาทผึ้ง

มีปรากฏในหนังสือธรรมบทภาค ๑ ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี^{๗๕} ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาที่ควงไม้สาละใหญ่ ณ ป่ารักขิตวัน ใกล้บ้านปาริไลยกะในพรรษาที่ ๙ โดยช้างปาริไลยกะกับลิงเป็นผู้อุปัฏฐาก ไม่มีมนุษย์อยู่เลย ตลอด ๓ เดือน ช้างจัดน้ำร้อนน้ำเย็นผลไม้ลี้ยงนำรวงผึ้งมาถวาย เมื่อพระองค์ทรงรับแล้วก็เสวย ลิงเห็นก็ดีใจมาก ขึ้นไปจับกิ่งไม้เขย่าเพราะความดีใจบังเอิญกิ่งไม้หักตกลง ตอไม้แทงอกลิง ลิงตายไปเกิดเป็นเทพบุตรบนปราสาทวิมานสูง ๓๐ โยชน์บนสวรรค์ ครั้นถึงวันมหาปวารณาออกพรรษา พระพุทธเจ้าตรัสสั่งลาช้างแล้วก็เสด็จเข้าสู่เมืองโกสัมพีต่อไป ช้างคิดถึงพระพุทธเจ้ามากหัวใจแตกตาย ได้เกิดในปราสาทสูง ๓๐ โยชน์ พระพุทธเจ้าทรงนึกถึงความดีของช้างและลิงที่เฝ้าอุปัฏฐากตลอดพรรษา ๓ เดือน จึงทรงนำเอาผึ้งรวงนั้นมาเป็นดอกไม้ประดับในโครงปราสาทตามจินตนาการ

๓.๒.๔ การแข่งขันเรือยาว

การแข่งขันเรือยาวเป็นประเพณีหน้าน้ำของคนไทยเป็นการละเล่นในยามน้ำหลากที่สืบทอดมาแต่โบราณ และมักมีการแข่งเรือควบคู่ไปกับการทำบุญ ปิดทอง ให้อุทิศและงานกุศล ช่วยสร้างบรรยากาศให้งานบุญครึกครื้นขึ้น

ประเพณีแข่งเรือยาว เป็นการละเล่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยในชนบทถิ่นที่อยู่อาศัยใกล้น้ำ ในช่วงเดือนสิบเอ็ดและเดือนสิบสอง ชาวบ้านเว้นว่างจากการทำไร่ทำนา เป็นโอกาสที่หนุ่มสาวได้พบปะเกี่ยวพาราสักัน ได้เห็นฝีไม้ลายมือของชายออกสามศอก ได้เห็นความสามัคคีพร้อมเพรียงของเหล่าหนุ่มฝีพาย การแข่งเรือมักมีการเล่นเพลงเรือ เพลงปรบไก่ เพลงเครื่องท่อน และสัควาโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว^{๗๖} หลังการแข่งขันเรือยาว

^{๗๕} สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมปทัฏฐกถา ภาค ๑ (แปล), พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๓ – ๕๖.

^{๗๖} ปรีชา พิณทอง, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

เป็นการใช้ฝีปากไหวพริบและความเป็นเจ้าบทเจ้ากลอนโต้ตอบเกี้ยวพาราสีกัน ได้แสดงความสามารถทั้งหญิงและชาย ผู้ดูมีทั้งอยู่บนตลิ่ง และที่พายเรือกันไปเป็นหมู่ ต่างสนุกสนานกันทั่วหน้า^{๗๗}

ประเพณีการแข่งขันเรือพายมีมาตั้งแต่อดีตกาลของไทยนี้สืบได้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมักจัดกันในเดือน ๑๑ และถือเป็นพระราชพิธีประจำเดือน มูลเหตุที่ถือเอาเดือน ๑๑ เป็นเดือนที่ต้องแข่งเรือยาวเพราะในเดือน ๑๑ นั้นน้ำเหนือไหลบ่าลงมา จนกระทั่งคนสมัยก่อนเอ่ยขานเป็นคำกลอนจนติดปากว่า "เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำทรง" ทั้งนี้เพราะเดือน ๑๑ น้ำท่วมเต็ม พอถึงเดือน ๑๒ น้ำจะทรงตัวและค่อยๆ ลดลงตามลำดับ^{๗๘} แต่ในสมัยปัจจุบัน ย่อมขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ปีใดที่น้ำไม่ยอมลดลงในเดือน ๑๒ ย่อมกระทบกระทั่งถึงการเก็บเกี่ยวข้าวในนาของประชาราษฎร์ ฉะนั้น เรื่องเกี่ยวกับน้ำนี้พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยโบราณ จึงถือเป็นพระราชพิธี ต้องกระทำ เรียกว่า "พิธีไล่น้ำ" (พิธีไล่น้ำเป็นพิธีของพราหมณ์กระทำในเดือน ๑๑) ในฤดูน้ำท่วมนี้ประชาชนก็มีการแข่งเรือ ซึ่งถือเป็นกีฬาของไทยสมัยโบราณอย่างหนึ่งแต่จะเริ่มยุคใดสมัยใดยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด

การแข่งขันเรือมีปรากฏอยู่ในคำให้การของชาวกรุงเก่า พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพ^{๗๙} กล่าวถึงการแข่งเรือในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นพระราชพิธีเดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง หรือพระราชพิธีอาสวายุทธ คือการแข่งขันเรือของพระเจ้าแผ่นดินว่า "พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงเรือพระที่นั่งกิ่งลำหนึ่ง พระอัครมเหสีทรงลำหนึ่ง แข่งเรือกัน แล้วโปรดให้เสนาอำมาตย์ทั้งหลายแข่งเรือกันโดยลำดับ พระราชพิธีนี้ทำกันเมื่อขึ้น ๑๔ ค่ำ จนแรม ๓ ค่ำ รวม ๓ วัน พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจะทรงเครื่องชาวพระมหามงกุฎทำด้วยเงิน เวลากลางคืนพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจะเสด็จลงลอยพระที่ปฤติศถาวายพระพุทธรเจ้า แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งประทับเยื้องไปในเรือ พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์อันประดับประดาที่บัพเสด็จรอบพระนคร มีการเลี้ยงลูกขุนและข้าราชการทั้งปวง เสด็จไปพระราชทานพระกฐินตามพระอารามในกรุง" จากพระราชพิธีนี้จะเห็นว่า การแข่งเรือเป็นประเพณีที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และแม้จะล่วงมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การแข่งเรือและการเล่นเพลงก็ยังมิเลิกกันอยู่ในเทศกาลไหว้วัดหรืองานปิดทองพระ ของวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงนิพนธ์ขึ้นร่วมกับกวีในสมัยของพระองค์ ตอนจะเข้เกรกวาดกัณฑ์ไหว้พระวัดป่าโมก ว่า

^{๗๗} ประขอบ โขประการ, วิวัฒนาการทางขนบประเพณีไทย. (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๔.

^{๗๘} พูนพิสมัย ดิศกุล, ประเพณีไทย. (กรุงเทพมหานคร : บารุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๔), หน้า ๕๐.

^{๗๙} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพ, "ตำนานพระปริตร" ในประชุมพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานพระพุทธศาสนา. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔), หน้า ๒๐๗ – ๒๑๐.

“เป็นเทศกาลชาวบ้านมาไหว้พระ เสียงเอะอะเรื่อแพออกจะแออัด
 แข่งกันไปมาอยู่หน้าวัด บ้างชดเพลงปรบไก่ใส่เพลงเรื่อ
 นางสาวสาวโอ้อวดประกวดกัน ห่มสีสน่ม่วงไหมล้วนใส่เสื้อ
 เอาโตกตั้งทั้งคู่อยู่ท้ายเรือ บ้างปูเสื่อปูหนังตั้งหมอนอิง
 เจ้าหนูหนุ่มรู้รักสนุกมาทุกบ้าน คาดเพดาร์ตลอดลำทำทุกสิ่ง
 ปูเสื่ออ่อนหมอนวางตั้งอิง พายเที่ยวเกี้ยวผู้หญิงรอบรอบไป
 เรือจำพวกขี่เมาขวิดเหล้าวาง โต๊ะจีนตั้งกลางเอาแกล้มใส่
 เอาดอกดาวเรืองร้อยห้อยหู่ไว้ ล้วนแต่ตัดผมใหม่ใส่ขาวม้า
 เจ้าเณรพระสงฆ์ลงเรือโชน ยาวโยนเกรียวกราวอยู่ฉวนฉ่า
 ยังพวกสาวสาวชาวแม่คำ ผัดผำกันไรใส่เสื้อแพร
 ขายกล้วยทอดส้มขนมจีน เอาโตกตื้นข้างตั้งไว้แต่งแ่ง
 ผู้คนบนวัดก็อัดแอ เรือพ่วงกันเป็นแพออกแซ่แซ่ง
 พวกหัวไม้ลอยชายออกกรายกริด เหน็บมีดขวานคร่ำทำกำเก้ง
 เข้าในวัดยัดเยียดเบียดตะเบ็ง สาวสาวกล้วนักเลงลงนาวา”^{๔๐}

จากบทเสภานี้ได้สะท้อนให้เห็นบรรยากาศของหน้าน้ำหรือฤดูน้ำหลากของแม่น้ำเจ้าพระยาได้ดีว่า เป็นเทศกาลงานใหญ่ที่ชาวบ้านไม่ว่าใกล้ไกลจะมาร่วมทำบุญเทศกาลไหว้พระแข่งเรือ เล่นเพลงเรือกันเป็นที่สนุกสนาน และเป็นโอกาสของหนุ่มสาวที่จะได้พบปะเกี้ยวพาราสีกัน แม้ว่าเสภานี้จะเขียนบรรยายถึงบรรยากาศของผู้คนที่มาร่วมงานไหว้พระวัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งผ่านพ้นมาเป็นเวลานานนับร้อยปีแล้วก็ตาม แต่การแข่งขัน การแข่งเรือ การเล่นเพลงเรือในงานไหว้วัด หรือไหว้พระก็ยังคงมีเหลืออยู่ แต่มีบางสิ่งบางอย่างที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา เช่น การแข่งเรือซึ่งมักจะมีการเล่นเพลงเรือ เพลงปรบไก่ เพลงเครื่องท่อน และสัทวาโต้ตอบกัน หลังการแข่งขัน การที่ชาวบ้านพายเรือกันไปเป็นหมู่ไปตูการแข่งขันไปไหว้พระแล้วปล่อยเรือลอยตามกระแสน้ำโดยเกาะเรือติดกันเป็นหมู่ร้องเพลงเล่นเรือเป็นที่สนุกสนานก็หมดไป^{๔๑} เปลี่ยนเป็นนั่งเรือยนต์ เรือเครื่องไป ซึ่งเป็นความสะดวกยุคสมัย และแม้แต่การแข่งขันเรือเพื่อความสนุกสนาน เพื่อความสามัคคี ก็ยังมีอำมสิสินจางรางวัลเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะค่านิยมที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลาและ ยุคสมัยนั่นเอง

ในประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา มีกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ในแผ่นดินของพระเอกาทศรถได้โปรดให้มีการแข่งเรือของพวกทหารขึ้น การแข่งเรือครั้งนั้นมีจุดประสงค์ในการซ้อม

^{๔๐} จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร, สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย. (กรุงเทพมหานคร : โครงการไทยศึกษา ภาควิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๕๘.

^{๔๑} สมเด็จพระยาตำราธิราชฯ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๔.

ฝึพาย และมีการให้รางวัลแก่เรือที่ชนะด้วย กองทัพเรือที่เข้มแข็งที่สุดของไทยเราก็คงจะได้แก่ สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช^{๔๒} ซึ่งเรือเร็วที่ใช้ในสมัยนั้นได้แก่ เรือยาวที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบัน คือ เมื่อครั้งพระยาจันจันตुकิตหนีออกจากกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถก็ใช้เรือเร็วออกติดตามจนทัน และได้รับกันเป็นสามารถ

เมื่อบาทหลวงเดอซัวซีย์ ผู้ช่วยราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้เข้ามาในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตามจดหมายเหตุนั้น กล่าวถึงการแข่งเรือหลวงตอนหนึ่งว่า... "เรือพระที่นั่งนั้นวิจิตรจรรณา สง่างามยิ่งนัก สดุดีที่จะพรรณนาให้ท่านฟังโดยถ้อยที่ได้มีฝึพายประจำเรือประมาณ ๕๐ คน ถือพายปิดทองทุกคน พระเจ้ากรุงสยามทรงเครื่องฉลองพระองค์ล้วนแล้วไปด้วยเพชรพลอย ฝึพายใส่เสื้อและสวมหมวกสีทอง เครื่องประดับก็ปิดทองด้วยเหมือนกัน ข้าพเจ้าจะพรรณนาให้ท่านฟังว่าพยุหโดยชลมารค ครั้งนี้เป็นพิธีอะไรกันแน่..."^{๔๓}

"พระเจ้ากรุงสยามเสด็จประทับทรงสำราญพระอิริยาบถ ณ พระตำหนักที่ประทับแห่งหนึ่งและเสวยพระกระยาหารที่ตำหนักนั้น พอเสวยแล้วโปรดฯ ให้เรือขุนนางที่ยศเสมอกันเข้าเทียบเป็นคู่ๆ พายแข่งกันไปยังกลุ่ม ถ้าเรือลำใดถึงพระตำหนักที่ราชวังกรุงศรีอยุธยาก่อนก็จะได้รับพระราชทาน รางวัลอย่างงาม การแข่งเรือนี้เป็นสิ่งที่น่าดูมาก ฝึพายทุกคนมีความชำนาญ พายเรือคล่องแคล่วว่องไวยิ่งนัก การแข่งเรือครั้งนี้ ฝึพายต้องพายเรือทวนน้ำขึ้นไปตามแม่น้ำใหญ่เรือพระที่นั่งที่ทรงของพระเจ้ากรุงสยาม ถึงก่อนฝึพายจึงได้รับพระราชทานรางวัลคนละ ๑ ชั่ง การแข่งเรือครั้งนี้มีระยะ ๒ ลีค"^{๔๔}

การเสด็จประพาสบางนางอิน (บางปะอิน) ของพระเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ทางราชการรู้ว่าต้องมีการแข่งเรืออย่างแน่นอน ฉะนั้นต่างก็หาฝึพายที่มีฝีมือเข้มแข็งลงเรือ เพื่อจะได้รับพระราชทานรางวัลจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความสำคัญของข้อความนี้จึงน่าจะเป็นข้อสนับสนุนได้ว่า พระเจ้าแผ่นดินในสมัยโบราณนิยมการแข่งขันเรือเป็นอย่างมากทีเดียว

การแข่งขันเรือในบางกรณีดูเหมือนเป็นการเสี่ยงทายเรือมากกว่าสนุกสนาน ดังในพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า พระราชพิธีเดือนสิบเอ็ดในกฎมณเฑียรบาลว่ามีพิธีแข่งเรือ ความพิสดารในกฎมณเฑียรบาล กล่าวได้ดังนี้

"เดือนสิบเอ็ด การอาษายุทธพิธี มีโหม่งครุ่มซ้ายขวาระบามโหรที่กอินทภริยาดินตรีเข้าทรงพระมหามงกุฎราชาปโภค ตอนกลางวันทรงพระสุพรรณมาลา ตอนเย็นทรงพระมาลาสุกหรัสสะพักขมพู่ สมเด็จพระอัครมเหสีพระภรรยาทรงพระสุพรรณมาลาหุ่งแพรลายทองทรงเสื้อ

^{๔๒} พูนพิสมัย ดิศกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^{๔๓} ทะเนงศักดิ์ ตันวงศ์, ประวัติและพัฒนาการของการแข่งขันเรือยาวไทย. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๕๑.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

พระอัครชายาทรงพระมหาราชนางพราดารากรทรงเลื้อ พระสนมใส่สนองเกล้าสะพักสองบำ
สมรรถไชยเรือตัน ไกรสรมุขเรือสมเด็จพะอัครมเหสีสมรรถไชยไกรสรมุขเป็นเรือเสี่ยงทาย ถ้า
สมรรถไชยแพไชร์ ข้าวเหลือเกลือกอ้ม สุขเกษมเปรมประชา ถ้าสมรรถไชยชนะไชร์ จะมียุค"^{๔๕}

จะเห็นว่าเรือสมรรถไชยและเรือไกรสรมุขเป็นเรือเสี่ยงทายตามกล่าว แต่ความจริง
หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เรือสมรรถไชยเป็นเรือตัน ซึ่งเป็นเรือของพระเจ้าแผ่นดิน เรือไกรสรมุขเป็น
เรือของพระอัครมเหสี ฉะนั้นการเสี่ยงทายเรือไกรสรมุขต้องชนะเสมอไป เพราะเป็นการปลอบ
ขวัญประชาชน และแสดงถึงความเอาอกเอาใจต่อพระมเหสีด้วย

จะเห็นได้ว่า ประเพณีการแข่งขันเรือยาวตามประเพณีหลวงสมัยโบราณที่ได้กระทำ
กันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา พอมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ประเพณีนี้ไม่มีการปฏิบัติกัน แต่ก็ไม่ได้
ถึงกับหายสาบสูญไป มีการแข่งขันกันบ้าง สำหรับการแข่งเรือสมัยรัตนโกสินทร์ที่ต้องมีการ
จารึกไว้ในประวัติศาสตร์ คือ การแข่งเรือวังหลวง กับวังหน้า แต่การแข่งขันครั้งนั้นไม่บริสุทธิ์
ถือว่ามีเล่ห์เหลี่ยมเกือบบทำให้เกิดเรื่องยุ่งยาก

เรื่องมีอยู่ว่า ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้มีการแข่งเรือระหว่าง
วังหลวงกับวังหน้าขึ้น ครั้งหนึ่งเรือวังหลวงชื่อทองปลิว เรือวังหน้าชื่อ มังกร เมื่อจับคู่เทียบ
ฝีพายกันแล้วเห็นว่าทัดเทียมกันจะแข่งขันกันได้ก็ตกลง แต่ก่อนที่จะมีการลงมือแข่งขันได้มี
ข้าราชการหลวงผู้หนึ่งสืบทราบว่า ทางวังหน้าเล่นไม้ซื่อ จึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลว่ากรม
พระราชวังบวรฯ จัดฝีพายที่แข็งแรงซ่อนไว้ เวลาแข่งจะเอาพวกนี้ออกพายแข่ง เมื่อได้ทรง
ทราบจึงมีพระดำรัสว่า วิธีการเล่นอย่างนี้จะเล่นด้วยอย่างไร จึงให้เลิกการแข่งขันเรือคราวนั้นเสีย"^{๔๖}

ประเพณีการแข่งขันเรือยาว"^{๔๗} เป็นการเล่นในฤดูน้ำหลากที่ชาวบ้านว่างเว้นจากงาน
ประจำ พอใกล้เดือนสิบเอ็ด ชายหนุ่มในละแวกบ้านที่วัดประจำหมู่บ้านของตน มีเรือแข่งก็จะดู
คึกคักเป็นพิเศษ ในตอนบ่ายจะได้ยินเสียงกลองรัวดังก้องไปตามคั้งน้ำเพื่อเป็นสัญญาณบอกให้
รู้ว่าถึงเวลาที่ฝีพายประจำเรือของวัดประจำหมู่บ้านจะต้องไปร่วมชุมนุมกันเพื่อซ้อมพายไว้
แข่งขันกับเรือของวัดในหมู่บ้านอื่น ในงานเทศกาลที่กำลังจะมาถึง เรือแข่งของวัดแต่ละหมู่บ้าน
ถือเป็นศักดิ์ศรีของวัดของหมู่บ้าน ฉะนั้น “เรือแข่ง” หรือที่เรียกกันว่า “เรือยาว” ของแต่ละวัดจะ
ได้รับการบำรุงรักษาตกแต่งให้งดงามและอยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะแข่งขันได้เสมอ

^{๔๕} พระมหาปริชา ปริญาโณ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๕, (อุบลราชธานี : โรง
พิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๕), หน้า ๓๔.

^{๔๖} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพมหานคร: พระจันทร์
ท่าพระ, ๒๕๒๖), หน้า ๑๒.

^{๔๗} จังหวัดพิจิตร, เรือยาวไทย. (นครสวรรค์ : นิวส์เสรินคร, ๒๕๓๓), หน้า ๘.

เรือแข่งที่ชาวบ้านแถบลุ่มแม่น้ำโขงใช้แข่งกันชาวบ้านมักจะเรียกติดปากว่า “เรือยาว” ตามลักษณะของเรือที่มีความยาวมาก บางลำนับเป็นสิบวาก็มี เรือยาวเป็นเรือที่ขุดทำขึ้นจากต้นซุงที่มีขนาดใหญ่และยาว โดยนำซุงทั้งต้นมาขุดเป็นเรือให้มีลักษณะคล้ายกาบกล้วยส่วนหัวและท้ายจะเป็นเรือเล็ก เมื่อขุดซุงเป็นเรือโกลนคือพอเป็นรูปเป็นร่างแล้ว จะใช้ไฟลนเพื่อถ่วงส่วนบนของเรือให้กว้างเบะออกตามขนาดที่ต้องการ แล้วจึงจะวางกระดูกงูวางกงเรือติดกาบใส่กระทง ส่วนหัวและท้ายเรือจะต่อเสริมให้เซื่องอนเรือเล็กดูสวยงาม ส่วนหัวเรือที่ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่เรียกว่า “โชนเรือ” ^{๔๘} มักจะถอดแยกออกจากตัวเรือได้ เมื่อเรือเรียบร้อยแล้วต้องติดกระทงหรือใส่ที่นั่งสำหรับฝีพาย โดยใช้ไม้แผ่นกว้างประมาณ ๑๐ นิ้ว วางขวางเป็นช่วงๆ ไปตามลำเรือห่างกันพอประมาณให้ฝีพายนั่งห้อยขาได้อย่างสบาย เรือยาว ลำหนึ่งๆ จะจุฝีพายได้ตั้งแต่ ๒๐ – ๕๐ ฝีพายขึ้นไป

การต่อเรือยาวต้องใช้ความรู้ความชำนาญมาก ช่างต่อเรือจะต้องรู้จักลักษณะของเรือเป็นอย่างดีต้องรูปร่างอย่างไรเรือถึงจะสวยและแล่นเร็วเวลาพายโค้งเว้าอย่างไรจึงจะนำให้เรือแหวกน้ำแหวกคลื่นได้ดี สิ่งเหล่านี้เป็นความพิถีพิถันของช่างต่อเรือซึ่งมักจะเป็นผู้เฒ่าที่มีอายุมากมีประสบการณ์ในการแข่งขันเรือมามาก และได้เรียนรู้ลักษณะของเรือมาจากการสังเกตจากประสบการณ์ของตน ช่างส่วนมากจะเป็นผู้ที่มิจิดใจรักและชอบในเรือยาวและการแข่งเรือยาวเป็นชีวิตจิตใจ ^{๔๙}

สืบเนื่องจากจังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดชายแดนอยู่ตรงข้ามกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนและเป็นชุมทางการค้าขายทางน้ำที่สำคัญทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน

การแข่งขันเรือยาวประเพณีจังหวัดหนองคาย ดำเนินการจัดติดต่อกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เพราะความผูกพันกับแม่น้ำโขงเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชาวจังหวัดมานาน เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำโขง และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมถึงการบูชาพระธาตุหล้าหนองซึ่งเป็นพระธาตุคู่ประชาชนจังหวัดหนองคายและเป็นพระธาตุที่ประชาชนจังหวัดหนองคายให้ความเคารพเป็นอย่างมาก การแข่งเรือในจังหวัดหนองคายจึงมีทีมเรือทั้งจากจังหวัดหนองคายเอง จังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดสกลนคร รวมถึงประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเข้าร่วมการแข่งขัน^{๕๐} ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของประชาชนจังหวัดหนองคายเป็นอย่างยิ่ง

^{๔๘} สัมภาษณ์ สะอาด แสงรัตน์. ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย. ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๔๙} สัมภาษณ์ สว่าง โยธาศรี, ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๐} สัมภาษณ์ ยุทธนา ศรีตะบุตร. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย. ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔.

ก่อนที่จะทำการแข่งขันแข่งเรือนั้น เป็นประเพณีที่ชาวจังหวัดหนองคายสร้างขึ้น และสืบเนื่องจากการเป็นการสักการบูชาคุณของพระธาตุหล้าหนองที่คอยปกป้องรักษาชาวจังหวัดหนองคายให้มีแต่ความสุขสงบ เรือทุกลำจะต้องมาจอดทำการสักการบูชาองค์พระธาตุหล้าหนองทุกลำ โดยจะมีหมอปราหมณ์ที่เป็นปราชญ์ในชุมชนเป็นผู้กล่าวนำการขอขมาและสักการะองค์พระธาตุ โดยให้ทุกคนผู้ที่เข้าทำการแข่งขันว่าตาม เพื่อเป็นการรักษาทั้งผู้ที่เข้าร่วมการแข่งขัน เพราะเหตุที่น้ำโขงจะไหลเชี่ยวและแรงจึงอาจเป็นอันตรายต่อผู้เข้าร่วมการแข่งขันได้ และเป็นการขอขมาต่อองค์พระธาตุที่บางทีอาจจะมีกรล่วงเกินโดยไม่ตั้งใจ

การขอพระราชทานพระราชนุญาต อัญเชิญอักษรพระนามาภิไธย “สธ” จารึกถวयरางวัล

เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย^{๓๑} ร่วมกับเทศบาลเมืองหนองคาย และชมรมกีฬาจังหวัดหนองคาย ได้กำหนดจัดงานโครงการแข่งขันเรือยาวประเพณีไทย – ลาว ประจำปี ๒๕๔๔ ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีติดต่อกันเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี และได้ขอพระราชทานพระราชนุญาตอัญเชิญพระนามาภิไธยย่อ “สธ” จารึกที่ถวयरางวัล เพื่อมอบแก่ผู้ชนะเลิศในการแข่งขันเรือยาวประเพณีไทย – ลาว ระหว่างวันที่ ๗ – ๙ กันยายน ๒๕๔๔ ณ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงหน้าวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) จังหวัดหนองคาย ผ่านทางสำนักงานจังหวัดหนองคาย

วันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคายได้รับแจ้งจากสำนักงานจังหวัดหนองคายพร้อมสำเนาหนังสือจากสำนักราชเลขาธิการ ที่ รล ๐๐๐๘/๒๐๒๘ ลงวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ โดยแจ้งว่า สำนักราชเลขาธิการ โดยกองงานในพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้นำความกราบบังคมทูลทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทแล้ว พระราชทานพระราชนุญาต ให้ใช้ข้อความจารึกที่ถวयरางวัลเพื่อดำเนินการแข่งขันเรือประเพณีไทย – ลาวได้ และเมื่อดำเนินการตามโครงการเสร็จแล้ว ให้รายงานสรุปผลการแข่งขันให้จังหวัดทราบภายใน ๗ วัน

นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคายร่วมกับเทศบาลเมืองหนองคายได้มีการจัดการแข่งขันเรือยาวประเพณีไทย-ลาว ซึ่งถวयरพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จนถึงปัจจุบัน เพื่อสืบสารประเพณีอันดีงามไว้ และเป็นการบูชาองค์พระธาตุหล้าหนองรวมถึงการขอขมาในการล่วงเกินพระธาตุที่ชาวบ้าน และชุมชนได้หาปลา ทำสวนผักในบริเวณนั้นด้วย

^{๓๑} สัมภาษณ์ ยุทธนา ศรีตะบุตร, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔.

๓.๒.๕ พิธีการลอยอังคาร

คำว่า “อังคาร” นั้น หมายถึง ถ่านไม้ ถ่านเผา ถ่านไฟที่กำลังปะทุอยู่

ใน คำว่าวัดหมายถึงถ่านของศพที่เผาแล้ว แต่มักเข้าใจกันว่าหมายถึงอัฐิหรือกระดูกของคนตายที่เผาแล้ว และเมื่อทำพิธีเก็บอัฐิและทำบุญเสร็จแล้วนิยมรวบรวมอังคารห่อด้วยผ้าขาวหรือใส่โถแล้วห่อด้วยผ้าขาวนำไปทิ้งแม่น้ำหรือทะเลตอนที่มีร่องน้ำลึก^{๙๒} โดยเชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายได้อยู่ในสถานที่อันร่มเย็นๆ โดยไม่มีใครมารบกวน เรียกการกระทำอย่างนั้นว่าลอยอังคาร

พิธีการลอยอังคารนั้น สันนิษฐานว่า น่าจะได้รับคตินิยมมาจากอินเดีย เพราะเหตุที่คนอินเดียถือว่า แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ชำระบาปได้ ด้วยเหตุนี้การเผาศพจึงชอบที่จะนำมาเผากันที่ริมแม่น้ำคงคากันมาก ทั้งนี้ก็เพียงเพื่อจะได้นำกระดูกและกระดูกทั้งลงแม่น้ำแห่งนี้ เพราะมีความเชื่อที่ว่า ถ้าไม่ได้สัมผัสกับน้ำในแม่น้ำคงคาแล้วก็จะไม่ได้ขึ้นสวรรค์ หรือไม่หมดบาป^{๙๓}

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีการบันทึกในพงศาวดารกล่าวถึงพิธีการลอยอังคาร โดยเฉพาะการลอยพระอังคารของบรรดาเจ้านายต่างๆไว้อย่างชัดเจน และสืบเนื่องมากระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ อย่างไรก็ดีตาม ดังที่กล่าวมาแล้วว่า พิธีการลอยอังคารนั้นน่าจะมีที่มาจากอินเดีย ก็ยังคงมีความซับซ้อนไปอีกชั้นหนึ่ง โดยเชื่อว่าน่าจะมาจากอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูเป็นหลัก เหตุเพราะถ้าเป็นคติทางพุทธแล้ว มักจะนิยมเผาแล้วเอาอัฐิธาตุ (กระดูก) ผังและ ก่อกองดินหรือกองหินตรงที่ผัง ซึ่งเรียกกันว่า “สถูป” ดังเช่นอังคารที่เป็นถ่านจากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปของพระพุทธรูปเจ้า โมริยกษัตริย์ได้นำไปบรรจุไว้ในสถูปที่สร้างขึ้นเป็นพิเศษเพื่อสักการบูชา ที่เมืองปิณฑลวัน เรียกว่า “อังคารสถูป”^{๙๔}

ดังนั้นประเทศไทยจึงรับเอาวัฒนธรรม ประเพณีนี้มาทั้งสองทาง คือ ทั้งฮินดู และ พุทธ กล่าวคือสำหรับทางพุทธ ถ้าเป็นคนชั้นสูงก็จะก่อพระเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุ ถ้าเป็นคนชั้นล่างก็เป็นแต่เพียงผังอัฐิธาตุหรือเอาไปกองทิ้งไว้โคนต้นไม้ ส่วนพระอังคารหรือถ่านที่เผาพระศพ ก็จะ

^{๙๒} สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, *น้ำเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย*. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๙๔} กรุณา – เรื่องอุไร กุศลาลัย, *อโศกมหาราช*. พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔.

เชิญไปลอยปล่อยไปในแม่น้ำตามคติทางฮินดู เพิ่งมาเลิกลอยพระอังคาร เปลี่ยนเป็นบรรจุเมื่อรัชกาลที่ ๕^{๕๕} มานั่นเอง

สำหรับการลอยอังคารไม่เพียงแต่เป็นการฝากคนที่เรารักไว้กับแม่พระคงคา เทพยดาผู้รักษาน้ำ และเพื่ออภิบาลดวงวิญญาณของผู้นั้นเท่านั้น แต่เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการละวางสิ่งทั้งปวง ทั้งร่างกาย เมื่อสังขารทั้งหลายแตกดับกลับสู่ธาตุต่างๆ ที่มาประชุมกัน เหลือเพียงผงฐลี ฝากไว้ในอากาศ ในดิน ในน้ำ^{๕๖}

ความมุ่งหมาย ถือกตินิยมว่าผู้ล่วงลับไปแล้วจะมีความร่มเย็นเป็นสุข แม้เกิดในภพใดๆ ขอให้อยู่เป็นสุข มีความสงบร่มเย็น เหมือนน้ำมีแต่ความชุ่มเย็น

เครื่องใช้ในพิธี^{๕๗} สำหรับบูชาแม่ย่านางเรือ ดอกไม้สด ๑ กำ หรือพวงมาลัย ๑ พวง รูป ๙ ดอก เทียนหนัก ๑ บาท ๑ เล่ม พานเล็ก ๑ ใบ (ใส่ดอกไม้รูปเทียน ขณะบูชาแม่ย่านางเรือ) เชือก ๑ เส้น (สำหรับมัดรูป ดอกไม้ที่เส้าหัวเรือ)

สำหรับบูชาเจ้าแม่คนที่ท้าวสีทันดร กระถางดอกไม้ ๗ สี ๑ กระถาง รูป ๗ ดอก เทียนหนัก ๑ บาท ๑ เล่ม พานโตก (ขนาดกลาง) วางกระถางดอกไม้ ๗ สี ๑ ใบ สำหรับไหว้อังคารบนเรือ ลู้งใส่อังคาร และผ้าขาวสำหรับห่อลู้ง พวงมาลัย ๑ พวง ดอกมะลิ กลีบกุหลาบ หรือดอกไม้อื่นๆ (สำหรับผู้ร่วมพิธีโรยบนอังคาร) น้ำอบไทย ๑ ขวด ดอกกุหลาบเท่าจำนวนคนร่วมพิธี รูปเทียนเครื่องทองน้อย ๑ ชุด (หรือรูป ๑ ดอก เทียนหนัก ๑ บาท ๑ เล่ม พร้อมกระถางรูปเชิงเทียน ๑ ชุด) สายสิญจน์ ๑ ม้วน พานโตกขนาดกลาง (รองลู้งอังคาร) ๑ ใบ พานก้นลึกขนาดเล็ก (ใส่ดอกไม้ต่างๆ) ๑ ใบ พานก้นตื้น (ใส่เงินเหรียญ) ๑ ใบ^{๕๘}

วิธีลอย

เมื่อกล่าวบูชาหรือกล่าวฝากอังคารกับเจ้าแม่คนที่ – ท้าวสีทันดร เสร็จแล้วพิธีการเชิญทุกคนยืนขึ้นไว้ใกล้ประมาณ ๑ นาที^{๕๙}

- ประธานฯ โยนเงินเหรียญ (ตามสมควร) ลงทะเลหรือแม่น้ำที่ทำพิธี เพื่อซื้อที่ตามธรรมเนียมแล้วลงบันไดเรือทางาบซ้าย ลอยกระถางดอกไม้ ๗ สีโดยใช้มือประคองค่อยๆ วางบนผิวน้ำโดยให้ผู้ร่วมพิธีทุกคนถือสายสิญจน์ด้วย

^{๕๕} สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๕๗} สัมภาษณ์ อำพร ฐามะพรรณ, ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูอินทวาทธรรม (อภินันท์ อินฺทโชโต), เจ้าอาวาสวัดหายโศก จังหวัดหนองคาย, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูอินทวาทธรรม (อภินันท์ อินฺทโชโต), เจ้าอาวาสวัดหายโศก จังหวัดหนองคาย, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔.

- หากกาบเรือสูงจากผิวน้ำมากเกินไป และไม่มีบันไดลงเรือ ให้ใช้สายสัญญาณทำเป็น
เสาแทรก ๔ สาย จำนวน ๒ เสาแทรก คือใส่กระทุงดอกไม้ ๗ สี ๑ เสาแทรก และใส่ห่อลู่ฮังการ
๑ เสาแทรกหย่อนลงไป (ห้ามโยน)

- เมื่อห่อลู่ฮังการลงสู่ผิวน้ำแล้วให้โยนดอกกุหลาบ รูปเทียนตามลงไปและสิ่งของ
สำหรับไหว้บูชาที่เหลือทั้งหมดก็ให้โยนตามลงไปด้วย

- เรือวนซ้าย ๓ รอบ

ถึงแม้ความเชื่อโดยทั่วไปเกี่ยวกับการลอยฮังการจะเป็นเรื่องการล้างบาปให้แก่ดวง
วิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไป และจะทำให้ผู้ที่ล่วงลับไปนั้นได้ไปเกิดบนสวรรค์ตามแนวคิดของ
ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู นอกจากแนวความเชื่อดังกล่าวแล้วนั้น ประชาชนจังหวัดหนองคาย
และจังหวัดใกล้เคียงที่มีความเคารพและศรัทธาในองค์พระธาตุหล้าหนอง และมีความเชื่อที่ว่า
เมื่อนำเอากระดูกและเถาที่เผาแล้วนั้นมาลอยฮังการที่แม่น้ำโขงและลอยที่องค์พระธาตุแล้วจะทำ
ให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ไปเกิดเป็นบริวารที่คอยพิทักษ์รักษาองค์พระธาตุ

๓.๒.๖ ประเพณีไหลเรือไฟ

ประเพณีไหลเรือไฟเป็นประเพณีที่ประชาชนจังหวัดหนองคายมีความภาคภูมิใจ
เพราะบรรพบุรุษได้ยึดถือปฏิบัติกันมานานตั้งแต่โบราณ โดยมีความเชื่อในประเพณีว่า
เนื่องมาจากการสักการบูชาพระรอยพระบาท การบวงสรวงองค์พระธาตุหล้าหนอง และการ
ระลึกถึงพระคุณของพระแม่คงคา การขอฝน การเอาไฟเผาความทุกข์ และการบูชาพระพุทธรเจ้า

ประเพณีการไหลเรือไฟบางที่เรียกว่า " ล่องเรือไฟ " " ลอยเรือไฟ " หรือ "ปลอยเรือ
ไฟ" ซึ่งเป็นลักษณะที่เรือไฟเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ เรือไฟหรือเฮือไฟ หมายถึง เรือที่ทำด้วยท่อน
กล้วยไม้ไผ่หรือวัสดุที่ลอยน้ำ มีโครงสร้างเป็นรูปต่างๆ ตามต้องการ เมื่อจุดไฟใส่โครงสร้าง
เปลวไฟจะลุกเป็นรูปร่างตามโครงสร้างนั้น ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาเรือไฟให้สวยงามขึ้นโดยใช้
เทคโนโลยีเข้ามาประกอบด้วย เดิมทีนั้นการทำเรือไฟจะใช้ตะเกียงน้ำมันจุดไฟ แต่ในปัจจุบันได้
หันมาใช้ไฟฟ้าเป็นส่วนประกอบแทน ส่วนโครงสร้างเดิมใช้วัสดุที่เป็นไม้ที่ได้จากธรรมชาติ แต่
ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นโครงเหล็กเพื่อให้รูปร่างของเรือมีส่วนประกอบที่สวยงาม งานประเพณี
ไหลเรือไฟ ประชาชนจังหวัดหนองคายจะนิยมปฏิบัติกันในช่วงเทศกาลออกพรรษาในวันขึ้น ๑๔
ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี เป็นเวลา ๓ วัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาดู
ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่รู้จักในนามว่า บั้งไฟพญานาค ได้ชม

คติและความเชื่อเกี่ยวกับการไหลเรือไฟ

ประเพณีไหลเรือไฟ เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่เกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนาตามคติความ
เชื่อ ซึ่งประเพณีนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่เมื่อใด เข้าใจว่าพิธีกรรมนี้ยึดถือ
กันมาเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเฉพาะท้องถิ่นในบางจังหวัดเท่านั้น และจังหวัดที่จะประกอบ

ประเพณีนี้ได้จังหวัดนั้นจะต้องมีแม่น้ำหรือลำน้ำ เท่าที่ปรากฏจังหวัดที่มีประเพณีนี้จะมีแนวทางปฏิบัติที่คล้ายๆ กัน หรืออาจมีแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยตามความเชื่อของท้องถิ่น

ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรูป ที่ประทับไว้ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที ในแคว้นทักขิณาท ประเทศอินเดียนั้นเชื่อว่า

ในครั้งที่พญานาคได้ทูลอาราธนาพระพุทธรูปเจ้าไปแสดงธรรมในพิภพของนาค เมื่อเสด็จกลับพญานาคได้ทูลขอให้พระองค์ ประทับรอยพระบาทไว้ ณ ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที พระองค์จึงได้ประทับรอยพระบาทไว้ตามความประสงค์ของพญานาค รอยพระบาทที่ทรงประทับไว้นี้เป็นที่เคารพ ของเทวดาตามนุษย์ตลอดจนถึงสัตว์ทั้งหลาย ผู้ซึ่งต้องการบุญกุศล เหตุนี้การไหลเรือไฟ^{๑๐๐} จึงถือว่าเพื่อบูชารอยพระพุทธรูปซึ่งมีคำบูชาว่า

" อะหัง อินิมา ปะทีเปนะ นัมมกายะ นะทียา ปุเลนิ ปาทะวะธัญชัง อภิปุเชมิ อะยัง ปะทีเปนะ มุนิโน ปาทะวะธัญชัง ปุชา มัยหัง ทิฆรตัตถ์ หิ ตายะ สุขายะ สังวัตตะตุ "

แปลว่า ข้าพเจ้าขอน้อมบูชารอยพระบาทของพระมุนีเจ้า อันประดิษฐานอยู่ ณ หาดทรายแห่งแม่น้ำนัมมทานทีโพ้นด้วยประทีปนี้ ขอให้การบูชารอยพระบาทสมเด็จพะพระมุนีเจ้าด้วยประทีป ในครั้งนี้จงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนานเทอญ

ประเพณีไหลเรือไฟเท่าที่จัดกันขึ้น มีจังหวัดนครพนม สกลนคร เลย หนองคาย ศรีสะเกษ มหาสารคาม อุบลราชธานี และในแขวงต่างๆ ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขา เช่น ที่หลวงพระบาง เมืองดอนโขง แขวงจำปาศักดิ์ ฯลฯ

พระครูสุภกิจโกศล^{๑๐๑} ได้กล่าวถึงประเพณีไหลเรือไฟไว้ว่า เดิมทีการไหลเรือไฟเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านได้ทำกันโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น เช่น นำไม้มาตีเป็นโครงสร้างในรูปแบบที่ต้องการ แล้วนำกระบอกหรือตะเกียงใช้น้ำมันแล้วนำมาจุดไฟและลอยที่แม่น้ำโขง เพื่อบูชาองค์พระธาตุหล้าหนองที่จมอยู่ในกลางแม่น้ำโขง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีนักท่องเที่ยวแห่มาดูบั้งไฟพญานาคที่จังหวัดหนองคายเป็นจำนวนมาก ทางจังหวัดหนองคายร่วมกับองค์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดให้มีประเพณีที่ยิ่งใหญ่ โดยมีการแข่งขันความสวยงามของเรือไฟ และได้นำโครงสร้างที่เป็นเหล็กและใช้ไฟฟ้ามาเป็นตัวช่วยให้เรือไฟมีแสงสว่างมากขึ้นและมีความสวยงามมากขึ้น

^{๑๐๐} คำผล กองแก้ว, การศึกษาประเพณีไหลเรือไฟ. (อุบลราชธานี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุบลราชธานี, ๒๕๒๔), หน้า ๓๔.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล (ประมล สุภาจาโร), เจ้าอาวาสวัดลำดวนและที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

พระธรรมมงคลรังษี^{๑๐๒} และพระครูสุภกิจโกศลกล่าวถึงแนวความเชื่อในการไหลเรือไฟไว้ตรงกัน คือ

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรูป มีความเชื่อว่า ในครั้งที่พญานาคได้ทูลอาราธนาพระพุทธรองค์ได้เสด็จไปแสดงธรรมในภพนาคก่อนเสด็จกลับภพโลก พญานาคได้ทูลขอให้พระองค์ประทับรอยพระบาทไว้ที่หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที รอยพระบาทที่พระองค์ประทับไว้นี้ ต่อมาได้เป็นที่กราบไหว้สักการบูชาของเหล่าเทวดา มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย การไหลเรือไฟจึงเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธรูป

๒. ความเชื่อเกี่ยวกับวันพระเจ้าเปิดโลก การไหลเรือไฟถือเป็นการบูชาพระพุทธเจ้า ในวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากเทวโลกลงมาสู่เมืองมนุษย์ หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปประจำพรรษาเป็นปีที่ ๗ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และทรงแสดงอภิธรรมปิฎกโปรดแก่พระพุทธมารดาเป็นการตอบแทนพระคุณมารดา จนกระทั่งบรรลุนิพพานในวันขึ้น ๑๕ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันมหาปวารณาออกพรรษา พระองค์ก็เสด็จลงสู่เมืองมนุษย์ทรงประทับยืนบนยอดเขาสิเนรุราชท่ามกลางนิรโรคปักษี ทำให้สวรรค์ มนุษย์และนรกต่างมองเห็นซึ่งกันและกัน เรียกวันนี้ว่า "วันพระเจ้าเปิดโลก" ในบางท้องถิ่นจะมีการทำปราสาทผึ้งร่วมกับการทำเรือไฟในวันนั้น

๓. ความเชื่อเกี่ยวกับการขอขมาและรำลึกถึงพระคุณของพระแม่คงคา นอกจากนั้นยังมีความเชื่อในการทำเรือไฟที่แตกต่างออกไปอีก แต่กล่าวโดยรวมแล้วพิธีไหลเรือไฟนี้มักผูกพันและเกี่ยวข้องกับไฟแทบทั้งสิ้น รวมทั้งประเพณีอื่นๆ เช่น งานแห่เทียนเข้าพรรษา งานบุญบั้งไฟ การจุดได้ประทีป สิ่งเหล่านี้อาจจะสอดคล้องกับความเชื่อของคนอีสานที่มีความเชื่อว่า "ไฟจะช่วยเผาผลาญมลายความชั่วร้ายและขจัดปัดเป่าความทุกข์ยาก ความทุกข์เข็ญให้หนีพ้นไป"

๔. ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาและขอขมาองค์พระธาตุหล้าหนอง ประชาชนหนองคายมีความเชื่อว่า พระธาตุหล้าหนองเป็นตัวแทนขององค์พระพุทธเจ้า เพราะได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ไว้ และเชื่อว่าองค์พระธาตุช่วยรักษาประชาชนที่อยู่ในจังหวัดหนองคายให้อยู่อย่างสงบและมีทรัพยากรที่สมบูรณ์เพราะเกิดจากองค์พระธาตุ จึงต้องมีการบูชาคุณและขอขมาที่บางที่อาจมีชาวบ้านออกมาหาปลาและทำสวนในที่ใกล้แล้วได้ลวงเกินไปจึงต้องมีการขอขมาด้วย

การประกอบพิธีไหลเรือไฟ ชาวอีสานส่วนใหญ่จะจัดทำขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันมหาปวารณาออกพรรษา แต่จังหวัดหนองคายได้ประกอบประเพณีนี้ใช้เวลาถึง ๓

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) , เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง และที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๓.

วัน เพื่อตั้งตูดนั้นท่องเที่ยว แต่บางจังหวัดอาจจัดในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ พิธีการตั้งเดิม นั้น (ชุมชนเล็กๆยังมีการปฏิบัติกันอยู่) พอใกล้จะถึงวันออกพรรษา ภิกษุสามเณรของแต่ละคุ้มวัดจะ บอกกล่าวชาวบ้านชวนกันมาจัดเตรียมทำเรือไฟล่วงหน้าก่อน ๒ - ๓ วัน โดยจัดหาต้นกล้วย และลำไม้ไผ่ที่หาง่ายๆ ในหมู่บ้านมาจัดทำเป็นโครงเรือไฟง่าย ๆ พอที่จะให้ลอยน้ำได้ แผงที่วาง สิ่งของอาจทำได้ด้วยการสานไม้ไผ่ส่วนที่ยกสูงขึ้นจากส่วนที่เป็นแพเล็กๆ ความยาวของแพ ประมาณ ๔ - ๕ วา เวลาเพลก็มีการถวายภัตตาหารเพล และเลี้ยงบรรดาแรงงานชาวบ้านที่มา ช่วยทำเรือไฟจนกระทั่งเรือไฟแล้วเสร็จ ในวันนั้นมีการเล่นต่างๆ เพื่อความสนุกสนานในช่วง บ่าย พอค่ำสนธยาชาวบ้านจะทำขนมหรือสิ่งของที่ต้องการบริจาคทานใส่ลงไปในเรือ เวลาค่ำก็ จุดไฟให้สว่างโดยที่เชื้อไฟได้แก่ขี้ไต้ (ขี้กระบอง - ภาษาอีสาน) โรยรอบเรือในกาบกล้วยที่กะ มาวางไว้ในเรือ หรือบางแห่งใช้ขี้ไต้ที่เป็นมัดผูกติดกับโครงเรือแล้วจุดรายรอบลำเรือ จากนั้นก็ ผลักเรือให้ออกไปกลางน้ำล่องลอยไปเรื่อยๆ แล้วแต่ละคุ้มจะไปลอยติดฝั่งตรงไหน ซึ่งหากมีผู้พบเห็น ก็จะสามารถเก็บสิ่งของที่พอจะใช้ได้นำไปใช้ต่อไป

การไหลเรือไฟที่จังหวัดหนองคาย^{๑๐๓} มีการฟื้นฟูเพื่อจัดทำเป็นประเพณีในอีก รูปลักษณะหนึ่งตามกระแสของการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อให้ถือเป็นงานระดับประเทศ เป็น การพัฒนางานประเพณีให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน เน้นรูปแบบเรือไฟเพื่อการนำเสนอ ที่สวยงาม ทว่าก็ยังสืบทอดวิธีการดั้งเดิมไว้โดยมีการจัดทำเรือไฟแบบเก่าเป็นต้นแบบกระทำพิธี ไหลก่อนที่จะตามมาด้วยเรือไฟที่เน้นความสวยงามของรูปร่างและรูปแบบดวงไฟ เรือไฟทุกลำที่ ชุมชนต่างๆ ได้นำขึ้นนั้น เมื่อถึงเวลาพิกาก็จะนำเรือไฟมารวมกันที่บริเวณชุมชนวัดธาตุ ซึ่ง เป็นที่ตั้งของพระธาตุหล้าหนอง แล้วทำพิธีการบวงสรวงองค์พระธาตุ โดยเรือทุกลำจะต้องนำรูป เทียนมาสักการะองค์พระธาตุ เมื่อเสร็จพิธีจะได้นำเรือไฟลอยทวนกระแสแม่น้ำโขงขึ้นไปยังสะพาน มิตรภาพไทย - ลาว เพื่อโชว์ความสวยงามของเรือไฟแต่ละลำ ซึ่งได้มีการปฏิบัติสืบต่อมา เป็น ประจำทุกปี

จังหวัดหนองคาย มีขนบธรรมเนียมประเพณีหลากหลายซึ่งได้รับความเชื่อมาจาก พระธาตุหล้าหนอง ไม่ว่าจะเป็นบุญบั้งไฟ บุญแข่งเรือยาว บุญประสาธน์ผิง การลอยอังคาร และ การไหลเรือไฟ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่มีประเพณีที่ยิ่งใหญ่และเป็นเอกลักษณ์ของประชาชน จังหวัดหนองคาย แต่ปรากฏว่ามีเหตุการณ์น่าอัศจรรย์เกิดขึ้นในระยะเวลาไม่นานมานี้ นั่นก็คือ ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคที่ประชาชนจังหวัดหนองคายส่วนหนึ่งเชื่อว่ามีพญานาคมาคอย ปกป้องคุ้มครององค์พระธาตุหล้าหนองที่อยู่กลางแม่น้ำโขง เพราะมักปรากฏว่ามีคลื่นน้ำคล้าย พญานาคเกิดขึ้นเกือบทุกปีบริเวณองค์พระธาตุในช่วงเทศกาลออกพรรษา^{๑๐๔}

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ วิเชียร แสงไสย, นักวิชาการวัฒนธรรม, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน.

ผู้ที่ประกอบอาชีพและทำมาหากินตามลำน้ำโขง โดยเฉพาะชาวประมงจะไม่จับปลาบริเวณองค์พระธาตุ เพราะถือว่าเป็นเขตวัด เขตอภัยทาน มีบางคนหลบหลู่องค์พระธาตุ เป็นต้นว่า ปัสสวะรดลงน้ำ หรือน้ำของสกปรก เช่น ผ้าถู มุ้ง หมอน ลงชักล้างบริเวณองค์พระธาตุ ก็จะประสบเหตุเภทภัยทุกรายไป^{๑๐๕}

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ สกวณ ดวงลาดนา, ข้าราชการบำนาญจังหวัดหนองคาย, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

บทที่ ๔

สรุปผลวิจัย และข้อเสนอแนะ

๔.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา เรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย” ด้วยวิธีการวิจัยทางเอกสาร เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงจริยธรรม การค้นคว้าหาข้อมูลในหนังสือ ตำราที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผล รวบรวมข้อมูลนำเสนอผลการศึกษาวิจัย พบว่า

๔.๑.๑ การสร้างและความสำคัญของพระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคายเป็นพระธาตุที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ คือพระธาตุพระบาทกำขวา (เปื่องขวา) ในตำนานกล่าวไว้ว่า สร้างเมื่อ พ.ศ. ๘ โดยพระอรหันต์ทั้ง ๕ รูป คือ พระมหารัตนเถระ พระจุลรัตนเถระ พระมหาสุวรรณปราสาทเถระ พระจุลสุวรรณปราสาทเถระ และพระสังฆวิชัยเถระ ขณะเดียวกันก็มีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่พระธาตุหอผ้าห่อแพ เมืองหาดทรายฟอง ประเทศลาว พระธาตุหลวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว พระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงจัว ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้างเจดีย์ใหญ่ครอบไว้ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และพระธาตุหล้าหนอง ได้พังทลายลงในแม่น้ำโขง ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๙ จังหวัดหนองคาย ได้สร้างพระธาตุหล้าหนองจำลองขึ้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๘

พระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย มีความสำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ชาวพุทธจังหวัดหนองคาย ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านประวัติศาสตร์ ดินแดนที่เป็นจังหวัดหนองคายในปัจจุบัน ได้มีชุมชนเกิดขึ้นเป็นเวลา ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว ตามตำนานระบุว่า พระธาตุหล้าหนองได้สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๘ แต่ในขณะนั้นยังไม่ปรากฏชื่อเมืองหนองคาย จะปรากฏชื่อในส่วนที่เป็นพระธาตุเท่านั้น เช่น พระธาตุหล้าหนอง พระธาตุโพนจิกเวียงจัว พระธาตุบังพวน จะปรากฏชื่อเวียงเป็นสถานที่ตั้ง เวียงคุก เวียงคำ เวียงจัว เวียงนกยูง ต่อมาสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ได้สร้างพระธาตุใหญ่ครอบพระธาตุหล้าหนอง แสดงให้เห็นว่าดินแดนแถบนี้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ในสมัยอยุธยาได้มีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับล้านช้าง โดยการสร้างพระธาตุศรีสองรัก ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมืองหนองคายจึงเป็นส่วนหนึ่งของไทย และยกฐานะเป็นจังหวัดหนองคาย

๒. ด้านศาสนพิธี การบวงสรวงองค์พระธาตุหล้าหนอง โดยมีนางเทียมเป็นผู้พยากรณ์ เหตุการณ์ในรอบปีเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของข้าทาสบริพารของพระธาตุหล้าหนอง และมีการฟ้อนรำเพื่อบูชาองค์พระธาตุโดยจัดเครื่องพิธีในวันเพ็ญ เดือน ๖ ของทุกปี นอกจากนั้นการทำมาหากินของประชาชน ต้องแบ่งปันเครื่องถวายองค์พระธาตุทุกปี ปัจจุบันมีการสร้างองค์พระธาตุจำลอง แต่ยังไม่มีการนมัสการองค์พระธาตุอย่างเป็นทางการ

๓. ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม พระธาตุหล้าหนองพังทลายลงใต้ม่าน้ำโขง ปรากฏเฉพาะส่วนที่เป็นฐานในฤดูแล้งเท่านั้น จากการสำรวจความสมบูรณ์มีส่วนฐานและส่วนกลาง ส่วนยอดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่สันนิษฐานว่ามีขนาดและลักษณะใกล้เคียงกับพระธาตุบังพวนองค์เดิม เป็นศิลปะล้านช้างที่สร้างโดยสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ปัจจุบันได้มีการสร้างพระธาตุหล้าหนองจำลองขึ้นริมฝั่งแม่น้ำโขงใกล้ตลาดวัดธาตุ ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย และสร้างเขื่อนป้องกันตลิ่งรอบองค์พระธาตุด้วย

๔. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี การสักการบูชาพระธาตุหล้าหนองที่ปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนกลายเป็นประเพณี คือ ประเพณีบุญบั้งไฟ จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ ประเพณีแข่งขันเรือยาว จัดขึ้นปีละ ๓ ครั้ง ในประเพณีบุญห่อข้าวน้อย (ข้าวประดับดิน) บุญห่อข้าวใหญ่ (สลากภัต) และออกพรรษา (วันเพ็ญ เดือน ๑๑) ประเพณีถวายปราสาทผึ้ง ในวันเพ็ญเดือน ๑๑ การลอยอังคารจะเกิดขึ้นเมื่อมีผู้ต้องการทำ และประเพณีไหลเรือไฟที่จัดขึ้นในวัน ขึ้น ๑๔ ค่ำ ถึงแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี

๕. ด้านบุคคลและวัตถุที่เกี่ยวข้อง พระธาตุหล้าหนองเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุฝ่าพระบาทเบื้องขวาที่พระอรหันต์อัญเชิญมาจากชมพูทวีปบรรจุไว้ สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ได้สร้างเจดีย์ใหญ่ครอบไว้ และปัจจุบันได้พังทลายลงม่าน้ำโขง ที่ตั้งขององค์พระธาตุเดิมที่เป็นวัด มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เรียกว่า หลวงพ่อสังกัจจายน์ ต่อมาได้ย้ายหลวงพ่อสักกัจจายน์ไปวัดโพนค้อ ปัจจุบันเรียกว่าวัดสิริมหากัจจายน์

๖. ด้านจิตใจ พระธาตุหล้าหนองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนจังหวัดหนองคาย เพราะในการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากินของประชาชน ก็จะมาขอพรจากองค์พระธาตุ เพื่อความเป็นสิริมงคล ความแคล้วคลาดปลอดภัย และประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนา

๔.๑.๒ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุหล้าหนอง ประชาชนจังหวัดหนองคาย มีความเชื่อว่า พระธาตุหล้าหนองเป็นเจดีย์ที่พระอรหันต์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจริง และองค์พระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ดลบันดาลให้ผู้ศรัทธาแคล้วคลาดปลอดภัย และเป็นสิริมงคลต่อตัวเอง จึงเกิดมีพิธีกรรมการบูชาพระธาตุ คือ การบวงสรวง การเสี่ยงทาย (ลงนางเทียม) จุดบั้งไฟถวาย แข่งเรือยาวถวาย ถวายปราสาทผึ้ง การลอยอังคาร

และการไหลเรือไฟ จากความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวเมื่อปฏิบัติสืบทอดกันมาก็กลายเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติทุกปี

๔.๑.๓ การสักการบูชาพระธาตุหล้าหนองของประชาชนจังหวัดหนองคาย ได้ปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านานโดยใช้พิธีกรรมเป็นอุบาย พิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบกันมาจนกลายเป็นประเพณี ในปัจจุบันมีรูปแบบและวิธีการที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย จากการสักการบูชากลายเป็นการประกวดแข่งขันกันโดยมีเงินรางวัลเป็นตัวล่อในที่สุด และการบูชาด้วยวิธีการต่างๆ นั้นล้วนเป็นการสร้างแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีงามให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคม จึงถือว่าการบูชาเป็นมงคลแก่ชีวิต ฉะนั้น การสักการบูชาพระธาตุหล้าหนองซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นการบูชาบุคคลที่ควรบูชาเกิดความให้เกิดมงคลอันสูงสุด

๔.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษา เรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย” มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๑. คณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย เทศบาลเมืองหนองคาย และประชาชนจังหวัดหนองคาย ควรให้ความสำคัญในเรื่องการดูแลรักษาพระธาตุหล้าหนอง โดยกำหนดให้มีเจ้าภาพหลักที่ชัดเจน และกำหนดกติกาหรือแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้มาสักการบูชาองค์พระธาตุ ตลอดจนการรวบรวมทุนทรัพย์ไว้บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุหล้าหนองและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่สังคมในโอกาสต่อไป

๒. คณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย เทศบาลเมืองหนองคาย และประชาชนจังหวัดหนองคาย ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับองค์พระธาตุหล้าหนองผ่านสื่อต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักของประชาชนจังหวัดหนองคาย หรือประชาชนในประเทศไทยรวมถึงประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาวให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

๓. คณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย เทศบาลเมืองหนองคาย และประชาชนจังหวัดหนองคาย ควรจัดงานประเพณีบูชาองค์พระธาตุหล้าหนองให้ชัดเจนเป็นประจำทุกปีให้ยิ่งใหญ่และมีวัตถุประสงค์เพื่อบูชาองค์พระธาตุที่แท้จริงในโอกาสต่อไป

๔.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการจัดครั้งต่อไป

ในวิทยานิพนธ์นี้ มีประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมได้หลายด้าน ได้แก่

๑. ศึกษาเชิงวิเคราะห์การใช้สตูป เจดีย์ เป็นสื่อในการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๓ ของประชาชนจังหวัดต่างๆ
๒. ศึกษาความสำคัญและคุณค่าของพระธาตุหล้าหนองที่มีต่อประชาชน จังหวัดหนองคาย
๓. ศึกษาเชิงสำรวจการจัดงานนมัสการองค์พระธาตุหล้าหนองที่พึงประสงค์ในทัศนะของประชาชนจังหวัดหนองคาย
๔. ศึกษาเชิงวิเคราะห์ประโยชน์ของงานบุญประจำปีของวัดในเขตจังหวัดหนองคาย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมามาลา). อรุณนิทาน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร :
เนลนารการพิมพ์. ๒๕๓๐.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรุณา – เรื่องอุไร กุศลาสัย. อโศกมหาราช. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศยาม. ๒๕๒๖.
คำผล กองแก้ว. การศึกษาประเพณีไหลเรือไฟ. อุบลราชธานี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัย
ครูอุบลราชธานี. ๒๕๒๔.

จ. เปரிய (นามแฝง). ประเพณีพิธีมงคลไทยอีสาน. กรุงเทพมหานคร : อำนวยสาสน์. ๒๕๒๙.
จังหวัดพิจิตร. เรือยาวไทย. นครสวรรค์ : นิวส์เวิร์นคร. ๒๕๓๓.

จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร. สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย. กรุงเทพมหานคร
: โครงการไทยศึกษา ภาควิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๘.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: พระจันทร์
ท่าพระ. ๒๕๒๖.

ณัฐภัทร จันทวิช. พระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร. 2539.

เต็ม วิทยาชัยพนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
๒๕๓๐.

ทศพล จันทนิษฐ์กุล. พระธาตุเจดีย์มรดกล้ำค่าของเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : คอมม่า.
2546.

ทองดี หารุณณารมณ. พระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพระบรมธาตุในพระ
สังฆราชูปถัมภ์. 2546.

น. ณ ปากน้ำ. สยามศิลป์ จิตรกรรมและสถาปัตยกรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมือง
โบราณ. ๒๕๓๘.

ประกอบ ไชยประการ. วิวัฒนาการทางชนมประเพณีไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
๒๕๑๓.

ปรีชา พิณทอง. **ประเพณีโบราณอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม. ๒๕๓๐.

ปลาย บุรพาทิต. **พระบรมธาตุและวัดอุโมงค์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์. ๒๕๕๑.

ปัญญา เทพสิงห์. **ศิลปะเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พรินท์ จำกัด. ๒๕๔๘.

ผาสุข อินทรารุช. **ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย. 2542.

พระคัมภีร์อุปัชฌาย์ **ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสุปฏิเทสน์**. มปป. มปป.

พระเทพรัตนโมลี. **ประวัติพระธาตุบังพวน**. พิมพ์ครั้งที่ ๘ (ม.ป.ท.. ๒๕๓๖).

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต) . **ครบรอบ ๙๐ ปีของพระธรรมไตรโลกาจารย์**. หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย. ๒๕๓๙.

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต) **ครบรอบ ๙๐ ปี. อดีตเจ้าอาวาสวัด**. หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย. ๒๕๓๙.

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต). **ครบรอบ ๙๐ ปี. (หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย. ๒๕๓๙.**

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **จาริกอโศก**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา. ๒๕๔๐.

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมามาลา). **อุรังคนิทาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : นีลนารการพิมพ์. ๒๕๓๐.

พระมหาปรีชา ปริญญาโน. **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม. ๒๕๒๕.

พระราชปรีชาญาณมุนี (นวน เขมจารี). **สมณศักดิ์ก่อนมรณภาพเป็น พระธรรมปริยัติมุนี. ประวัติพระมหาธาตุ (เจดีย์) กลางน้ำ อำเภอเมืองหนองคาย**. หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย. ๒๕๔๒.

พระอริยานุวัตร เขมจารี. **คติความเชื่อของชาวอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๘.

พินิจ จารุสมบัติ. **หนองคาย**. กรุงเทพมหานคร : มังกรการพิมพ์ (๑๙๙๔) จำกัด. ๒๕๔๐.

พูนพิสมัย ดิศกุล. **ประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร : บำรุงนุกุลกิจ. ๒๕๑๔.

มานิต วลลิโกดม และคนอื่น ๆ. **พระธาตุพนม ด้วยข้อเขียนและบทความ**. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์. ๒๕๑๘.

วัดพระธาตุพนมวรวิหาร. **ประมวลภาพประวัติศาสตร์พระธาตุพนมและภาพโบราณวัตถุค่ามหาศาลในกรุพระธาตุพนม**. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร. ๒๕๒๒.

วิสันต์ ท้าวสูงเนิน. **ประเพณีพื้นบ้าน ตำนานพื้นเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วีทีเอส.

๒๕๕๒.

ศ.ธรรมรัตน์. **พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.

๒๕๕๑.

ศรีศักร วัลลิโกดม. **ตำนานอุรังคธาตุกับความคิดคำนึงทางโบราณคดีในพระธาตุพนม**.

กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์. ๒๕๑๘.

ศรีศักร วัลลิโกดม. **แหล่งอารยธรรมอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : มติชน. ๒๕๓๓.

สมควร พละกล้า. **ประวัติพระธาตุขามแก่น**. ขอนแก่น : ศิริชัยการพิมพ์. ๒๕๔๙.

สมเด็จพระกรมพระปรมานุชิตชิโนรส. **พระปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยง

เชียงใหม่เจริญ. ๒๕๑๔.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. **“ตำนานพระปริตร” ในประชุมพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับ**

ตำนานพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม. ๒๕๑๔.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. ธนบุรี : โรง

พิมพ์รุ่งวัฒนา. ๒๕๑๓.

สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **อัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖ (แปล)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒.

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๖.

สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **อัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑ (แปล)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒.

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕.

สวิง บุญเจิม. **มรดกอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน. ๒๕๔๙.

สาร สารทัศนันทน์. **อีสานสิบสอง – คองสิบสี่**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. เลย : ร่วมใจการพิมพ์. ๒๕๓๐.

สำนักโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดหนองคาย. **โครงการก่อสร้างพระธาตุหล้าหนอง**.

หนองคาย: โรงพิมพ์มิตรไทย. ม.ป.ป.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๔.

(๒) บทความ :

กวี ศรีสุวรรณ. **นมัสการหลวงพ่อบุญไซ ชมพระธาตุบังพวน**. ไทยรัฐ ฉบับวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๓๒.

สุรพล ดำริห์กุล. **วาระสารเรื่อง สังคมข่อยข้าช่วงใช้องค์พระธาตุพนมเมืองโบราณ**. ๑๔(๓) กรกฎาคม –

กันยายน ๒๕๓๑.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

เชษฐะ ถิรทินรัตน์. พระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหา
บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๐.

ณัฐ์ เขาวนพูนผล. พฤติกรรมผู้บริโภคในการบูชาพระธาตุจำลอง 12 ปีนักษัตรในเขต
อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๑.

ทะนงศักดิ์ ดันวงศ์. ประวัติและพัฒนาการของการแข่งขันเรือยาวไทย. วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
๒๕๓๕.

ประเสริฐ จันทน์หอม. วิวัฒนาการเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัย. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศา
สตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๐.

พระชุตีพนธ์ อานนโท (นามสมุท). อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๒.

พระมหาเชิด เจริญรัมย์. พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนของนักวิชาการพุทธ
ศาสนาในสถาบันอุดมศึกษาศึกษา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๓๑.

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์). การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาใน
พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๐.

พระมหามนตรี วรุลโก (ป้อมสุข). อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย. พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
๒๕๔๗.

พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรม
สารีริกธาตุในสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

พวงชมพู ไชยอาลา. “การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท”. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๓.

พิบูลย์ ลิ้มพานิชย์. อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗.

สุพจน์ ทองเนื้อขาว. ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๑.

(๔) บทความ/สาระสังเขปออนไลน์

เกษร สุทธจิต จันทรประภาพ. ทำไมต้องมีพิธีบวงสรวง. [http://board.palungjit.com/f๑๗.\(๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓\).](http://board.palungjit.com/f๑๗.(๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓).)

ข่าวสดออนไลน์. พิธีบวงสรวง. [http://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRJMo๕UazRNakF๕Tnc๙PQ.\(๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓\).](http://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRJMo๕UazRNakF๕Tnc๙PQ.(๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓).)

โครงการจัดสร้างพระบรมรูปและเหรียญที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. พิธีบวงสรวง. [http://king_statue.nida.ac.th/th/index.\(๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓\).](http://king_statue.nida.ac.th/th/index.(๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓).)

จังหวัดหนองคาย. วิถีชีวิตประเพณีท้องถิ่น. [http://kanchanapisek.or.th/kp๘/culture/sgk/file๑/๓_๑.html.\(๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓๗\).](http://kanchanapisek.or.th/kp๘/culture/sgk/file๑/๓_๑.html.(๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓๗).)

นิเวศน์ เสมอพิทักษ์. ปราสาทผึ้ง. [http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/nongkha/niwait-s/sec๐๑po๒.html.\(๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓\).](http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/nongkha/niwait-s/sec๐๑po๒.html.(๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓).)

ประเพณีไทย. ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง. [http://www.prapayneethai.com/th/tradition/north_east/view.asp?id=๐๕๐๘.\(๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓\).](http://www.prapayneethai.com/th/tradition/north_east/view.asp?id=๐๕๐๘.(๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓).)

[http://www.sophiaportal.com/forums/index.php?showtopic=๑๐๓.\(๒๕ กันยายน ๒๕๕๓\).](http://www.sophiaportal.com/forums/index.php?showtopic=๑๐๓.(๒๕ กันยายน ๒๕๕๓).)

(๕) บทสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง). ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมธาดา (บุญเลิศ เขมจาโร). รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย. ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล. เจ้าอาวาสวัดลำดวนและที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย. ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระครูโพธิสารกิจ (นารถ ยโสธโร). เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี และเจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๓. ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูสุตรัตนามารณ์ (สุดใจ วรรณโณ). เจ้าคณะตำบลมีชัย. ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูอินทวธรรม (อินันท์ อินทโชโต). เจ้าอาวาสวัดหายโศก จังหวัดหนองคาย. ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระมหาบุญชู จิตสวโร. เจ้าอาวาสวัดศรีมหาจักรยานี. ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ เจียมใจ เทศศรีเมือง. ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย. ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ เตชิต จันทร์ใบ. ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย. ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ ทองวัน โยธวงศ์. ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย. ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ ทรงพล โกวิทศิริกุล. นายกเทศมนตรีเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย. ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ บัวรอง วงละคร. ประชาชนชาวบ้านจังหวัดหนองคาย. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ วิเชียร แสงไสย์. นักวิชาการวัฒนธรรม. ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ วินิจ พลพิทักษ์. หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดหนองคาย. ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ เวียง ศรีพล. ประชาชนชาวบ้านจังหวัดหนองคาย. ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ สงวน ดวงลาดนา. ข้าราชการบำนาญจังหวัดหนองคาย. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ สมศรี แก้วคุณเมือง. ประชาชนชาวบ้านจังหวัดหนองคาย. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ สะอาด แสงรัตน์. ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย. ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ สาคร ปริวัติ. ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย. ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ สุรพงษ์ วิสุทธิ์ศรี. ชาวพุทธจังหวัดหนองคาย. ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ สุวิทย์ ยิ่งยง. ชาวพุทธ จังหวัดหนองคาย. ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ ยุทธนา ศรีตะบุตร. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย. ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ สว่าง โยธาศรี. ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย. ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ อำพร ฐามะพรรณ. ข้าราชการบำนาญ จังหวัดหนองคาย. ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ สี่ ภาษาเวทย์. ประชาชนชาวบ้านจังหวัดหนองคาย. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ภาคผนวก

ก. ภาพประกอบกิจกรรมและผู้ให้สัมภาษณ์

๑) พระธาตุหล้าหนององค์เดิม

๒) พระธาตุหล้าหนององค์จริงและองค์จำลอง

๓) พระธาตุหล้าหนององค์จำลอง

๔) พระธาตุหล้าหนององค์จำลอง

๕) พระธาตุหล้าหนองในช่วงฤดูแล้ง

๖) ประชาชนกำลังบูชาพระธาตุกลางลำน้ำโขง

๗) ประเพณีแข่งขันเรือยาวเทศกาลออกพรรษา

๘) ประเพณีแข่งขันเรือยาวเทศกาลออกพรรษา

๙) ภาพลายเส้นของนายฟรอนซ์วาร์นิเยร์ ชาวฮอลันดา
และคณะสำรวจอินโดจีนในอาณาจักรล้านช้าง

๑๐) ประชาชนร่วมชมการแข่งขันเรือยาวประเพณีออกพรรษา

๑๑) นำปราสาทผึ้งไปถวายองค์พระธาตุหล้าหนอง
ในเทศกาลออกพรรษา ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓

๑๒) กำลังแกะลายหยวกฐานปราสาทผึ้ง
๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๓

๑๓) พิธีบวงสรวง โดย นายทรงพล โกวิทย์สิริกุล
นายกเทศมนตรีเมืองหนองคาย ปี พ.ศ ๒๕๔๙

๑๔) พิธีบวงสรวงเพื่อขอสร้างพระธาตุหล้าหนองจำลอง
๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๘

๑๕) ขบวนแห่บุญบังไฟวัดธาตุ ในวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนหกของทุกปี

๑๖) พิธีจุดบังไฟบูชาองค์พระธาตุบริเวณทุ่งหนองตัว ตำบลวัดธาตุ
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑๗) ปราสาทผึ้งจากชุมชนต่าง ๆ เข้าร่วมบูชาองค์
พระธาตุห้วยหนอง

๑๘) เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ น้ำโขงลดลงอย่างมากสามารถมองเห็น
ฐานพระธาตุกลางน้ำอย่างชัดเจนและกว้างมากขึ้น

๑๙) อาจารย์เตชิต จันทรีใบ และคณะกำลังประกอบพิธีบวงสรวง
พระธาตุหล้าทอง (องค์จริง) เพื่อขออนุญาตสร้างองค์จำลองเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘

๒๐) นายวงศ์ศักดิ์ สวัสดิ์พานิช ผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคาย
เข้าร่วมพิธีบวงสรวงสร้างพระธาตุองค์จำลอง ปี พ.ศ. ๒๕๔๘

๒๑) เครื่องบวงสรวงที่ใช้ในการประกอบพิธี

๒๒) นายทรงพล โกวิทศิริกุล นายกเทศมนตรีเมืองหนองคาย
เป็นประธานในพิธีบวงสรวง

๒๓) ช่างกำลังทำปราสาทผึ้ง

๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๓

๒๔) สัมภาษณ์ พระธรรมมงคลรังษี (คำป้อ อรุโณ)

๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๓

๒๕) สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมดา (บุญเลิศ เขมจาโร)
๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๓

๒๖) สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล (ประมล สุภาจาโร)
๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔

๒๗) สัมภาษณ์ พระครูโพธิสารกิจ (นารถ ยโสธโร)

๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔

๒๘) สัมภาษณ์ พระครูสุตรัตนภรณ์ (สุดใจ วรญาณ)

๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๓

๒๙) สัมภาษณ์ สะอาด แสงรัตน์
๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓

๓๐) สัมภาษณ์ สี ภาษาเวทย์
๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓

๓๑) สัมภาษณ์ เวียง ศรีพล

๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓

๓๒) สัมภาษณ์ สงวน ดวงลาดนา

๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓

๓๓) สัมภาษณ์ ทศพงษ์ ถิ่นชมพู่
๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

๓๔) สัมภาษณ์ สุรพงษ์ วิสุทธิ์ศรี
๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓

๓๕) สัมภาษณ์ เตชิต จันทรีใบ
๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๓

๓๖) สัมภาษณ์ วินิจ พลพิทักษ์
๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

๓๗) สัมภาษณ์ วินิจ พลพิทักษ์ และสมคิด ไชยวงศ์
๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

๓๘) สัมภาษณ์ เวียง ศรีพล
๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๓

๓๙) สัมภาษณ์ วิเชียร แสงไสย นักวิชาการวัฒนธรรม

๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๓

ข. คำกล่าวบูชาองค์พระธาตุห้ำหนอง

นะโต ตัสสะ ณะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ จบ)

อะหัง วันทามิ อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ปุชเณิตะถายะ ประมะสารีริกะ
ปาทะทาตุ มัยหัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ...

ทุติยัมปิ อะหัง วันทามิ อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ปุชเณิตะถายะ ประ
มะสารีริกะ ปาทะทาตุ มัยหัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ...

ตะติยัมปิ อะหัง วันทามิ อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ปุชเณิตะถายะ ประ
มะสารีริกะ ปาทะทาตุ มัยหัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ...

ค. หนังสือขอความร่วมมือตอบแบบสัมภาษณ์

ที่ ศธ ๖๑๒๓.๔ / ว ๐๔๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการสัมภาษณ์/ตอบแบบสอบถาม

กราบเรียน.....

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/แบบสอบถาม จำนวน.....ชุด

ด้วย พระปลัดวิทยา ฉายา สิริภทฺโท นามสกุล เทียงธรรม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๑๐๕๔๐๕๔๐๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย”

เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ศูนย์บัณฑิตศึกษาวิทยาเขตขอนแก่น จึงกราบเรียนมาเพื่อขอสัมภาษณ์/แจกแบบสอบถาม โดยข้อมูลที่ได้ในครั้งนี้ใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

จึงกราบเรียนมาเพื่อพิจารณาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาตอบเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี กราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระมหามิตร จิตปัญโญ,ดร.)

เลขานุการกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

โทรศัพท์. ๐-๔๓๒๘-๓๕๔๗ ภายใน ๑๐๖ , โทรสาร.๐-๔๓๒๘-๓๐๓๓,๐-๔๓๒๘-๓๓๙๙

เว็บไซต์. www.gsmcukk.org, อีเมล gskk_mcu@hotmail.com

ที่ ศธ ๖๑๒๓.๔ / ว ๐๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์/ตอบแบบสอบถาม

เจริญพร.....

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/แบบสอบถาม จำนวน.....ชุด

ด้วย พระปลัดวิทยา ฉายา สิริภทฺโท นามสกุล เทียงธรรม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๑๐๕๔๐๕๔๐๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย”

เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ศูนย์บัณฑิตศึกษาวิทยาเขตขอนแก่นจึงเจริญพรมมาเพื่อขอสัมภาษณ์/แจกแบบสอบถาม โดยข้อมูลที่ได้ในครั้งนี้ใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อนานแต่ประการใด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระมหามิตร จิตปัญโญ,ดร.)

เลขานุการกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

โทรศัพท์. ๐-๔๓๒๘-๓๕๔๗ ภายใน ๑๐๖ , โทรสาร.๐-๔๓๒๘-๓๐๓๓,X๐-๔๓๒๘-๓๓๙๙

เว็บไซต์. www.gsmcukk.org, อีเมล gskk_mcu@hotmail.com

ง. แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิทยานิพนธ์

ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ :

กรณีศึกษาพระธาตุห้ำห่อนงประชาชน จังหวัดหนองคาย

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๔ ตอน

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของพระธาตุห้ำห่อนง

ตอนที่ ๓ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุห้ำห่อนง

ตอนที่ ๔ อิทธิพลของพระธาตุห้ำห่อนงที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวพุทธ

จังหวัดหนองคาย

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ-สกุล.....อายุ.....พรรษา.....

๑.๒ การศึกษา.....

๑.๓ อาชีพ.....ภูมิลำเนา.....

๑.๔ ระยะเวลาที่อยู่หนองคาย.....

๑.๕ สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของพระธาตุห้ำห่นอง

๒.๑ ท่านรู้จักพระธาตุอะไรบ้างใน

ประเทศไทย.....

ภาคอีสาน.....

จังหวัดหนองคาย.....

๒.๒ ท่านรู้จักประวัติความเป็นมาพระธาตุห้ำห่นองหรือไม่ เพียงใด

.....

.....

๒.๓ ท่านเชื่อว่าพระธาตุห้ำห่นองบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจริงหรือไม่

.....

.....

ตอนที่ ๓ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุห้ำห่นอง

๓.๑ ท่านรู้จักพิธีบวงสรวงพระธาตุห้ำห่นองหรือไม่

.....

.....

๓.๒ ท่านรู้จักประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟเดือนหก

เพื่อบูชาองค์พระธาตุหรือไม่

.....

.....

๓.๔ ท่านรู้จักประวัติความเป็นมาของประเพณีถวายปราสาทผึ้ง

เพื่อบูชาองค์พระธาตุหรือไม่

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ อิทธิพลของพระราตุหล้าหนองที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวพุทธ

จังหวัดหนองคาย

๔.๑ พระราตุหล้าหนองมีอิทธิพลด้านประวัติศาสตร์อย่างไร

.....

.....

.....

๔.๒ พระราตุหล้าหนองมีอิทธิพลด้านศาสนพิธีอย่างไร

.....

.....

.....

๔.๓ พระราตุหล้าหนองมีอิทธิพลด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมอย่างไร

.....

.....

.....

๔.๔ พระราตุหล้าหนองมีอิทธิพลด้านขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างไร

.....

.....

๔.๕ พระราชทานธงมณีอิทธิพลด้านบุคคลและวัตถุที่เกี่ยวข้องอย่างไร

.....

.....

.....

๔.๖ พระราชทานธงมณีอิทธิพลด้านจิตใจอย่างไร

.....

.....

พระปลัดวิทย์ สิริภุโท (เที่ยงธรรม)

ผู้สัมภาษณ์

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่สัมภาษณ์.....

เวลาที่สัมภาษณ์.....

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระปลัดวิทย์ สิริภทฺโท (เที่ยงธรรม)
เกิด	วันที่ ๑๖ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๖
สถานที่เกิด	บ้านไก่อคำ ตำบลไก่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
การศึกษา	น.ธ.เอก, ประโยค ๑-๒ ปริญญา พธ.บ. (สาขาวิชา สังคมศึกษา)
อุปสมบท	วันที่ ๑๕ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๒
สังกัด	มหานิกาย
หน้าที่การงาน	เจ้าอาวาส วัดนาพิภวนาวาส ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด หนองคาย ผู้ประสานงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
เข้าศึกษา	มิถุนายน ๒๕๕๑
สำเร็จการศึกษา	
สมณศักดิ์	ได้รับแต่งตั้งให้เป็นฐานานุกรมที่ พระปลัด ของพระโสภณวิหาร การ (เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย) เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๕๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดนาพิภวนาวาส ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ไปรษณีย์ ๔๓๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘-๔๔๑๘-๕๒๘๒